

Indholdsfortegnelse

Forord	3
Indledning	7
Den personlige beretning	22
Spejlbilledet	22
Når mennesket taler	24
Gode år med NLP	26
Helt tilfældigt?	27
Om at sprænge normalitetens cirkel	29
Andre veje	30
Når mennesket vækkes	31
Orlov fra arbejdslivet	31
De mest skelsættende oplevelser	35
Tærskelvogteren!	37
Livet derefter	45
Når spirituel udvikling gør rigtig ondt	47
Mod lysere tider	49
Når mennesket sanser	51
At besøge en afdød	53
Om at være normal	55
Den teoretiske bearbejdning	57
Forskellige opfattelser af spirituelle oplevelser	59
Samme verden, - forskellige fortolkninger	62
Når filosofen taler	66
Arkaiske variabler	67
Det psykiatriske system	70
Det psykiatriske systems realitetsbegreb	73
Den alternative tænkemåde	75
Historisk rids af Shamanismen	76
Shamanens kosmologi	78
Shamanens vej	80
Shamanens realitetsforståelse	82
Psykiatrien contra shamanismen	83

Gregory Batesons læringshierarki.....	86
Double bind-teorien	92
Bateson læringshierarki og arkaiske værdier	95
Det kvalitative spring	96
Fra substrativ til noumenal realitet – og omvendt	97
Forskel på teori og praksis?	99
Instrument eller menneske?	100
Tager Watson fejl?	101
Ibn 'Arabi – en islamisk mystiker	104
Fantasi eller virkelighed?.....	105
Bønnens betydning.....	109
Det guddommelige og det menneskelige	111
Den praktiske anvendelse.....	114
Gregory Batesons bidrag til forståelsen	114
Watsons bidrag.....	115
Ibn 'Arabis bidrag.....	116
Tegn på det fælles i mennesker	118
Afstikning af en retning	119
At være et multi-dimensionalt væsen	121
Kontekster og relationer	124
Om at være til eksamen	126
Endnu et par eksaminer	130
Andre tanker om mine spirituelle oplevelser	133
Lineær og rumlig tid?.....	136
Et menneske, menneske... ..	138
Det universelles behov	140
Det imaginale livssyn.....	143
Det imaginale livssyn i praksis	144
Min personlige anvendelse.....	145
Med omverdenen som spejl	147
At tænke på en ny og kreativ måde.....	154
Afsluttende bemærkninger	156
Efterskrift	158
Litteraturliste	159

***"Måske er den vigtigste opgave i dag at lære at tænke på en ny måde"*¹**

(Gregory Bateson, eng/amr. tænker, 1904-1980)

Forord

Da jeg i midten af 1990'erne løb ind i en række usædvanlige oplevelser af 'overnaturlig' karakter, havde jeg ingen anelse om, hvilken betydning disse skulle få for mig. Og jeg havde da slet ikke forestillet mig, at jeg skulle bruge de efterfølgende 10 år på at forsøge at forstå og forklare, hvad der skete både i forbindelse med selve oplevelserne, men sandelig også i forbindelse med de ændringer, jeg observerede i min tankegang og mit følelsesmæssige reaktionsmønster i tiden derefter. Ikke desto mindre blev det sådan, og det skyldes måske først og fremmest, at jeg uanset omverdenens indstilling forunderligt nok har haft en usvigelig tillid til, at det der skete for mig var 'naturligt'. Derfor måtte jeg grave mig igennem et omfangsrigt materiale af litteratur og artikler for at finde argumenter, der kunne understøtte denne opfattelse, ligesom jeg blev nødt til at udforme mine egne, personlige ideer, da jeg på et tidspunkt ikke længere kunne finde teorier, der var i stand til at rumme de tanker, jeg havde, og som jeg var kommet til at leve mit liv efter.

Den første tænker, jeg stødte på, som viste sig at kunne hjælpe mig igennem det meste af processen, var Gregory Bateson, der med sin meta-tænkning var i stand til at tilbyde mig nogle læringsmodeller, som gav mig en mulighed for at strukturere mine erfaringer inden for en rationel ramme. Herudover viste han mig, at det kunne lade sig gøre at udforske naturens fænomener uden at være bundet til det naturvidenskabelige paradigme, der i løbet af nogle hundrede år var blevet næsten totalt dominerende i Vesten. Bateson hævdede således, at den vestlige verden led under en fejltænkning, som han benævnte *hybris*, idet man her efter hans opfattelse havde sat sig uden for naturen ved at skille en del ud fra helheden og herefter handle, som om denne del kunne beherske helheden, bl.a. ved hjælp af teknologi. I den forbindelse var det med en vis begejstring, at det på et

¹ Ølgaard, p. 23

tidspunkt gik op for mig, at den tankegang, som jeg ønsker at introducere og argumentere for i nærværende bog, kan betragtes som et forslag, der i et vist omfang kan sige at tilbyde en 'løsning' på denne problemstilling.

Uanset hvad man måtte mene om mit forslag, synes det korrekt, at Batesons påstand bliver bekræftet hver dag: kloden står over for kulturelle, miljømæssige, etiske og sociale problemer, som ikke kan løses alene gennem nye teknologiske tiltag, ligesom det heller ikke synes muligt at definere menneskerettigheder uden at støde panden mod en mur af traditioner, hvis sandhed hævdes at være hævet over enhver form for indvendinger. Ganske vist vokser gruppen af mennesker, som mener, at det nye årtusindes største udfordring drejer sig om at *forstå* i stedet for at bekæmpe hinanden, og at vi mennesker i langt højere grad må *leve i pagt med naturen* i stedet for at forsøge at kontrollere samme. Men hvordan skulle dette kunne lade sig gøre, når man betænker de tilsyneladende umådelige økonomiske og egoistiske interesser, som er på spil?

Ja, Bateson mente som sagt, at løsningen skulle findes i en ny tænkemåde, - hvilket umiddelbart lyder besnærende enkelt. Reflekterer man imidlertid nøjere over, hvad dette måtte indebære, så stiller sagen sig noget anderledes: her er nemlig ikke blot tale om at skifte fra eet synspunkt til et andet inden for den herskende antagelse om, at delen kan kontrollere helheden, eller om at søge et nyt kulturelt eller religiøst ståsted blandt de allerede eksisterende. Næh, her er tale om helt ny tænkemåde, der må være i stand til at rumme alle klodens mennesker, hvilket indikerer et brud med den for-forståelse, dvs. den ureflekterede, automatiske vanetænkning, som ethvert individ forstår sig selv og sit liv ud fra. Denne proces virker både skræmmende og krævende, men må ikke desto mindre være et ufravigeligt krav!

Efter min opfattelse var Bateson intuitivt klar over, hvad sagen drejede sig om, og det siges, at han gennem det meste af sit liv forsøgte at tænke på en ny måde, men samtidig fortælles det også, at han måtte erkende, at det ikke helt lykkedes for ham. Det er der muligvis mange årsager til, men inden jeg kommer med mit personlige bud på, hvori nogle af hans vanskeligheder bestod, må jeg introducere læseren til begrebet *imaginal*, som fremgår af denne bogs titel, og som jeg har hentet hos den franske filosof, Henry Corbin (1903-1978), der var

professor i islamisk religion, og som viede en stor del af sit liv til studier og udbredelse af kendskabet til bl.a. den islamiske mystik, herunder ikke mindst til Ibn 'Arabi (ca. år 1200 e.v.t.), hvis værker Corbin i vidt omfang har oversat til fransk. I den forbindelse introducerede Corbin en *mundus imaginalis* (dvs. en 'imaginal verden'²) for at betegne sfæren mellem intellektet og sanserne, således som denne blev beskrevet af førnævnte Ibn 'Arabi. Her er tale om den dimension, hvor 'krop bliver ånd, og ånd bliver krop', og hvor åbenbaringer finder sted. Det er den indre, skjulte verden, som ikke kan nås med de fem kendte sanser, men kun med det 'organ', som Ibn 'Arabi betegner den *kreative imagination*.

Iflg. Corbin blev *mundus imaginalis* bandlyst fra det (i vores del af verden) accepterede verdensbillede på et økumenisk koncilium i Konstantinopel i 869 e.v.t., hvor tidligere tiders tredeling mellem ånd, sjæl og krop blev reduceret til en dualitet mellem sjæl og krop. Det nye verdensbilledes 'sandhed' blev understreget med så grusomme repressalier over for afvigere, at det efterhånden blev umuligt at opfatte spirituelle former som virkelige og udstrakte.³ Uanset dette, er det imidlertid et faktum, at mange mennesker også i århundrederne herefter har erfaret eksistensen af *mundus imaginalis*, og som tidligere antydet, tilhører jeg selv denne 'afviger-gruppe'. I den forbindelse har jeg personligt erfaret, hvorledes bandlysningen stadig volder problemer helt op i vore dage: det er således min opfattelse, at det er denne, der gjorde det umuligt for Bateson at inddrage et helt essentielt aspekt i den nye tænkemåde, han ønskede at arbejde for at indføre.

I modsætning hertil har jeg selv måttet tage udgangspunkt i spontane oplevelser af den bandlyste karakter, og nærværende bog er først og fremmest udsprunget af et inderligt ønske om at forstå mig selv og danne mening i den måde, hvorpå jeg *uden at ville det* overskred de 'tilladte' grænser og *uden at ville det* indoptog en ny tankegang. Disse forandringer opstod muligvis på et splitsekund, men synes først at være kommet til syne og være blevet bevidstgjorte for mig

² Med ordet imaginal ønsker Corbin at skelne mellem erfaringen af en ægte og reelt eksisterende dimension ved livet og de imaginære påfund, som henvises til fantasien.

³ Corbin, 1998, p. xxi. Læs evt. mere på <http://www.geocities.com/Heartland/Valley/8920/churchcouncils/Ecum08.htm>

og mine omgivelser over en årrække. I den forbindelse har jeg altid følt en stærk trang til at konkretisere og begrunde den oplevede ændring, som jeg først for alvor begyndte at kunne sætte ord på ved hjælp af de skrifter, som Bateson og Ibn 'Arabi efterlod sig.

Jeg ved udmærket, at der er meget, rigtig meget, som kræver nærmere undersøgelser og dybere overvejelser, end jeg her har mulighed for at præstere. Samtidig må jeg også erkende, at mine teoretikere sandsynligvis ville være uenige med mig i en del af det, jeg har tænkt mig at sige. Dette skal dog ikke hindre mig i at nære en dyb taknemmelighed over for de tanker, de fremsatte i sin tid, og som jeg har tilladt mig at bruge på min egen måde for at kunne give udtryk for de indtryk, jeg har fået.

Indledning

***“De tegned’ en cirkel, der lukked’ mig ude:
Kaldte mig ting, der fik mig til at tude!
Men kærlighed viste mig vej til at vinde:
Vi tegned’ en cirkel med plads til dem inde!”⁴***

Verdensbilleder under forandring

Ser man tilbage i menneskets historie er der intet nyt i lange og seje konflikter om, hvordan verden kunne og skulle beskrives. Denne tendens kan opfattes som et udslag af det dilemma menneskeheden til alle tider har stået over for: på den ene side nødvendigheden af at bevare det bestående, på den anden side nødvendigheden af at forny og udvikle sig. Dvs. at der er en konstant spænding mellem to tendenser, der trækker i hver sin retning: nogle holder så godt fast i det kendte og trygge, at det kan opfattes, som om de tegner en cirkel, der lukker alle tendenser til forandring ude, medens andre bevæger sig ud over normalitetens grænser og tegner en cirkel, der udvider verden og er i stand til at indeholde både det gamle og noget nyt.

Selv om forandring ofte er en smertefuld proces, er der ingen tvivl om, at konstante ændringer er et væsentligt træk ved livet. Der kan være tale om personlige ændringer, - fysiske såvel som psykiske, eller der kan være tale om ændringer, der snarere har karakter af opdagelser eller opfindelser, som på en eller anden måde sætter en udvikling i gang. I forbindelse med sidstnævnte har der gennem tiderne rejst sig pionerer, der præsenterede verden for nye, ofte kontroversielle ideer og tanker, som fik forskellige former for skæbne, idet nogle vakte interesse og nysgerrighed, medens andre blev genstand for prompte afvisning om ikke hån og latterliggørelse. Der kan være mange grunde til den blandede modtagelse, men et vigtigt element for at noget har

⁴ Forfatterens frie fortolkning af følgende vers af ukendt oprindelse:
"He drew a circle that shut me out:
a villain, a scoundrel, a thing to flout
But love and I had the wit to win:
We drew a circle that took him in!"

mulighed for at blive accepteret synes at være, at tiden er moden, - grunden skal være beredt for at nye tankefrø kan spire og vokse, og adskillige ideer har skullet introduceres flere gange for at vinde gehør.

Den aleksandrinske astronom, Aristarkos fra Samos, er et godt eksempel på en person, hvis ideer ikke blev hørt, fordi - viste det sig senere - han var 'forud for sin tid'. Allerede i 200-året f.v.t. var han fremme med tanken om, at det var jorden, der bevægede sig om solen og ikke omvendt. Men astronomen havde ikke held til at overbevise sine kolleger, idet hans hypotese indebar, at universet og dermed afstandene til stjernerne måtte være betydelig større, end man havde fantasi til at forestille sig. De nødvendige forudsætninger for Aristarkos' tanker var således ikke til stede, da det ikke blot var astronomens overbevisning om jordens position i forhold til solen, man skulle acceptere: hele den forestilling (eller for-dom) man havde om universets beskaffenhed måtte ændres, - og dette stillede krav om en omvæltning af metafysisk art, som det ikke var muligt at gennemføre. Først med Kopernikus i 1500-tallet var vejen banet for samme påstand, og selv på dette tidspunkt tog det mellem 100-200 år, inden den var bredt accepteret i den videnskabelige verden.⁵

Uanset hvor gode en nytænkens argumenter er, ser det således ud til, at forskning og opdagelser, der strider mod det kendte og accepterede verdensbillede, alle dage har haft svært ved at vinde frem. En del mennesker har endog måttet betale dyrt for deres i andres øjne kætterske overbevisning, - ikke mindst under inkquisitionen hvor flere, der talte imod den kanoniserede viden, som Bibelen var et udtryk for, måtte lade livet på bålet, hvis de da ikke, som Galilæo Galilæi, fik mulighed for trække fremsatte teorier tilbage for at undgå denne grumme skæbne.

Man kan måske undre sig over, ja undertiden endog smile lidt ad den konservatisme og modstand, der gang på gang bliver lagt for dagen, når nye hypoteser fremsættes, og mange vil sikkert mene, at dette er fortid, og at noget tilsvarende naturligvis ikke findes i vore moderne tider, hvor der hersker åbenhed og imødekommenhed på nær sagt alle områder.

⁵ Kjørup, p. 77/78

Ikke desto mindre har fx alternative behandlere i de sidste årtier måttet kæmpe en kamp for at blive bare nogenlunde accepteret af det etablerede system. Et af problemerne har været, at de ikke har kunnet præstere såkaldt videnskabelig dokumentation for de anvendte behandlingsmetoder⁶, hvoraf nogle sandsynligvis også har været temmelig problematiske, medens andre, som fx akupunktur, bygger på et par tusinde års erfaring i andre kulturer og derfor ikke synes at behøve yderligere 'bevisførelse'.

Dette tema kan der siges – og er der allerede andre steder sagt – meget mere om. Hvad der imidlertid er vigtigt for nuværende, er at få øje på et positivt træk ved den proces, der har fundet sted, og som slet ikke er færdig endnu, nemlig at en stor del af den danske befolkning er begyndt at sætte spørgsmålstegn ved det grundlag, som den hidtidige hævdundne 'sandhed' hviler på. Man kunne også udtrykke det således, at en voksende gruppe er begyndt at åbne sig for indtryk fra andre kulturer, hvorved de også inspireres til at lytte mere indad til deres intuitive viden. Resultatet synes at være, at ikke så få kan fornemme en uoverensstemmelse mellem denne indre viden og den ydre, som samfundet har accepteret og i vidt omfang bygger den fortsatte udvikling på.

Nu har jeg nævnt lægevidenskaben som et eksempel på et område, hvor mange efterhånden finder cirkelns grænse for snæver, men også flere andre steder er der kulturelle og sociale, ja endog religiøse udfordringer, der presser på og byder os mennesker at udforske det område, der ligger uden for den accepterede cirkel. I den forbindelse er det så, at noget ukendt træder til og presser nogle mennesker til at overskride alle vedtagne retningslinier: midlet er erfaringen af den sfære, jeg i forordet har betegnet *mundus imaginalis*, - med andre ord en *spirituel oplevelse*. Dette kan synes at være en temmelig heftig påstand, som nogle muligvis vil finde lidt langt ude; men det er ikke desto mindre en påstand, som jeg vil argumentere for ved her i bogen at fremlægge nogle tanker, som jeg personligt har fundet tryghed i, da

⁶ Iht. "Forsknings-guide for alternative behandlere" udarbejdet af Videns- og Forskningscenter for Alternativ Behandling, anslås det, at kun 20% til 30% af behandlingsaktiviteterne i det etablerede system er dokumenteret eller understøttet af videnskabelig forskning (jvf. p. 6 i den foreløbige udgave)

jeg på et tidspunkt oplevede at befinde mig i en situation, som gjorde, at jeg ikke længere kunne indeholdes i den gamle cirkel, fordi jeg helt spontant kom ud for en række oplevelser af umiddelbar mystisk karakter. Løsningen for mig var at tegne en ny og større cirkel, - og denne bog viser, hvordan jeg bar mig ad med hjælp fra forskellige sider. Samtidig vil jeg gerne indvie den interesserede læser i, hvordan min virkelighed efterfølgende ser ud og kommer til udtryk i mit daglige liv, der på mange måder minder meget om, men alligevel også er vidt forskellig fra den tilværelse, jeg førte inden oplevelserne fandt sted.

Det første skridt på vejen for mig var at undersøge, hvordan de mystiske oplevelser, jeg blev udsat for, opfattedes rundt omkring i verden, ligesom jeg undrede mig over, hvorfor man i Danmark tilsyneladende kun anså denne form for erfaring som noget patologisk, - og jeg følte mig ingenlunde syg. Nedenfor vil jeg berette om nogle af de ting, jeg er stødt på i min søgen efter mening.

Forskellige opfattelser af spirituelle oplevelser

*"Filosofiske studier, der ikke kulminerer i en spirituel oplevelse, er ren og skær spekulation, medens spirituelle oplevelser, der ikke grundes i en sund filosofisk uddannelse, risikerer at degenerere og føre på vildspor"*⁷

Denne udtalelse kan føres tilbage til den iranske mystiker, Suhrawardi, der led martyrdøden i Aleppo, Syrien, i 1197, men næppe mange moderne filosoffer vil give ham ret i første del af sætningen, og næppe mange psykiatere eller psykologer vil nogensinde have overvejet sidste del. Selv om store tænkere som Descartes og Pascal – og sandsynligvis også vor egen Kierkegaard – angiveligt havde spirituelle oplevelser, er der tilsyneladende ikke nogen faglig interesse for at beskæftige sig med dem, ligesom det nok er lidet sandsynligt, at et vestligt universitet skulle lade en sådan oplevelse være et kriterium for udstedelsen af et eksamensbevis inden for de berørte videnskabsgrene! Hvorfor den spirituelle oplevelses betydning negligeres totalt, er

⁷ Oversat fra Corbin, 1997, p. 20

der sikkert mange grunde til; men én af dem er uden tvivl, at en række magtfulde, kristne mænd, som nævnt i forordet, på et økumenisk koncilium i 869 e.v.t. besluttede at afvise tredelingen mellem det spirituelle, det kropslige og det sjælelige til fordel for en tvedeling mellem krop og sjæl⁸. Herefter var det ikke længere muligt (dvs. legalt) at anse spirituelle former som fænomener, der var reelt eksisterende og ægte forekommende. De blev forvist til illusionen og stemplet som opspind.

I kulturer uden for den vestlige verden kan man imidlertid godt finde støtte for Suhrawardis synspunkt. Verdens ældste åndstraditioner, som der findes spredte rester af over hele kloden, og som samlet betegnes *shamanisme*, anser således den spirituelle oplevelse som essentiel for at kunne blive *shaman*, dvs. en person, der kan fungere som bindeled mellem mennesket og den del af virkeligheden, der rækker ud over dette. Herved mener man at kunne fremme et menneskes eller et samfunds evne til overlevelse. Men herudover er der tilsyneladende – bortset naturligvis fra mystiker-traditionen, som Suhrawardi tilhørte - ikke specielt megen fokus på den spirituelle oplevelse.

Inden for såvel shamanismen som mystikken satses der på uddannelse, der giver indsigt i den spirituelle dimension, og den spirituelle oplevelse indgår som et væsentligt element heri: enten har en person en spontant opstået oplevelse, som iværksætter en mere formel uddannelse, eller man starter med uddannelsen og opnår gennem fastlagte ritualer og teknikker (måske) en spirituel oplevelse. Hvor træning i diverse vidensområder er mulig og tilgængelig for mange med evner for at tilegne sig lærdom, er det imidlertid ikke en selvfølge, at den spirituelle oplevelse fremkommer. Den synes ikke at kunne opstå på kommando. Og selv om de førnævnte metoder, der strækker sig lige fra bøn og meditation over faste og selvpineri til dans og trommeslagning, kan anses som udtryk for, i hvilken retning man bør søge for at nå til oplevelsen, så synes der ikke at følge nogen garanti med: den spirituelle oplevelse ser ud til at trodse ethvert forsøg på kontrol og efterligning. Den finder sine egne veje, uanset hvad mennesket udøver af opfindsomhed.

⁸ Corbin, 1998, p. xxi

Derfor er det måske heller ikke helt så besynderligt, som man kunne mene ved første øjekast, at der også i et moderne og ikke særligt religiøst samfund som det danske, er begyndt at dukke mennesker op, der kan berette om oplevelser, der tilsyneladende må betegnes som spirituelle. Dette kan naturligvis skyldes, at mediernes stærkt stigende fokus på åndelige fænomener har gjort det mere tilladt at tænke i disse baner, og man er ikke længere så bange for at blive stemplet som skør, hvis man skulle have været udsat for noget mystisk, - noget overnaturligt. Men det kan også skyldes, at der rent faktisk her i landet findes en lang række mennesker, som uden selv at vide af det er gjort af det 'stof', der skal til, for at de spirituelle oplevelser kan bryde igennem.

Disse er imidlertid ikke altid rare og behagelige, - de kan rent faktisk i nogle tilfælde virke ret skræmmende - og jeg anser det for muligt i hvert fald i et vist omfang at undgå eventuelle negative virkninger gennem seriøs oplysning om emnet. I modsætning til lande som Sverige, England, Holland og USA lider man i Danmark inden for forskerverdenen stadig af berøringsangst i forbindelse med den mystiske dimension. Man har overhovedet ingen tradition for at betragte oplevelser af denne art som konstruktive og givende, hvis de vel at mærke omgås med forståelse, respekt og imødekommenhed i stedet for afvisning, fortielse og undertrykkelse⁹.

Denne bog er tænkt som et forsøg på at yde et beskedent bidrag til at udfylde dette tomrum, idet jeg her ønsker at argumentere for den spirituelle oplevelses virkekraft i forhold til etablering af den nye tænkemåde, som verden iflg. bl.a. Bateson har et helt essentielt behov for. Jeg må erkende, at jeg næppe kan betegne mig selv som ekspert hverken inden for det filosofiske eller det spirituelle område, men jeg opfylder dog de efter Suhrawardis opfattelse vigtigste krav: jeg har personligt haft en række spirituelle oplevelser, og jeg har brugt de senere år på at studere emnet, bl.a. på universitetsplan, idet jeg i første omgang har ønsket at bruge den viden, jeg herigennem har er-

⁹ Stan Grof skal nævnes som en moderne forsker på området. Han har skrevet en lang række bøger, hvori han argumenterer for at 'legalisere' spirituelle oplevelser, og han har udviklet et koncept, der inddrager holotropiske ånde-drætsøvelser, hvorigennem der tilsyneladende kan etableres kontakt med *mundus imaginalis*.

hvervet mig til at forstå og acceptere mig selv som den, jeg var blevet, og dernæst er kommet til den erkendelse, at der meget vel kan være tale om et uerkendt aspekt ved mennesket, der er ved at bryde frem, og som behøver seriøs bearbejdning for at kunne modtages som en gave til menneskeheden. Fremtiden må så vise, om min påstand kan have sin rigtighed.

Jeg har delt min bog op i tre dele, idet jeg i første del fremlægger en lang række af mine egne oplevelser, som kan siges at strække sig fra levende drømme over visioner til deciderede kraftfulde spirituelle oplevelser. Der er tale om beskrivelser på et almindeligt hverdagsplan, idet jeg, dengang jeg havde oplevelserne, nok i en periode havde beskæftiget mig med selvudvikling, men kun i begrænset omfang. Desuden havde jeg ikke fordel af at kunne se oplevelserne i en sammenhæng eller sætte dem ind i en forståelsesramme, der rakte ret meget ud over min normale tilværelse med familie og almindeligt job i en bank. Jeg har forsøgt ikke blot at beskrive selve oplevelserne, men også at fortælle lidt om, hvordan jeg forstod dem og i hvilket omfang, de påvirkede mit liv. Der er således tale om nogle mystiske oplevelser fortolket med det, man kunne kalde almindelig sund fornuft på et tidspunkt, hvor jeg nok var åben over for, men ikke specielt draget mod det såkaldt overnaturlige. Set i bakspejlet er det dog muligt at spore en vis udvikling i min forklaringsmodel, hvorfor man kan sige, at min hverdagsforståelse efterhånden – i hvert fald til en vis grad – smelter sammen med de tanker, jeg har fundet i diverse lærebøger.

I anden del vil jeg tage fat på en mere teoretisk betonet fortolkning af oplevelserne. Jeg vil komme lidt ind på den forskning, der finder sted på området, og de vanskeligheder, man støder på i samme forbindelse. Jeg vil omtale andres forsøg på at løse de spirituelle oplevelsers mysterium og henvise til bøger og hjemmesider på internettet, som beskæftiger sig med området. Der er i et vist omfang tale om dele af projekter, som jeg har skrevet i forbindelse med studier i filosofi og videnskabsteori på Aalborg Universitet, og som jeg har forsøgt at tilpasse således, at det bliver et læsevenligt stof, der forhåbentlig kan bidrage til at øge læserens indsigt i den teoretisk betonede bearbejdning, jeg har foretaget. Når dette er sagt, vil jeg også gerne understrege, at jeg har gjort brug af nogle modeller, der alle på hver deres måde har bidraget til at øge *min* forståelse af de erfaringer, jeg har

gjort mig, og derved har alle har bidraget til at give mit liv mening. Der findes muligvis andre teorier, som også kunne anvendes.

I tredje og sidste del vil jeg redegøre for, hvordan mine spirituelle oplevelser har påvirket min tænkning og i denne forbindelse komme med mit personlige bud på den nye tankegang, som Bateson i sin tid efterlyste. Dette er faktisk ikke så let en sag, for én ting er at kunne gøre noget - i denne forbindelse at kunne tænke på en ny måde - en anden ting er at forklare, hvorledes man gør det. Heri ligger bl.a. forskellen mellem det at være i stand til at udføre en opgave og det at kunne undervise andre i det samme. Når man er født og opvokset i Danmark, lærer man dansk; men det at kunne tale dansk er ikke det samme som at kunne undervise andre i sproget. Det ved enhver, som har forsøgt at lære en udlænding dansk. Der ligger en masse regler til grund for det danske sprog, som den, der er født ind i sproget, ikke er bevidst om, endsige kan beskrive.

Sådan er det også med min viden omkring min ændrede tænkning. Den betragter jeg selv som liggende på et brugerniveau, medens mine forklaringsmodeller endnu befinder sig på et primitivt forsøgsplan. Dette forhold vil læseren forhåbentlig have forståelse for.

Som nævnt har jeg valgt at benytte mig af mine egne oplevelser, hvilket for mig at se har flere fordele: jeg undgår at støde mod de etiske grænser for, hvad man kan tillade sig at fortælle om andre mennesker, - jeg kan personligt stå fuldstændig inde for alt, hvad jeg skriver, - jeg kan nøjes med at tage hensyn til min egen fortolkning af begivenhederne, - og desuden er jeg ikke stødt på andre, som kan berette om oplevelser, der i samme grad har bevirket en ændret tankegang. Hertil kommer så naturligvis det personlige motiv, der ligger i at lære sig selv bedre at kende. Det er en evig og spændende proces, hvis betydning står mere og mere klar for mig for hver dag, der går.

Jeg kan ikke vide, om Suhrawardi ville have betegnet det forsøg, jeg har gjort på at sammensætte mit eget filosofiske uddannelsesforløb som 'sundt'. Han levede i en anden kultur i en anden tidsepoke og kan således på væsentlige punkter siges at befinde sig milevidt fra min tænkemåde. Alligevel håber jeg, han ville have haft forståelse for min fremgangsmåde, og måske ville have givet mig et anerkendende nik, hvis han havde haft mulighed for det.

Hvad menes der med spirituelle oplevelser?

Ovenfor har jeg talt om spirituelle oplevelser, som om dette udtryk beskriver noget, vi alle har en fælles opfattelse af. Dette er måske korrekt i et vist omfang: et eller andet sted har de fleste nok en intuition om, hvad der menes, hvis man da ikke ligefrem selv har oplevet noget, man anser for at være af en sådan karakter.

For at skabe en vis ramme for det emne, jeg ønsker at behandle, må det derfor være på sin plads at blive lidt mere konkret. Dette er dog ikke så enkel en sag, for det viser sig, at der ikke findes en fast definition på, hvad der egentlig menes med 'spirituelle oplevelser'. Hændelserne kan variere meget og er umulige at genskabe, bl.a. på grund af deres spontane og flygtige karakter. Der er ingen mulighed for fastholdelse eller kontrol, ingen direkte målinger kan foretages, alt må baseres på det enkelte menneskes beretning. Heraf følger, at der levnes rum for divergerende tolkninger, idet disse vil være afhængige af de berørtes forståelsesramme og livsverden.

Som en ofte forekommende form for oplevelser kan imidlertid peges på de såkaldte højdepunktsoplevelser, tidløse øjeblikke eller ekstase i lighed med nedenstående¹⁰:

a) Den 30. december 1984, ca. kl. 19.00, var jeg i bus på vej hjem fra arbejde. Pludselig og uden forvarsel blev alt omkring mig oplyst af et gyldent lys, og jeg gled ind i en nærmest dyb meditativ tilstand, hvor alle omgivelser forsvandt ud af min opmærksomhed, og det eneste jeg oplevede var det gyldne lys, både inde i bussen og udenfor - og samtidig blev jeg fyldt af en "overjordisk" fornemmelse af fredfyldt lyksalighed. Oplevelsen varede til jeg skulle af bussen mellem 5 og 10 minutter senere. Men fornemmelsen af fredfyldt lyksalighed fyldte stadig mit sind og min krop, og jeg kan stadig nu 15 år senere mærke denne fornemmelse, når jeg tænker på oplevelsen. Jeg var 44 år, da jeg fik denne oplevelse, og jeg var klar over, at det var en meget speciel op-

¹⁰ I det efterfølgende forsøg på at indkredse, hvad jeg mener med spirituelle oplevelser, har jeg valgt at bruge eksempler, der er oplevet af tre kvinder, som jeg kender personligt, og som velvilligt har ladet mig gengive deres beretninger her.

levelse, som jeg tog helt roligt, men det varede mange år, før jeg fortalte andre om den.

Når jeg i dag 15 år senere ser tilbage på denne fantastiske oplevelse, kan jeg se, at den har fået stor indflydelse på mit liv. Den har nærmest delt mit liv i et liv før og et liv efter.

Før oplevelsen var jeg en ganske almindelig hårdtarbejdende, enlig mor, med et godt fast job og en almindelig uddannelse inden for offentlig administration, organisation og personale. Jeg passede mit arbejde, mine børn, hjemmet, var politisk engageret og sad i skolenævnet.

Pludselig oplevede jeg at høre om ting, jeg aldrig før havde hørt om. Nogle venner fortalte mig, at de havde fået lagt horoskop hos en dame, der boede mindre end 15 km fra mit hjem. Jeg havde aldrig før hørt om damen eller hørt om horoskoper - jeg troede kun, der fandtes ugebladshoroskoper, og det syntes jeg bare var noget pjat.

Jeg blev nysgerrig og fik lagt mit eget horoskop med stort personligt udbytte. Og inden der var gået 3 måneder fra oplevelsen befandt jeg mig på et kursus i personlig udvikling, hvor jeg hørte om chakraer, drømmetydning, projektioner, meditation, astrologi, energi- og lysarbejde og meget mere. På dette kursus havde jeg også nogle dejlige oplevelser, og min interesse for astrologi, især for den psykologiske indfaldsvinkel, blev vakt, og inden der var gået 6 måneder var jeg i gang med en 3-årig uddannelse til astrologisk terapeut.

Andre oplevelser har en noget anden karakter og omtales som visioner eller meget levende drømme, i lighed med nedenstående beretning:

b) Jeg fløj ud i rummet og kunne se jorden fra oven. Det var meget smukt. Herefter 'dykkede' jeg og opdagede, at jeg svævede hen over nogle kinesere, som havde travlt med deres arbejde. Jeg fik en melding: Vi har alle en opgave. Opgaven er aldrig større, end vi sagtens kan udføre den. Ved at lytte til os selv, - til vores intuition eller indre stemme, véd vi, hvad vi skal gøre. Hvis alle mennesker udførte deres opgave, ville der være fuldstændig harmoni på jorden. Herefter fik jeg en fantastisk følelse af dyb harmoni.

Nogle oplevelser har en mere skræmmende karakter i lighed med nedenstående:

c) Jeg var pludselig begyndt at lide af panikangst. Jeg havde tanker, der gik i retning af dødsangst, angst for at være alene, angst for at handle hvor der var mange mennesker, angst for sygdom, angst for mange forskellige ting. Set i bakspejlet var det i bund og grund angst for livet. Hvad bringer livet mig? Slår jeg til? Hvem er jeg? Hvem var jeg før - og var der i det hele taget et før? Og sidst men ikke mindst: Hvad/hvem bliver jeg til - og på hvilken måde? I den angstfyldte periode søgte jeg hjælp ved en psykiater - hvilket gav mig et gavnligt skub i retning af at foretage mig de - for andre mennesker - almindelige ting, som jeg var bange for kunne udløse en frygtelig oplevelse, men stadig manglede jeg 'noget', så jeg kontaktede en NLP-terapeut, som forklarede, at som jeg beskrev min tilstand ville hun tro, at jeg stod meget tæt på en stor forandring/gennembrud i mit liv, og at jeg ikke skulle blive bange, hvis jeg pludselig fik en speciel oplevelse. Der gik et halvt års tid fra mit besøg ved NLP-terapeuten og til den omtalte specielle oplevelse fandt sted

Jeg lå en nat og sov. Pludselig vågnede jeg og var lysvågen. Jeg vendte og drejede mig et stykke tid og hørte så pludselig en ubeskrivelig dyb, rungende høj lyd - men kun i mit venstre øre. I første omgang overvejede jeg, om jeg var begyndt at lide af tinnitus, men som lyden blev højere og mere og mere intens blev min krop løftet op fra sengen, således at mit hoved rørte ved hovedpuden og resten af kroppen stod lodret. Jeg kunne se situationen ligesom fra oven - og det område kroppen plejede at være i blev fyldt med et meget stærkt lys. Nu blev jeg spurgt på en måde som var hverken ord eller tanker: "Vil du have nedsat din karma?" Hertil svarede jeg: "Nej". Så blev jeg spurgt: "Vil du give slip på din angst?" Hertil svarede jeg: "Ja".

Selv om NLP-terapeuten havde sagt, at jeg ikke skulle blive bange, blev jeg det - og hvad griber man til i sådan en uforklarlig og underlig situation? Jeg bad Fader Vor - den ene gang efter den anden, og pludselig holdt lyden op og jeg var tilbage hvor jeg startede. Det var så underlig en oplevelse, at jeg overvejede næste morgen om jeg bare havde drømt, men nej, jeg havde oplevet det. Samtidig kunne jeg ikke rigtig få mig selv til at snakke med nogen om det, fordi jeg var bange for at blive sat i bås som sådan en småskør kvinde - så jeg ringede og snakkede med NLP-terapeuten om det, og det var dejligt at fortælle det til en ligestillet.

Efter oplevelsen har mit liv taget en radikal forandring. Jeg har altid drømt om at kunne komme til at være selvstændig, og derigennem hjælpe andre - det har flasket sig fuldstændig problemfrit. Det har ikke været mig, der har opsøgt løsninger, løsningerne er kommet til mig. Mit

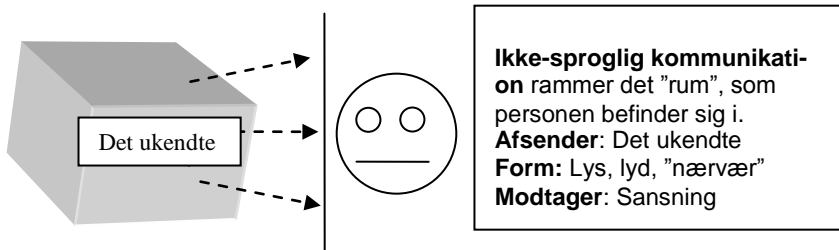
syn på mine forældre har forandret sig - egentlig kan man sige, at jeg i en alder af 34 år først nu er kommet i puberteten - og mit syn på livet har ændret sig - det ændrer sig stadig, og inderst inde ved jeg at min oplevelse den nat ikke bliver min sidste - der kommer flere, men først når jeg er klar til at modtage og forstå.

Som det fremgår af de tre ovenstående beretninger, er der stor forskel på oplevelserne, men ikke desto mindre forekommer det muligt at fastholde nogle fællestræk, hvoraf jeg vil fremhæve

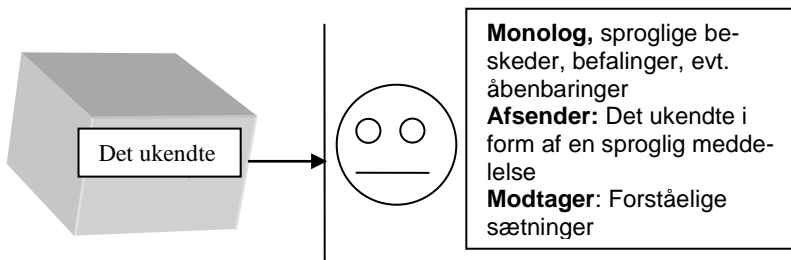
- at der er tale om oplevelser, som har en *kommunikativ* karakter (ikke nødvendigvis sproglig)
- at de berørte personer tilsyneladende påvirkes på et dybt plan af den pågældende kommunikation, dvs. oplevelserne har en transformerende indvirkning.
- at kommunikationen angiveligt foregår med en anden form for virkelighed end den, vi normalt opfatter gennem vore fem sanser.
- at det, der erfares, kun i et vist omfang kan beskrives med ord

Når jeg fremhæver *kommunikation* som et væsentligt fællestræk ved den spirituelle oplevelse, er det ikke så meget, fordi selve indholdet har min interesse, men snarere den kendsgerning, at der synes at være tale om forskellige *niveauer* i kommunikationens struktur, der forsøgsvis kan indeles således:

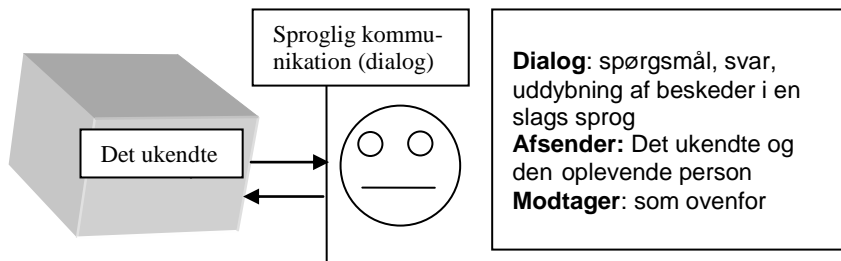
1. En sanseoplevelse, der kan anses som en ordløs, monologisk meddelelsesform fra det ukendte, og som går uden om tænkningens logiske opbygning og synes at ramme det menneskelige sind direkte. I beretning a) er der tale om lys, men også fx 'nærvær' og lyde synes at falde i denne kategori.

2. En monologisk meddelelsesform, hvor det ukendte benytter en slags sprog til at fremføre en besked, som i tilfælde b) handler om tilværelsens mening. Undertiden fremkommer der meddelelser i form af befalinger om at udføre en bestemt gerning (jf. fx Jeanne D'Arc).

3. En dialogisk meddelelsesform, hvor såvel det ukendte som den oplevende person benytter en slags sproglig udveksling, som i tilfælde c) dog hverken er med 'ord eller tanker'. At der også kan indgå en samtaleform med ord, fremgår af den bibelske beretning om Moses' og den brændende tornebusk.

Af de nævnte eksempler ses det, at der i en spirituel oplevelse kan være flere forskellige kommunikationsformer involveret, idet der fx i beretning c) både findes en dialog og en sanseoplevelse bestående af en høj lyd. Der er også en beskrivelse af at se sin krop fra oven og fyldt med stærkt lys, hvilket i påfaldende grad minder om de nærdødsoplevelser, som bl.a. Dr. Elisabeth Kübler-Ross har beskæftiget sig med.

Det kan være svært at afgøre, hvilken betydning kommunikationsformen har. Ovennævnte fremstillingsmåde er valgt ud fra det synspunkt, at det måske er muligt at drage en analogi til den udviklingsproces, der kan iagttages hos et menneske, som fra fødslen sandsynligvis modtager sanseindtryk uden, at disse sorteres eller kategoriseres, hvilket jeg antager, kan sammenlignes med sansningen i pkt. 1. I tilfældet med spirituelle oplevelser er det imidlertid ikke den fysiske verden, men det ukendte, der skal kommunikeres med, hvorfor det ikke er muligt at bruge de samme kriterier for udviklingsstadier, som er tilfældet med et fysisk eksisterende menneske, hvor vi alle starter som spæde på (formentlig) nogenlunde samme niveau og er underlagt både den fysiske verdens begrænsninger og den menneskelige bevidstheds kategoriseringsbehov.

Forfølger man ideen om at drage sammenligning med en nyfødts udviklingsproces kan man sige, at barnet på et tidspunkt bliver i stand til at opfatte en sproglig kommunikation, uden dog selv at kunne give et sprogligt tilbagesvar. Dette trin antager jeg som sammenligneligt med pkt. 2. Senere i forløbet bliver barnet i stand til at respondere i

form af en pludren, der udvikler sig til ord og sætninger. Dette mener jeg, kan svare til pkt. 3. Det er dog meget tænkeligt, at et menneske er i stand til at veksle mellem de tre kommunikationsformer alt afhængig af sammenhængen.

Ovenstående model er kun et spædt forsøg på at danne et vist overblik over selve *strukturen* i den kommunikation, der finder sted i spirituelle oplevelser, men det vil bestemt også være interessant at undersøge nærmere, hvorvidt det er muligt at iagttage en udvikling i *indholdet* af de sproglige monologer og dialoger, som måtte være nedskrevet i forskellige kulturer gennem årtusinder. Desværre (set ud fra en forskers position) har man mange steder haft den opfattelse, at disse mystiske meddelelser skulle hemmeligholdes, hvorfor de er gået i graven med den person, der havde oplevelsen¹¹.

For mit eget vedkommende har jeg aldrig følt, at det var forkert at dele mine spirituelle oplevelser med andre. Samtidig har jeg dog også haft den indstilling, at det ikke var oplevelserne *i sig selv*, der var interessante, men at det snarere var den *betydning*, de havde for mit syn på livet og mig selv, der var det væsentlige, - og dette har jeg ikke været i stand til at redegøre for før nu.

Det er derfor som led i min argumentation for en ny tænkemåde, at jeg vælger at præsentere mine oplevelser her som et væsentligt element i det udviklingsforløb, jeg personligt har befundet mig i gennem en årrække. Som det vil ses, varierer oplevelserne fra drømme-sekvenser til kraftfulde mystiske oplevelser, der alle kan tolkes som havende en opgave at udføre, som det er nødvendigt at se i en større sammenhæng for at få til at give mening.

¹¹ Dette gælder muligvis den store danske tænker Søren Kierkegaard og den franske filosof og matematiker Blaise Pascal, men det vil jeg komme nærmere ind på senere.

Den personlige beretning

Spejlbilledet

Hun så sit spejlbillede inde i spejlet. Men hun kunne ikke rigtig kende det. Hvorfor viste det et billede af en 11-årig pige, når hun vidste, at hun var meget ældre? Der var noget, der ikke stemte overens. Noget hun ikke kunne forstå. Hvordan var hun havnet i denne familie? Var hun blevet adopteret? Hun fandt familiens fotoalbummer frem for at finde et billede af sin mor på et tidspunkt, hvor hun var gravid. Der var ikke noget foto, og selv om der havde været et, kunne hun jo ikke være sikker på, hvem det var, der efterfølgende var blevet født.

Hun overvejede, om hun gik i den rigtige klasse i skolen. Skulle hun rykkes op? Det var sket for en anden havde hun hørt. Men nej, et enkelt klassetrin var slet ikke nok til at dække over den aldersforskel, hun følte, der var mellem det, hun så i spejlet, og det, hun mærkede der dybt inde i sig selv. Der var så mange spørgsmål, men hun kunne ikke formulere dem, og der var ingen, der kunne besvare dem. Hun havde det jo godt i denne gruppe af mennesker, som man kaldte hendes familie, men som hun alligevel ikke var sikker på nu også virkelig var hendes familie.

I skolen var der undervisning i religion, og hun og hendes klasse skulle læse om Jesus liv og korsfæstelse. Det gjorde et dybt, dybt indtryk på hende. Hun sad en aften i sin yndlingsstol og læste om de forfærdelige lidelser, som Jesus måtte gennemgå i forbindelse med korsfæstelsen. De trængte så dybt ind i hende og gjorde så ondt, at hun begyndte at græde. Hun hulkede højlydt og måtte styrte ind til sin mor, som nok havde lidt svært ved at forstå sin ellers glade og livlige datters voldsomme reaktion.

Hun begyndte at trække sig ind i sig selv. Hun, der tidligere havde været frygtløs og havde sloges med drengene, blev mere stille. En erkendelse pressede på, som hun ikke var i stand til at forstå eller håndtere. Ganske umærkeligt forandrede hendes syn sig, og i løbet af et skoleår blev hun stærkt nærsynet uden selv at opdage det. Først det årlige check ved skolelægen afslørede tilstanden.

Hun begyndte at folde sine hænder om aftenen, inden hun lagde sig til at sove. Hun bad til Gud. Bad om at få sit normale syn tilbage. Men intet skete. Tværtimod blev hun mere og mere nærsynet. Først otte år senere stoppede den konstante synssvækkelse.

Hun glemte sine kvaler og kastede sig ud i ungdommens løsslupne liv med uddannelse, kærester, rejser, dans og musik. Så mødte hun sit livs kærlighed, blev gift, fik job og hus og børn. Årene gik med praktiske ting, undertiden med rent faglig uddannelse, undertiden med lidt vilkårlig søgen i bøger og film efter noget, hun ikke kunne sætte ord på. Indtil en dag, hvor lynet slog ned, og hun begyndte en rejse ind i sig selv. En rejse som gik gennem synet, og som en dag skulle afsløre, at hendes oplevelse som 11-årig ikke var ren og skær fantasi.

Dette er min historie. Historien om et menneske, som du måske ikke kender, men som ligeså godt kunne have været dig. Hvorfor det blev mig, der kom til at fortælle historien, kan jeg ikke sige. Den bedste forklaring, jeg kan komme frem til, er, at jeg var brugbar. Helt enkelt. For mig er der intet ophøjet på færde. Kun ren og skær brugbarhed. Det kan selvfølgelig virke lidt lunkent, og i hvert fald overhovedet ikke spor spændende. Beklager. Men sådan har det været, og sådan er det stadig. Hvad jeg oplevede den dag som 11-årig, betragter jeg nu som en intuitiv erfaring af at være langt mere end min fysiske krop. Den var så intens og gjorde så dybt et indtryk, at den har fulgt mig hele mit liv, selv om der naturligvis har været perioder, hvor den var mere fremtrædende end andre. På et tidspunkt, hvor jeg tilsyneladende var blevet tilstrækkelig moden til at tackle denne viden, blev skallen brudt, og jeg gennemlevede en række spirituelle oplevelser, som ændrede mig på grundlæggende vis.

Nu hvor jeg sidder og skriver disse ord, er der gået knap 10 år med at fordøje og forstå og forsøge at forklare. De følgende sider vil give et indblik i den undertiden lange og drøje vej, jeg har måttet gå, og det er mit håb, at de vil blive læst med et åbent sind, således at et fænomen, som for øjeblikket betragtes som mystisk, måske ikke længere vil forekomme så mystisk endda, men blot venter på at blive forstået. Desuden får læseren mulighed for at blive opmærksom på, at livet er langt større, end man normalt går rundt og tror.

Når mennesket taler

I mange år, ja lige siden jeg var en stor skolepige, var mit største ønske at få kontakt med en UFO. Kort efter min konfirmation i 1962 blev det klart for mig, at kirken (dvs. den danske folkekirke) ikke havde meget at sige mig, og jeg forsikrede mig selv om, at jeg var ateist, og at alt var slut for mig i det øjeblik, jeg døde. Der var absolut intet ud over den konkrete, fysiske verden.

Ikke desto mindre var jeg også overbevist om, at der måtte være noget mere end de mennesker, der gik rundt på jorden, og med al den snak der på det tidspunkt var omkring UFO'er, måtte der naturligvis være tale om liv andetsteds i rummet. Det var jeg ret sikker på. Derfor gik jeg ofte og skuede op mod himmelen, medens jeg ønskede, at 'de' skulle komme og besøge mig. Det skete dog aldrig. Mange år senere oplevede jeg imidlertid noget, der satte mit forhold til UFO'er på en prøve, - ja faktisk gjorde, at min indstilling til dem ændrede sig.

Her kan du høre den sande historie, - så godt som jeg nu husker den.

Egentlig synes jeg selv, at jeg er så ganske almindelig, at det grænser til det kedelige. Men alligevel skete der i løbet af nogle år så mange unormale ting for mig, at jeg har måttet revidere den opfattelse, selv om jeg nok udadtil er nogenlunde den samme at se på.

Det begyndte alt sammen med mit syn, - eller rettere sagt med en langsomt voksende undren over, at jeg i 11 års alderen pludselig var blevet meget nærsynet. Man kunne ikke, som man ellers gerne har for vane, henvise til arvelige forhold, for begge mine forældre havde et udmærket syn. Altså måtte der være noget andet på spil. Sådan tænkte jeg i hvert fald.

Ved en tilfældighed hørte jeg i begyndelsen af 1980'erne om Martin Brofmans lille bog "Genvind dit normale syn", og det blev snebolden, som fik lavinen til at rulle. Jeg begyndte at meditere, jeg begyndte at se mig selv i øjnene i et spejl og fortælle mig selv, at jeg elskede hende der inde i spejlet. Samtidig stod det mig efterhånden klart, at jeg ikke vidste, hvem jeg selv var: jeg kunne se mit spejlbillede, men jeg kunne ikke rigtig kende mig selv.

I foråret 1990 havde jeg en mærkelig oplevelse, som måske kan siges at have hjulpet mig lidt på gled i min selvopfattelse:

Jeg havde lagt mig til at sove i min yndlingsstilling, dvs. på min venstre side, da jeg pludselig oplevede, at jeg fløj gennem luften. Jeg blev først lidt forskrækket, men nysgerrigheden tog over, og jeg lod blot tingene ske. Jeg mærkede tydeligt vinden imod mit ansigt og følte, hvordan min krop susede af sted. Pludselig standsede flyveturen, og jeg så mig selv stå en 20-30 m væk, i hvad der måske var verdensrummet, med et stort smil over hele ansigtet. Jeg så mig selv løfte begge arme i en form for hilsen – op og ned, op og ned - flere gange, og jeg mærkede tydeligt den kendte følelse af at bevæge mine arme. Så vågnede jeg med et sæt. Jeg lå i min seng i nøjagtig den samme stilling, som jeg havde lagt mig til at sove i. Intet tydede på, at jeg på noget tidspunkt havde bevæget mine arme.

I den følgende tid tænkte jeg lidt over, hvad der egentlig var sket, men jeg kunne ikke forklare det. Oplevelsen havde været så virkelig og tydelig, at jeg måtte afvise, at der skulle have været tale om en almindelig drøm. Uanset hvad, begyndte jeg at få en svag fornemmelse af, at verden måske ikke var så indskrænket, som jeg havde gået og troet, - for hvordan kunne jeg både se mig selv og samtidig fuldstændig tydeligt mærke armbevægelserne, hvis ikke jeg på en og samme tid både var uden for min krop og inden i den?

Det spørgsmål kunne jeg ikke svare på, men i sommeren 1990 havde jeg en anden underlig oplevelse.

Jeg havde netop lagt mig til at sove, da min søsters ansigt tonede frem for mit indre blik. Jeg var ikke faldet helt i søvn og åbnede kort øjnene for at kigge ud i luften. Jeg tænkte: "Det var da underligt, hvorfor ser jeg hende?" Jeg vidste, hun var på bilferie i Sydfrankrig med sin mand og sine to teenagedøtre, men havde ikke hørt noget ellers. Da jeg lukkede øjnene igen tonede billedet af min søster atter frem. Jeg kiggede på det, indtil det blev svagere og til sidst forsvandt. Derefter faldt jeg i søvn.

Dagen efter fandt jeg ud af, at min søster, på det tidspunkt hvor jeg så hende for mig, havde været på vej hjem i bil fra feriestedet i Syd-

frankrig. Hendes mand var blevet alvorligt syg, og hun turde ikke andet end at køre hjemad. Det blev en forfærdelig køretur, - også fordi hun var en forholdsvis urutineret bilist, og måske kan man forstå oplevelsen som en måde, hvorpå min søster bad mig om hjælp. Det er jo ikke noget ukendt fænomen, at der i tilfælde af hårde kriser kan ske ting ud over det sædvanlige.

Efter disse oplevelser begyndte min søgen at blive mere målrettet: jeg undersøgte alternative metoder, som dog alle kun blev flygtige bekendtskaber, - indtil jeg gjorde et længere ophold ved NLP – Neuro Lingvistisk Programmering¹². Her var der endelig noget, som appellerede både til min intuition og mit intellekt. Så det blev til flere gode og spændende år, før jeg måtte videre.

Gode år med NLP

Medens jeg selv gik på uddannelsen, meldte jeg mig som assistent på et efterfølgende hold. Det kunne godt være noget hårdt, når jeg nu også havde mit job og min familie at passe. Og selvfølgelig var det let at presse citronen lidt for meget. En aften hvor jeg lagde mig til at sove, kunne jeg mærke alle symptomer på en begyndende influenza i kroppen. Den følgende dag skulle jeg både på arbejde og senere have min NLP-gruppe til træningsaften. Jeg havde simpelthen ikke tid til at blive syg. Midt om natten vågnede jeg med ondt i hele kroppen, stivhed i nakken og sviren i hovedet. Det lovede ikke godt.

På NLP-uddannelsen havde jeg imidlertid klarlagt mine strategier for at blive rask, - og jeg vidste, at det for mig var vigtigt at kende sygdommens budskab. I dette tilfælde var det ret let at finde, for jeg var udmærket klar over, at jeg ikke havde passeret godt nok på mig selv i den forudgående tid. Resultatet blev, at jeg lå der midt om natten og lovede mig selv, at jeg ville ændre på dette, når blot den næste dag og aften var overstået. Så faldt jeg i søvn og en drøm kom til mig:

Jeg drømte, at jeg blev kørt langt ud på landet til et forsamlingshus. Jeg blev sat af uden for med besked om, at jeg skulle bage boller til 42

¹² Jf. evt. Ole Vadum Dahls bøger om emnet.

mennesker, som ville ankomme i løbet af en halv time. Så fik jeg travlt. Nogen god husmor kan man næppe kalde mig; men boller, det havde jeg da før prøvet at bage.

Jeg styrtede ind i køkkenet, som var både moderne og rent. Så begyndte jeg at åbne alle skuffer og skabe, men der var intet mel, ingen gær, - kort sagt ingen af de ting, jeg skulle bruge til bollerne. Jeg var fortvivlet og anede ikke, hvad jeg skulle stille op.

Så pludselig ... ud af den blå luft viste der sig et par hænder, som holdt en stor skål fyldt med hævet bolledej! Jeg måbede, men sansede dog at tage imod skålen. Dejen fik jeg formet til boller, der kom i ovnen og var parate til gæsterne, da de ankom.

Næste morgen var alle symptomer på influenza forsvundet. Jeg havde åbenbart fået hjælp nærmest 'ud af den blå luft'. Men herefter begyndte jeg at tage mere vare på mig selv.

Helt tilfældigt?

Når man starter på en uddannelse i selvudvikling, som for mig blev NLP, vil der uvægerligt finde ting og sager sted, som forandrer ens liv, - på hvilken måde og i hvilket omfang afhænger naturligvis helt af den enkelte person. I forbindelse med NLP-uddannelsen var der rig lejlighed til at få bearbejdet fortidens traumer og nutidens uhensigtsmæssigheder, - både i forbindelse med decideret terapi, men så sandelig også ved de øvelser, vi skulle lave. Lad mig berette om en ganske speciel oplevelse, jeg havde i forbindelse med en øvesession.

Vi sad i den sædvanlige rundkreds på uddannelsen, da vores underviser bad os om at mærke efter, om vi havde lyst til at sidde et andet sted end der, hvor vi sad. Jeg havde på alle de foregående moduler siddet på den samme plads, men nu vidste jeg, at jeg skulle sidde ved siden af A, - en kvinde, som jeg ikke kendte særlig godt, men som jeg vidste, havde beskæftiget sig med forskellige spirituelle områder gennem nogle år.

Jeg tog mine ting og flyttede mig hen på hendes venstre side. De fleste andre blev siddende. Der gik lidt tid, og så blev vi bedt om at gå i grupper for at øve en ny metode. Jeg spurgte A, om ikke vi skulle være sammen, og hun samtykkede. Endnu en kvinde meldte sig som super-

visor, og vi gik til et øverum. Her blev vi enige om, at A skulle lave øvelsen med mig som klient. Det blev noget af en oplevelse...

Metoden gik ud på, at man skulle stille sig på sin tidslinie og forestille sig, at man ved at tage skridt frem og tilbage herpå kunne gå hhv. frem og tilbage i sit liv. Jeg udvalgte mig en problematik (som jeg ikke kan huske, hvad var) og tog nogle skridt tilbage.

Pludselig var jeg ved Jesu korsfæstelse. Jeg stod på jorden og så op. Der hang han på korset. Jeg kan huske, at jeg måtte kaste mig ned på knæ. Det var et rystende syn, som gjorde et uendelig dybt indtryk på mig. (A fortalte senere, at hun havde været noget i vildrede om forløbet, - for øvelsen drejer sig kun om at gå tilbage i det nuværende liv - men hun besluttede sig for at lade tingene køre).

Hvad der mere skete, kan jeg ikke huske nøjagtigt. Kun at jeg på et tidspunkt vidste, at jeg måtte synge. Jeg begyndte på en (ukendt?) sang, som vist blot var nogle toner, og da jeg sluttede 'sangen', var det som om luft blev ved at strømme ud af min hals. Jeg gjorde intet, - sad bare der med åben mund, medens luften strømmede og strømmede ud, - som var jeg en ballon, der var gået hul på! Det var en mærkelig oplevelse, - og jeg følte mig totalt udmattet bagefter.

Her hvor jeg har fået det, der skete lidt på afstand, kan jeg se, at min intuition førte mig til A. Jeg har sandsynligvis haft brug for at gøre min oplevelse som 11-årig, hvor jeg græd dybt og inderligt over beretningen om Jesus korsfæstelse, færdig på en måde, som jeg ikke helt forstår, og jeg tror ikke, jeg kunne have gennemført oplevelsen med nogen anden af de tilstedeværende.

Selv om A naturligvis ikke kunne se, hvad jeg så, eller opleve, hvad jeg oplevede, så var hun med til at give mig den tryghed, der skulle til, for at tingene kunne ske. Det følte, som om noget pressede på inde fra, - som om noget skulle ske. Og samtidig var det naturligvis vigtigt, at det kunne foregå på en hensigtsmæssig måde. Var det tilfældigt, at vi kursister netop denne dag (og det er faktisk den eneste gang, det skete i mit 4-årige kursusforløb) blev opfordret til at finde en ny plads? Ja, det kan jeg næsten ikke synes med det forløb, som øvelsen fik for mig.

Om at sprænge normalitetens cirkel

Hvordan man så end kan forklare, hvad der egentlig skete i ovennævnte hændelse, så er det et faktum, at jeg begyndte at få flere underlige tanker, hvoraf nogle var så pudsige, at de har bidt sig fast i min hukommelse. En dag var jeg fx blevet udfordret af en veninde, der nok så frækt spurgte mig, hvad det egentlig var, jeg ikke turde se i øjnene, eftersom jeg havde gjort mig selv så nærsynet, som det var tilfældet! Det kunne jeg naturligvis ikke have siddende på mig, så jeg besluttede mig for at meditere over mit dårlige syn.

Jeg satte mig godt til rette i min grønne læderstol og gjorde mit bedste for at lukke ned for 'systemet'. Jeg ville ind til mine inderste tanker, hvor jeg formodede, at løsningen fandtes. Efter et stykke tid var min krop blevet helt rolig, og mine tanker dejligt afslappede, så jeg følte tiden var inde til at stille spørgsmålet: hvorfor er jeg nærsynet? Hvorfor kan jeg ikke se tydeligt? Uden egentlig at forvente noget svar sad jeg blot der og slappede af. Pludselig lød så en klar stemme: *Det er fordi dine tanker har en forkert farve!*

Jeg må indrømme, at jeg blev fuldstændig paf. Jeg havde dog aldrig hørt noget lignende! Hvordan kan tanker have farve? Ikke desto mindre accepterede jeg forklaringen og var åndsnærværende nok til at spørge: Jamen, hvilken farve skal de da have? Grøn, lød svaret.

Det blev værre og værre. Det hele var totalt ulogisk og slet ikke til at få mening i.

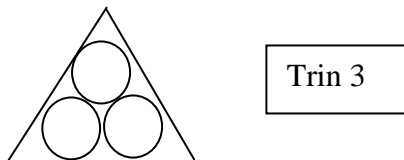
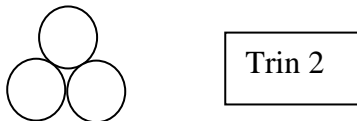
Alligevel sansede jeg at stille endnu et spørgsmål: Jamen, hvilken farve har mine tanker da nu? De er blå, blev der svaret. OK, tænkte jeg, så blev jeg så klog ... eller rettere forvirret. Min meditative tilstand forduftede, og jeg anede ikke, hvad jeg skulle stille op med den nye viden, som ikke kunne være et produkt af min tænkning, både fordi stemmen havde været særdeles tydelig og kontant, men også fordi den forklaring jeg fik, oversteg selv min vildeste fantasi.

Jeg er flere år senere blevet opmærksom på Goethes helt specielle og interessante farvelære, men jeg har endnu ikke haft lejlighed til at dykke yderligere ned i denne oplevelse og forsøge at få den til at give mening i det univers, jeg anser for at være logisk.

Andre veje

Samtidig med min NLP-uddannelse fik jeg også tid til at tage på diverse andre kurser heriblandt et, hvor vi bl.a. udførte en shamanrejse til trommelyde.

Her oplever jeg, hvordan jeg kommer ud over åbent hav. Jeg vises til land af en stor måge, som jeg ved ikke er mit kraftdyr. På land møder jeg forskellige dyr, bl.a. en isbjørn og en krabbe. Jeg går op over et bjerg og ned i en stor skov. Her møder jeg til sidst en los, der er utrolig blød og varm. Den erklærer, at den er mit kraftdyr og vil hjælpe mig. Jeg lægger mig til at sove i dens favn. Pludselig bliver det gråt for mine øjne, og geometriske figurer begynder at vise sig på 'tavlen' foran mig. Først triller tre cirkler ind fra højre mod venstre, indtil de står på en lige række på bunden af 'tavlen'. Herefter bevæger den sidst ankomne cirkel sig oven på de to andre og en trekant tegner sig omkring de tre cirkler, der lige præcis kan fylde trekanten ud. Billedet forsvinder og afløses af to trekanter med spidsen opad – den ene lidt mindre og indeni den anden. Billedet forsvinder. Frem toner et kors, der forsvinder og bliver afløst af en cirkel. Rejsen er slut. Jeg fortæller resten af holdet, at jeg har været til geometriundervisning, men ingen har nogen forklaring på min oplevelse. Nedenfor følger en illustration af forløbet:

Senere opdagede jeg, at den sidst beskrevne figur næsten svarer til den, der inden for teosofien betegnes som 'det kosmiske logos', men jeg har ikke nogen forklaring på, hvad meningen med geometriundervisningen var.

Når mennesket vækkes

I den følgende tid havde jeg flere små oplevelser, som set i bakspejlet kunne indikere, at noget var på vej. Det skete således mange gange, at jeg, efter at jeg havde lagt mig til at sove, hørte en stemme, som kaldte mit navn. Det var så tydeligt, at jeg kunne finde på at sætte mig op i sengen og sige: *Ja, hvad er der?* Men der var ingen. Der var helt stille i soveværelset. Efterhånden accepterede jeg, at der ingen var, og så lå jeg blot og lyttede, medens jeg mumlede: *Ja, Ja. Jeg er jo lige her!*

En dag, hvor jeg var på arbejde, havde jeg på et tidspunkt et ærinde på første sal. På vej op ad trappen slog lynet pludselig ned i mig. Jeg måtte stoppe op og se mig omkring. Jeg anede nærmest ikke, hvor jeg befandt mig. Spørgsmålet, der rungede i mig lød således: *Hvad laver du dog her?* Det føltes helt forkert. Og jeg havde vel at mærke arbejdet samme sted i over 20 år! Uanset hvad ovennævnte måtte indikere, har jeg efterfølgende måttet erkende, at der var noget, som kaldte på mig, og at jeg skulle til at arbejde med noget andet et andet sted. Det vidste jeg dog ikke på det pågældende tidspunkt, men som det vil fremgå af det efterfølgende, kom der vitterligt til at ske radikale ændringer i mit liv.

Orlov fra arbejdslivet

Efteråret 1994 skulle blive en skelsættende tid for mig. Jeg havde besluttet mig for at supplere min NLP-uddannelse med studier i psykologi. Kort tid forinden var det blevet muligt at søge om uddannelsesorlov, og for mig kom denne mulighed som sendt fra himlen! I hvert fald bevilgede min arbejdsgiver gennem næsten 24 år mig orloven, og det lykkedes mig at komme ind på sidefagsuddannelsen i psykologi på Aalborg Universitet. Jeg glædede mig utrolig meget til at sidde på skolebænken igen, - jeg har altid været noget af en læsehest.

Dagen før jeg skulle påbegynde min orlov, cyklede jeg som sædvanlig hjem, og jeg tænkte på, at jeg nu kun skulle af sted på arbejde én gang mere i lang tid. Det var dog herligt!

Efter at jeg var kommet hjem, begyndte det at trække lidt i min venstre side, - fra balden og ned i benet. Jeg lavede lidt yoga-øvelser og slappede af. Som aftenen gik, blev den ubehagelige fornemmelse til deciderede smerter, - og jeg, som normalt ikke behøver at tage piller, havde ikke noget smertestillende i huset. Min mand var ikke hjemme, så jeg kunne ikke få hjælp hos ham. Jeg besluttede mig for at gå i seng og håbe på bedring i løbet af natten, - jeg havde jo nok bare forstrakt en muskel under cykelturen!

Hen på natten vågnede jeg med ulidelige smerter. Det trak hele vejen op gennem venstre side, - fra fod til hoved. Jeg kunne næsten ikke bevæge mig, - i hvert fald slet ikke komme ud af min seng. I den anden ende af huset sov min teenage-datter, men hende ville jeg ikke kunne råbe op. Der var ingen telefon i soveværelset. Kort sagt, jeg var afskåret fra omverdenen, helt alene med mine smerter. Som tidligere nævnt havde jeg på NLP-uddannelsen afdækket, hvilke strategier jeg bruger for at gøre mig selv rask, og her var jeg blevet klar over, at for mig var det at lære noget af min sygdom essentielt. Kort sagt måtte jeg ind – her i min smertefulde situation – og se lidt på, hvilken lærdom jeg skulle have med.

Jeg fik mig bevæget om på ryggen i en stilling, hvor smerterne var til at holde ud, ... og så begyndte jeg at reflektere: Hvad kunne det her dreje sig om? Pludselig stod det lysende klart for mig, at jeg jo var i gang med at forlade mit arbejde gennem næsten 24 år for at holde 10 måneders uddannelsesorlov (sådan troede jeg, det skulle være på det pågældende tidspunkt). Det var indlysende, at der måtte være noget jeg havde overset i den forbindelse, - noget jeg havde glemt.

Jeg begyndte at gå mit arbejdsforhold igennem, og opdagede, at jeg i begejstringen over at kunne dedikere de næste mange måneder til studier, havde glemt hvor meget, jeg egentlig havde at være taknemmelig over. Her var en arbejdsplads, hvor jeg gennem mange år havde tjent mit udkomme, - et sted hvor jeg havde mødt mange dejlige mennesker, - et sted hvor jeg følte mig behandlet med respekt, - et sted hvor jeg faktisk altid havde fået det, jeg gerne ville have. Der var meget, rigtig meget at være taknemmelig for. Men jeg havde glemt at

være taknemmelig, - noget der vel ofte sker, når man bliver for forvænnet.

Nu følte jeg imidlertid en strøm af glæde og ro. Der var så meget at sige tak for, - så mange at takke. Her var lærdommen altså, men smerterne blev ved. Jeg kunne næsten ikke røre mig.

I min fortvivelse sagde jeg inden i mig selv, at nu havde jeg gjort alt, hvad der stod i min magt, og så råbte jeg ud i rummet: 'Kom og hjælp mig!'. Næppe havde jeg formuleret sætningen, før en strøm, som var det elektricitet, nærmest jog igennem min venstre side fra top til tå, og mine smerter begyndte at opløse sig.

Jeg lå der fuld af forbløffelse og undren, - hvad var det dog, der skete? Nu kunne jeg røre mig og lægge mig i en stilling, som var fuldstændig smertefri. Der foregik en enorm afspænding i min krop, og jeg faldt i en dyb drømmeløs søvn.

Næste morgen var der lidt efterveer, men ikke mere end at jeg sagtens kunne komme op og af sted på arbejde. Jeg var noget forsigtig med mine bevægelser i de første timer, men i løbet af dagen fortog smerterne sig yderligere, og om aftenen var de næsten væk.

Dagen efter startede jeg på universitetet, og en helt ny æra i mit liv skulle tage sin begyndelse.

(Jeg vendte kun tilbage til min gamle arbejdsplads for en kort bemærkning, nærmere betegnet en måneds tid det følgende år. Medens jeg havde orlov, blev der åbnet for at opnå en fordelagtig fratrædelsesordning, hvilket jeg besluttede mig for at tage imod.)

I den efterfølgende tid havde jeg mange dejlige – og sikkert også meget symbolske – drømme, som jeg ikke vil referere her. Lad mig i stedet gå over til en mere mærkelig oplevelse.

Jeg var af sted på NLP-kursus og begyndte kort efter ankomsten at få hold i nakken. Nogle på holdet healede min nakke og det lykkedes mig at gennemføre kurset uden de store gener. Ikke så snart var jeg kommet hjem – til to semesteropgaver som skulle være færdige inden for kort tid – før holdet i nakken blussede op igen og forhindrede mig i at arbejde. Det var ikke så længe siden, jeg havde draget så gode erfaringer med mine selvhelbredende kræfter, så hvorfor ikke prøve den metode? Jeg lagde mig på min sofa og forestillede mig, hvordan jeg gik ind i smerten i nakken. Jeg spurgte det punkt, som smerten udgik fra, hvad det ville fortælle mig?

Herved oplever jeg, at der kommer to slanger op af 'hullet'. De bevæger sig op i mit hoved og danner ligesom en kanal fra min hjerne til hvert sit øje. Derefter oplever jeg, at hullet, hvorfra de er kommet, bevæger sig voldsomt. Ud springer en kæmpe dinosaur. Den dunder meget og udgør en voldsom oplevelse, men jeg ved, at den ikke vil gøre mig noget. Herefter dukker der et par edderkopper op fra hullet. Jeg overvejer, om de er giftige, men finder ikke ud af noget. Så får jeg en utydelig fornemmelse af kontakt til laverestående individer – encellede vanddyr (måske amøber?). Det hele bliver lidt tåget, og jeg er ved at indstille mig på, at meditationen er færdig, da jeg pludselig befinder mig i en gang med en lang række døre.

Jeg åbner en af dørene og træder ind i et rum, idet jeg dog kommer i tanke om, at jeg skal have min rygsæk med. Jeg vender mig om efter den og slæber den hen over gulvet og med ind i rummet, hvor jeg stiller den op mod et skrivebord. Indenfor er der et stort kontorlignende rum. Jeg ser mig omkring og opdager, at en af mine amerikanske NLP-lærere kommer mig i møde. Det er en mand, hvis faglige dygtighed og menneskelige egenskaber, jeg sætter højt. Han siger, at han har ventet på mig. Jeg er både smigret, forbavset og lidt tilbageholdende, for hvad er det her nu for noget?

Han fører mig videre frem i lokalet. Rummet er opbygget i en form for terrasser, således at gulvet sænkes gradvist længere fremme, - som i en biograf eller et auditorium. Der er masser af skriveborde med computere og lignende, men der er ikke andre mennesker i rummet.

Her dissocierer jeg og ser mig selv følges med læreren, medens vi går ned ad terrasse-trinene.

Længere fremme er der et enormt glasparti, spændt op som i en bue.

Jeg er igen i min krop, og medens jeg går ned mod glaspartiet, opdager jeg, at jeg derigennem kan se Jorden som en stor kugle nede til højre. Det er et fantastisk syn. Den blå planet er uendelig smuk, som den svæver der i det mørke rum. Jeg måber og er fuldstændig stum af forbavselse. Læreren forklarer mig om jordens bevidsthed, - om hvordan denne skal udvides. Han taler og taler, men jeg er ikke længere i stand til at høre, hvad han siger.

Jeg kommer ud af meditationen. I løbet af nogle timer fortager smerten i nakken sig, og jeg kan komme i gang med at lave mine psykologiopgaver.

De mest skelsættende oplevelser

Et par uger efter ovennævnte havde jeg de mest betydningsfulde og gennemgribende oplevelser, som jeg nedskrev et par år senere. Det var simpelthen ikke muligt for mig at sætte dem på skrift før. Den første lyder således:

Badeværelsesgulvet er dejlig varmt alligevel stiger kulden op i mine fødder og lammer bevægelser og åndedræt. Jeg vender mig langsomt om mod brusenichen i hjørnet. Glaslågerne er lukkede, hvilket normalt kun er tilfældet, når een eller anden tager bad. Og det er jo midt om natten. Pludselig vælter der lys ud gennem siderne – ud gennem glaslågerne. Ovenud ... overalt er der lys. Lyset forstærkes, - det er som en flammende ild, der brænder foran mig, og jeg aner en skikkelse midt i det hele.

Jeg er rædselsslagen og stum af skræk. Kan ikke bevæge mig, men må blive stående totalt lammet. Jeg mærker ondskab og had strømme imod mig som fingre, der forsøger at nå mig. Flammer slår op mod loftet. Et hæsligt grin synes at brede sig på skikkelsens formodede ansigt Men så kommer lyden. Lyden nede fra jorden strømmer op gennem mine fødder og mine ben. En trommende lyd som fra et bundløst dyb, - fra uendelighedens klippegrund. Lyden gennemryster hver eneste knogle, hver eneste celle i min krop. Jeg er totalt i dens vold. Kan ikke tænke, ikke handle. Kun mærke, hvordan alt inden i mig rystes. Intet kan skjules, ingen hemmeligheder bevares. Ingen flugt er mulig. Jeg er totalt overladt til dette ukendte væsen, - totalt i dets vold. Hvornår træder skikkelsen ud af brusenichen, så jeg kan dø, - dø af skræk, inden den kan nå at gøre det af med mig?

Tiden står stille. Eksisterer den overhovedet? Jeg ved det ikke og det betyder heller ikke noget. Endelig lykkes det mig at bevæge mig, og jeg befinder mig i min seng. Jeg kaster mig om på ryggen. Lyden forsvinder, og jeg hører min mands rolige åndedræt ved siden af mig. Nu kan jeg huske. Jeg er jo bare faldet i søvn og har haft mareridt. Et meget virkeligt og meget uhyggelige mareridt. Andet er det jo ikke. Skal jeg vække ham? Næh, han bliver bare bekymret, og han kan jo alligevel ikke gøre noget. Jeg begynder at kunne trække vejret normalt, medens jeg ligger og kigger op i loftet med mine nærsynede øjne. Det er da utroligt så klart, jeg kan se i drømme, når jeg nu har været så nærsynet i det meste af mit liv. Jeg ligger der på ryggen i min seng og begynder langsomt at kigge rundt i soveværelset: Dér er skabene. Dér

er vinduet med persienne for. Vinduet står lidt åbent, for vi skal begge have frisk luft ind, når vi sover, - uanset vejr og kuldegrader. Der er kommoden med mit smykkeskrin, som jeg fik i konfirmationsgave. Der er knagerækken med min blå frottébadekåbe. Efter denne 'sightseeing' tør jeg godt kigge hen mod døren. Den er lukket, og der kommer hverken lyde eller lys ind gennem den. Puh, ha. Sikke en drøm! Jeg har bestemt ikke lyst til at forlade sengen. Skal jeg være helt ærlig, så tør jeg ikke. Der er dejlig varmt under dynen. Min mand sover stadig roligt i sengen ved siden af. Hvorfor dog være bange. Han er der jo! Jeg føler mig mere rolig, selv om jeg godt ved, at han ikke kan beskytte mig mod det uvirkeligt virkelige, som jeg lige har stiftet bekendtskab med. Ingen kan hjælpe mig. Men jeg kan vel hjælpe mig selv, - det har jeg da altid været god til.

Min indre snak fortsætter i et stykke tid. Og jeg begynder at blive søvning igen. Hvad herregud – det var da bare et usandsynligt levende mareridt. Jeg har lært en del om drømme og om deres tydning. Men intet om lyde, der stiger op i een. OK, - i morgen kan jeg tænke det hele igennem. Nu vil jeg sove.

Jeg vender mig om på venstre side og lukker fortrøstningsfuldt øjnene. Jeg roser mig selv over at være så god til at finde strategier til at løse mine problemer med.

Jeg begynder at slumre ind og lyden stiger atter op igennem mig. Jeg opfatter, at universet er under mig og at lyden kommer nedefra og op. Gennem jorden, gennem gulvet, gennem madrassen, gennem hele min krop. Instinktivt kaster jeg mig om på ryggen, - og lyden bliver svagere og svagere for til sidst at forsvinde. Nu er jeg lysvågen! Jeg ligger og stirrer op i loftet med vidt opspærrede øjne. Hvad er det dog, der sker? Er jeg besat? Jeg føler mig hverken syg eller skør. Jeg er blot totalt forvirret og skrækslagen over lyden, og det den gør ved mig. Skal jeg alligevel vække ham? Hvad kan han stille op? Intet!

Jeg har talt med mange spændende mennesker inden for de senere år: clairvoyante, håndlæsere, astrologer, healere, - folk som har oplevet engle eller lys af overjordisk karakter. Men jeg selv er jo en fuldstændig 'normal', kedelig kvinde med en ganske almindelig hverdag og en ganske almindelig familie. Kort sagt ganske tilforladelig og uinteressant for de fleste! Hvad sker der med mig? Jeg aner det ikke. Tankerne flyver igennem mit hoved: Der må være en forklaring. Måske ikke en såkaldt logisk, naturvidenskabelig forklaring, men en forklaring, som jeg kan acceptere.

Jeg slår den rationelle venstre hjernehalvdel til: Hvad har jeg hørt eller læst, der kan give en begrundelse for det jordskælv, jeg har mærket inden i mig? Hvem var det væsen i brusenichen? Det er væk nu, men indtrykket af det sidder stadig i mig. Jeg er forbløffet over mig selv. Hvordan kan jeg undlade at skribe eller græde med alt det uhyggelige, der foregår? Hvordan er jeg egentlig i stand til at tænke og søge begrundelser, når jeg er så skrækslagen, som jeg er? Det er måske ulogisk, men jeg kan hverken skribe eller græde. Selv om min mand ligger i sengen ved siden af mig, eksisterer der kun mig her og nu. Han er der, men han er der ikke alligevel, - på een og samme tid.

Nu hvor jeg sidder og skriver dette her, er der gået nogle år siden jeg oplevede denne hændelse, og jeg forundres stadig over, hvordan jeg på ét plan kunne tænke fornuftigt og rationelt, og på et andet plan var dybt, dybt rystet og afmægtig.

Hvordan jeg på én gang kunne iagttage mig selv og det, der skete, samtidig med, at jeg var i hændelsen totalt og uforbeholdent, kan sikkert ikke forklares, men det var sådan, det var.

Efterhånden falder jeg lidt til ro, og jeg kan begynde at få samling på de tanker og indtryk, der farer gennem mit hoved, indtil de stopper ved

Tærskelvogteren!

Pludselig står det lysende klart for mig: det er tærskelvogteren, jeg har mødt. Skikkelsen i brusenichen er den tærskelvogter, man ifølge de teosofiske skrifter skal møde i forbindelse med en såkaldt indvielse. Det kan ikke være andet, - selv om jeg ikke har læst noget om lyd og jordskælv, er der ikke tvivl om, at det er en tærskelvogter, der er på spil. Det er som 'at møde et levende væsen, der er summen af alle ens skyggesider, men det foregår alt sammen inde i een selv'... noget i den retning, kan jeg huske, at jeg har læst i Søren Hauges teosofiske skrifter. Det er en kæmpelettelse for mig at opdage denne sammenhæng, og jeg kan begynde at trække vejret normalt. Det her er jo blot et trin i ethvert menneskes udvikling. Det er hverken sygt eller unaturligt. Pyh, ha!

Soveværelset bliver atter normalt. Min mand ligger stadig og sover fast og tungt. Uforstyrret af mine natlige udskejelser. Hjertet finder sin normale rytme. Det er stadig varmt under dynen.

For tredje gang lægger jeg mig på venstre side ... og ramler lige ind i jordskælvet igen!! Det flår og river i mig, men nu ved jeg mere om, hvad jeg skal gøre: Jeg hiver mig om på ryggen, folder mine hænder

og forsøger at overgive mig totalt, sådan som det står beskrevet i de teosofiske skrifter.

Det eneste jeg kan finde på for at understrege denne handling er at bede mit Fadervor ...Du som er i himlene ... Helliget werde Dit navn...komme Dit rige ... Jeg bliver ved og ved med at gentage linierne ... min barnelærdom fra konfirmationsforberedelsen og muligvis skolen. Det er i hvert fald ikke derhjemme, jeg har lært det. Vi gik ikke meget i kirke, og jeg troede faktisk i mange år, jeg var ateist. Indtil jeg fandt ud af, at jeg blot var imod de præster i kirken, som stod og sagde ét og gjorde noget andet. Som ville bestemme både hvad, jeg skulle tro, og hvordan jeg skulle gøre det. Næh, jeg tror på det gode i mennesket og har altid gjort det, - og jeg handler ud derfra. Naiv ...? ja, det har jeg drillende og sommetider bebrejdende kaldt mig selv, indtil jeg fik det vendt til, at jeg havde en grundlæggende tillid til livets orden og mening, som end ikke ulykker, mord og krige kan tage fra mig. Jeg er skeptisk over for populære udlægninger og udnyttelse af reinkarnationstanken, men jeg er ikke i tvivl om, at livet ... ånden... manifesterer sig i hvert eneste menneske og udvikler sig gennem os. ... Ske Din vilje som i Himlen således også på jorden ... Giv os i dag vort daglige brød ... og forlad os vor skyld som også vi forlader vore skyldnere Led os ikke i fristelse, men fri os fra det onde ... thi Dit er Riget, Magten og Æren i al evighed ... Amen...

Det er vist længe siden, jeg har bedt Fadervor. Mon ikke det var ved en begravelse? Eller var det engang juleaften, hvor vi var gået i kirke? Jeg husker det ikke. Hvor er det godt at kunne nogle remser på rygraden, så man kan huske dem selv i rystende stunder, hvor det forekommer umuligt at trække på den normale hukommelse.

Jeg bliver liggende med foldede hænder og gentager verset lydløst igen og igen. Jeg har tårer i øjnene. Det er måske første gang, jeg rigtigt har 'smagt' på ordene. De bevæger noget i mig.

Medens jeg ligger der og beder mit Fadervor, falder der en uendelig ro over mig. Jeg ved, jeg har bestået 'prøven'. Soveværelset ser ud som før. Min mand ligger stadig og sover, som om intet er hændt, - og her har jeg måske oplevet det mest overvældende, der overhovedet kan overgå mig? Jeg trækker vejret stille og roligt. Aner ikke, hvor lang tid der er gået. Men det er vel også ligegyldigt? Jeg bliver mere og mere søvning, vender mig forsigtigt om på venstre side. Alt er roligt. Jeg falder i en drømmeløs søvn og vågner først næste morgen ved vækkeurets kimen.

Min mand skal op. Jeg kan blive liggende lidt endnu. Senere bevæger jeg mig ud på badeværelset. Linder forsigtigt på døren og stik-

ker hovedet indenfor. Dér i hjørnet er brusenichen. Fugtig og varm efter familiens brusebadning. Jeg tager mig god tid, men har ikke ligefrem lyst til at bade, så jeg nøjes med at vaske mig ved håndvasken. Jeg har øjne i nakken og hele vejen ned langs rygraden, så jeg kan nå at reagere, hvis der skulle ske noget i brusenichen! Men alt er roligt, og jeg kan spise morgenmad i fred og ro. Familien tager af sted. Jeg er alene med resterne af min rædsel og mine tanker. De synes knap så skræmmende i dagslys, men de er stadig så virkelige, så virkelige.

Efterhånden som mit rugbrød og teen synkes, omdannes rædslen til at være en del af mig. Den opsuges langsomt, men sikkert, fordøjes og bringes rundt i kroppen, som noget jeg skal bruge til at leve mit liv med. Og det skal jeg jo også!

Der gik nogle dage, så fortalte jeg min mand en kort version af hændelsen. Han lyttede interesseret, men kommenterede ellers ikke, hvad der var sket. Senere igen fortalte jeg den til nogle veninder, som også har haft spirituelle oplevelser, om end af en noget anden karakter. Men det var godt at kunne dele det med nogen.

Ca. et par uger efter ovennævnte, oplevede jeg følgende:

Jeg vågner hen på natten. Jeg ved ikke, hvor længe jeg har sovet. Min mand ligger og snorker ved siden af mig. Det gør han så tit, og jeg plejer bare at puffe til ham. Så vender han sig om på siden, og så er det i orden. Men i nat kan jeg bare ikke holde det ud. For første gang i vort mangeårige ægteskab forlader jeg ham med min dyne og hovedpude under armen. Jeg går ind i et værelse, hvor vi har en sovesofa stående. Den slår jeg ud og lægger mig ned for at sove.

Jeg er vel knapt faldet i søvn – på min venstre side – før lyden fra Tærskelvogteroplevelsen begynder at strømme op i mig. Det er som fjerne trommer, der ildevarslende nærmer sig. Men nu ved jeg jo, hvad jeg skal gøre: Uden tøven kaster jeg mig om på ryggen, folder mine hænder og beder Fadervor.

Lyden hører op.

Langsomt og blidt begynder min krop at hæve sig op over madrassen. Jeg svæver, bevæger mig ikke, men er let som en ballon og står til sidst i oprejst position med begge fødder på sovesofaen. Og så begynder jeg at tale. Det er som om, jeg står i en forsamling, der befinder

sig foran mig i en halvcirkel. Jeg kan ikke se nogen, men jeg véd der er nogen. Og jeg taler og taler, samtidig med at jeg bevæger mine hænder bydende rundt mod den usynlige halvkreds. Jeg erklærer mig. Jeg aflægger et løfte om at arbejde for at højne klodens bevidsthed. Det lyder fuldstændig ulogisk, vanvittigt og alligevel så rigtig! Ja, det er jo dét, jeg skal ... Selvfølgelig. Min 'frie vilje' er sat fuldstændig ud af funktion. Jeg – hvem det så end er – bestemmer ikke noget mere. Tingene sker blot. Det er let og lyst. Ingen modstand, ingen angst. Alt er såre godt.

Jeg hører mig selv tale, og samtidig kører det i mit bagehoved: Hvor var det godt, at jeg havde forladt soveværelset, – for ellers ville jeg have vækket min mand med al den snak!

Pludselig er det hele overstået. Jeg ligger på sovesofaen på min venstre side, som om jeg aldrig har rørt mig! Underligt. Jeg sunder mig lidt, bliver mere og mere søvrig. Jeg falder i søvn og vågner først næste morgen.

Efter at jeg i november 1994 havde de ovenstående oplevelser, har mit liv ændret sig meget: Jeg har som allerede nævnt forladt mit gode job gennem næsten 25 år og har kastet mig ud i den ene uddannelse efter den anden. Alt sker i et tempo, hvor jeg kan klare det. Ikke dermed være sagt, at det bare er let, men min kamp står primært i forhold til, hvem jeg har troet, jeg var i tiden før, og hvem jeg åbenbart er inderst inde. Det er bestemt ikke smertefrit. Men smerten føles også OK. Der er ingen, der skal tage den fra mig. Den skal hverken dulmes eller bortforklares.

Min opmærksomhed er skærpet. Jeg lægger mærke til utrolig meget. Det kan være trættende og anstrengende, hvis der sker for meget nyt. Så jeg er god ved mig selv. Jeg har brug for megen ro. Men undertiden har jeg også brug for at komme af med alt det, der hober sig op indeni mig. Jeg forstår mennesker i et andet lys. Jeg tænker nærmest metaforisk. Hændelser og begivenheder i menneskers liv bruges til at forstå dem. Jeg får sværere og sværere ved bare at tænke i et her og nu perspektiv. Alt bringes ind i en større sammenhæng, som jeg ikke tidligere har oplevet. Jeg forstår alt og jeg forstår intet. Jeg oplever mit liv som et kæmpe paradoks.

Det er fantastisk, men også utrolig ensomt, for kun meget få mennesker har lyst til at forsøge at følge mig i mine tanker, når jeg rigtig folder mig ud. Min hjerne er fyldt med inspirerende ideer. Undertiden føles det frustrerende ikke bare at kunne sige, hvad jeg tænker. Men andre kan ikke forstå dét, som for mig er så såre logisk og enkelt. Og selvfølgelig er jeg også undertiden i tvivl: Kan det nu også være rigtig?

Er det bare noget jeg bilder mig ind? Så prøver jeg at slappe af, og sige til mig selv: Jamen, det er jo slet ikke mig, der bestemmer. Og så kan jeg le lidt ad det hele. Det er jo egentlig komisk at tage sig selv så højtideligt!

Jeg er altid i gang med mange projekter. Der er noget inden i mig, som konstant presser på. Når jeg har følt mig totalt utilstrækkelig til at udføre den opgave, jeg har svoret at arbejde på, har jeg fortvivlet bedt om at måtte blive fri. Der må være andre, der er meget bedre til det end mig... Men lige lidt hjælper det. Jeg kan ikke andet end at acceptere og så leve mit liv efter bedste evne, idet jeg følger de tilskyndelser, som dukker op og fører mig på min vej. Det er mit lod. Min skæbne. Døre åbnes for mig. Jeg er altid anderledes, og alligevel ordner tingene sig, alligevel accepterer omverdenen mig. Jeg kan ikke sige præcist, hvor jeg skal hen, men jeg ved godt, hvad det drejer sig om. Jeg kan bare ikke fortælle det til ret mange. Det vil blive opfattet forkert, og måske er det jo også noget, jeg bare har fundet på. Jeg aner intet om, hvordan jeg kommer derhen. Men jeg går og går, - følger vejen som altid synes at ligge parat til at blive betrådt. Og den føles da også lettere at gå, nu hvor jeg er kommet 'i form'.

Jeg er begyndt at kunne leve i usikkerhedens tillid til, at livet sørger for mig. At jeg får det, jeg har brug for til at udføre min opgave. Det er hårdt og barsk. Det er frydefuldt og spændende. Her er sorg og glæde. Her er gråd og humor. Det føles så utroligt ægte, - og jeg kan ikke andet...

Der gik som sagt et par år, før jeg kunne nedskrive oplevelserne, og jeg har ikke siden mødt skikkelsen i brusenichen og er heller ikke blevet gennemrystet af trommelyde igen.

De nævnte oplevelser har imidlertid bevirket, at jeg siden da har haft et inderligt behov for at finde ud af, hvad der egentlig gik for sig. Nok havde jeg Søren Hauges beretning om Rudolf Steiners møde med en tærskelvogter, men den gav mig ikke tilstrækkelig mening i længden. Jeg havde brug for at få en nærmere beskrivelse af, hvordan andre mennesker havde oplevet – for ikke at sige overlevet - en sådan hændelse. Og ikke mindst ville jeg gerne vide mere om, hvordan deres liv efterfølgende blev ændret. Som tingene var, følte jeg mig som en landflygtig, - jeg havde brug for at høre til i en cirkel!

Derfor har jeg søgt og søgt i bøger, i artikler og på internettet. Men uden noget særligt overvældende resultat. Der er masser af beskrivelser af oplevelser af såkaldt overnaturlig karakter, - man finder dem i bøger som fx Preben Plums "*Mystik, Mirakler og Videnskab*", eller i klassikeren af den amerikanske psykolog William James "*Religiøse erfaringer*", men ingen har kunnet tilfredsstille mine behov fuldt ud. Faktisk er jeg på min færd kun stødt på tre tilfælde, der i hvert fald til en vis grad kunne minde om mine oplevelser. Den ene fremgår af 2. Mosebog, hvor der står følgende: "*Moses så, at busken stod i lys lue, men at den ikke blev fortæret af ilden...*" Her er det altså en busk og ikke en bruseniche, der står i flammer.

Men også lidt tættere på, både geografisk og tidsmæssigt er det muligt at finde noget af interesse. Det drejer sig om vores store digter Søren Kierkegaard, der efterlod sig nogle noter, som tilsyneladende har haft en særstatus hos ham. Disse lyder således:

"Da var det, at den store Jordrystelse indtraf, den frygtelige Omvæltning, der pludselig paanødte mig en ny ufejlbarlig Fortolkningslov af samtlige Fænomener. Da anede jeg, at min Faders høje Alder ikke var en guddommelig Velsignelse, men snarere en Forbandelse ... "

"Sønderrevet som jeg var i mit Indre, uden Udsigt til et jordisk lykkeligt Liv ... uden alt Haab om en lykkelig og hyggelig Fremtid ... hvad Under da, at jeg i fortvivlet Desperation greb ene og alene den intelligente Side i Mennesket ..."¹³

Det kan være svært at vide, om den omtalte jordrystelse skal tolkes bogstaveligt, hvilket i så fald kunne indikere en oplevelse af lyde, som kunne svare til min; men hvis den kan, er det indtil videre den eneste anden beskrivelse, jeg kan henvise til, der omtaler en *jordrystelse*, hvor jeg – uden at have forudgående kendskab til Kierkegaards noter – omtaler min oplevelse som et *jordskælv*.

Kierkegaard var meget hemmelighedsfuld omkring det, der var sket med ham, og han siger i 'den hemmelige Note': "*Efter min Død skal Ingen i mine Papirer (det er min Trøst) finde en eneste Oplysning*

¹³ Citatet stammer fra et interview med Jørgen Krüff i Weekendavisen (18.-24. august 2000)

om, hvad der egentlig har udfyldt mit Liv; finde den Skrift i mit Inderste, der forklarer Alt"¹⁴

Det vil ikke her være muligt at uddybe Kierkegaards oplevelse nærmere, men det har for mig personligt været vigtigt at opdage, at andre, som muligvis har haft en tilsvarende oplevelse, også oplevede denne som rystende og skelsættende og af helt essentiel betydning. Dette ses endvidere hos den franske matematiker og filosof Blaise Pascal (1623-1662), om hvem der siges følgende¹⁵:

"... i efteråret 1654 synes Klosterets Bønner at være blevet hørt. Pascal blev ved den Tid overvældet af en Afsky for "Verden og alle, der tilhører den". Hans besøg hos Jacqueline (en søster som er blevet nonne) blev hyppigere og hyppigere, og i September aabnede han sit ganske Hjerte for hende. To Maaneder efter fik han sit Livs største Oplevelse, den mystiske Novembernat, til Minde om hvilken han nedskrev den *Mémorial* som han altid bar paa sig...

Memorial

[Teksten til det saakaldte *Memorial*, et sirligt og pompøst skrevet Pergament, som efter Pascals Død blev fundet indsvøbt i Foret paa hans Klæder, og foldet om en hastig skrevet Kladde. Originalen til dette Pergament er gaaet tabt, men en nøjagtig Reproduktion af Dokumentet tillige med Kladden findes i Originalmanuskriptet til "les Pensées" på Nationalbiblioteket i Paris, indklistret i den saakaldte *recueil original* (Ms. 9202). Reproduktionen skyldes Pascals Nevø Louis Périer, Kannedet i Clermont, som i 1711 overgav nævnte *recueil* til Benediktinerabbediet *Saint-Germain des Prés*]

I DET HERRENS AAR 1654

Mandag den 23. November, Pave og Martyr Sankt Clemens' og andre Martyrers Dag

Vigilie for den Hellige Chrysogonos og andre Martyrer.
Fra henved halvelve om Aftenen til henved halvét

¹⁴ Pap.IV A 85, iflg. Billeskov Jansen *Kierkegaard*, Rhodos, 1992

¹⁵ Jvf. Blaise Pascal "*Tanker*", Hasselbach, 1964

ILD

Abrahams, Isaks og Jakobs Gud,
ikke Filosoffernes og de Lærdes,
Vished, Vished, Følelse, Fryd, Fred.
Jesu Christi Gud.

Deum meum et Deum Vestrum (1)
Din Gud skal være min Gud.

Glemme Verden og alt undtagen Gud.
Han findes kun ad de Veje, som Evangeliet lærer os.
Menneskesjælens Storhed.

Retfærdige Fader, Verden har ikke kendt Dig,
men jeg har kendt Dig.

Fryd, Fryd, Taarer af Fryd.
Jeg har skilt mig fra Dig.

Dereliquerunt me fontem
aquae vivae (2)

Min Gud, vil Du forlade mig?
At jeg i al Evighed ikke maa skilles fra Dig.”

Måske jeg tager helt fejl i, at de tre ovennævnte beskrivelser skulle referere til oplevelser af samme karakter som mine, men uanset hvad, må jeg konstatere, at de har været medvirkende til, at jeg trods alt har kunnet føle mig hjemme i det samfund, jeg har skullet leve mit liv i. Ingen af beskrivelserne er særligt præcise, men falder til en vis grad sammen med mine, idet de henviser til hhv. jordrystelse og ild. Derfor har de også kunnet fungere som holdepunkter, jeg har klamret mig til, når alt andet har syntes at smuldre mellem mine fingre. Og det har været det vigtigste for mig.

Som det sikkert er fremgået, betragter jeg ovennævnte som de mest skelsættende oplevelser, jeg har været udsat for, hvilket også har bevirket, at jeg er gået mere i dybden mht. at løse gåden bag dem. Men andre ting er hændt, som du nu skal høre mere om nedenfor.

Livet derefter

Jeg havde meldt mig som assistent på endnu et NLP-hold, men havde på forhånd gjort det klart, at jeg ikke kunne overkomme at møde på alle undervisningsdagene (jeg havde jo lovet mig selv at tage vare på min krop). Anden gang holdet skulle af sted, fandt jeg imidlertid tiden til at deltage, - med lidt sommerfugle i maven for de fleste deltagere havde selvfølgelig lært hinanden at kende på det første modul, medens jeg jo kom som ny.

Jeg havde lovet at lægge bil til kørslen, - uddannelsesstedet lå godt 120 km hjemmefra - og jeg havde et par af 'mine' kursister med. Kun få hundrede meter fra mit hjem skete der det frygtelige, at et egern løb lige ud foran bilen, og selv om jeg bremsede, kunne jeg ikke undgå at ramme det. Det smukke dyr røg op i luften og slog nogle sving omkring sig selv, indtil det landede inde på fortovet. Jeg vidste, at jeg måtte ind og se om jeg skulle aflive dyret, - noget jeg bestemt ikke var glad for. På afstand kunne jeg se, at dyret spjættede voldsomt, medens jeg gik hen imod det uden at ane mine levende råd. Jeg havde jo ikke en skovl eller en spade, som jeg kunne bruge til at ende dets lidelser med. Da jeg kom helt hen til egernet, blev det imidlertid fuldstændig stille, og jeg kunne se, det var dødt jeg som elsker egern, havde slået et egern ihjel! Det var næsten ikke til at bære, men det var dog bedre, end at det led. Bedrøvet vendte jeg tilbage til bilen og fortsatte turen, samtidig med, at jeg undrede mig over, hvorfor jeg skulle køre det egern over netop på det tidspunkt. Jeg har kørt op og ned ad samme vej tusindvis af gange tidligere, enten på cykel eller i bil, men jeg har aldrig før og heller ikke siden set et egern!

Da vi ankom til instituttet, skulle vi indkvarteres, og det viste sig, at der ikke var et sted, hvor jeg kunne sove. Man havde tilsyneladende glemt mig. Ovenpå episoden med egernet var det hårdt, - samtidig med at jeg skulle præsenteres for en ny gruppe og desuden var begyndt at få menstruation! Jo tak. Jeg havde sandelig sørget for at vælte alle forsvarsværker inden i mig selv. På et tidspunkt henvendte jeg mig såret til uddannelseslederen for at høre, om han overhovedet vidste, hvem jeg var, - set i lyset af den manglende soveplads kunne noget godt tyde på, at man totalt havde negligeret min eksistens. Un-

der vores samtale blev jeg imidlertid overbevist om, at dette ikke var tilfældet, og efterhånden som dagen gik, lykkedes det at få situationen gjort noget mere positiv.

Jeg fik faktisk et udmærket sted at sove, og da jeg vågnede tidligt om morgenen, var jeg ganske vel tilpas efter en god nats søvn.

Medens jeg ligger der lidt søvndyssen, opdager jeg, at der står en ukendt mand ved siden af min seng. Stum af forbløffelse iagttager jeg, hvordan han løfter dynen og kravler ned i sengen til mig. Ikke så snart er dynen på plads igen, før han nærmest smelter sammen med min krop, og jeg mærker en behagelig varme i kroppen. Uden helt at vide, hvad der er foregået, tænker jeg ved mig selv: "Nu er min mand kommet hjem!"

Man taler så meget om maskuline og feminine sider, - og ikke mindst om hvor vigtigt det er at have balance imellem disse. Hvad jeg oplevede den morgen, kan måske tydes i retning af, at jeg – trods alle mulige ubehagelige forhindringer – alligevel turde tage kampen for mit eget værd op, - en kamp som faldt godt ud og som viste mig, at jeg også godt kan være handlekraftig (hvilket normalt betegnes som noget maskulint), når det gælder mig selv. Noget tyder på, at manden viste sig og smeltede sammen med mig, så jeg kunne få mere eller måske allerede havde fået balance mellem de forskellige dele af min personlighed, - fx betegnet som min mandlige og kvindelige side.

Nu hvor jeg sidder her og ser tilbage på mit liv i de senere år, kan det være svært at bestemme, hvornår de forskellige oplevelser fandt sted. De enkelte episoder kom på en eller anden måde blot til at indgå i min tilværelse, uden at jeg tænkte nærmere over det eller noterede det ned.

Når spirituel udvikling gør rigtig ondt

En periode, jeg imidlertid mindes med tyngde i kroppen, er vinteren og foråret 1996. Her var det som om alt blev sat ind for at knække mig, - her var det, jeg i sandhed mærkede, at spirituel udvikling ikke er det rene halleluja, men sandelig også gråd, fortvivelse og modstand på nær sagt alle planer. I nævnte periode var der næsten ikke det, jeg ikke blev konfronteret med af smerte og ulykke blandt mine nærmeste. Det gik kun i mindre grad ud over mig selv personligt. Det havde nok været lettere for mig at tackle. Men at være vidne til, hvordan ens nærmeste lider, er næsten ikke til at bære. Lidelserne syntes ingen ende at ville tage. Sager, der normalt burde kunne afklares ret hurtigt, trak i langdrag. Sygdom og ulykker afløste hinanden på stribe! Alt var kaos!

Samtidig var det som om den forbindelse til noget højere, som tidligere havde hjulpet mig gennem svære perioder blev kappet. Det var som om jeg blev overladt fuldstændig til mig selv uden håb om, at den højere styring ville gribe ind. Det var en hård, tung og særdeles smertefuld periode, som jeg næppe ved, hvordan jeg kom igennem. Mange dage længtes jeg blot efter natten, så jeg dog i nogle timer kunne slippe for det, der gjorde så ondt, så ondt inden i mig, og som blev forstærket af de mange problemer tæt omkring mig. Når så natten kom, kunne jeg ligge der fortvivlet og bede om at få lov til at forlade denne verden, - eller i det mindste at få lov til at slippe for den opgave, jeg havde forpligtet mig til, og som jeg på ingen måde følte mig i stand til at udføre. Men ligegyldigt hvor meget jeg tiggede og bad, - det hjalp intet. Og jeg vidste, at jeg ikke kunne dø, at der ikke var noget at stille op. Jeg måtte påtage mig min skæbne.

Et emne, som kom til at optage mig meget, var den allestedsnærværende forskelsbehandling mellem mænd og kvinder. Jeg fik i forbindelse med en terapisesession kontakt med en side af mig selv, som satte mænd over kvinder, og det var bestemt ikke noget, jeg billigede med min rationelle side. Nu havde vi her i landet arbejdet i så mange år for ligestilling, - og alligevel følte jeg mig som kvinde langt mindre værd, end jeg regnede med, jeg ville gøre, hvis jeg havde været en mand!

En dag, hvor jeg var alene hjemme, lå jeg på stuegulvet og lyttede til en meget intens operasang, hvor tonerne i den grad ætsede sig ind i mit sind og fik det til at vibrere. Pludselig følte jeg mig i kontakt med alle de kvinder, der lever og har levet i verden. Det var en altovervældende følelse af at mærke de lidelser, de nederlag, den nedværdigende behandling, som kvinder over hele verden til alle tider har været udsat for. Det var en rystende oplevelse, og jeg begyndte at græde. Først stille og roligt, hvor tårerne trillede ned ad min kinder, så kraftigere med hulken og vredesudbrud, med hysten og klagen, så gispen og hosten. Det blev mere og mere voldsomt indtil jeg nåede et højdepunkt, hvor smerten var så gennemtrængende, at jeg ikke kunne klare mere. Så dæmpedes lydene og følelserne. Gråden blev mere stille, og til sidst lå jeg der, - på en vis måde rensset og afklaret med forholdet mellem mænd og kvinder.

Min krop blev rolig, mit sind afdæmpet, og jeg blev så klar i hovedet, at jeg kunne begynde at undre mig over, hvad der egentlig var sket. Det begyndte at dæmre for mig, at det ikke kun var de forfærdelige lidelser, som er overgået kvinder, jeg græd for: det var de feminine træk ved menneskelivet, der havde været udsat for alverdens undertrykkelse og forhånelse, hvilket jo også har været en byrde for mænd, blot på en anden måde.

Min fornemmelse af, at der fandtes enorme energistrømme i universet, som veksler mellem at være fremherskende, som de maskuline, og undertrykte, som de feminine, syntes at omdannes til en filmsekvens inde i mit hoved. Det var som om min tankegang blev hævet fra et personligt til et upersonligt niveau. Det var som om, jeg blev i stand til at opleve lidelser på en neutral og objektiv måde. Dette var på sin vis en lettelse, men det blev alligevel en problematik, som på flere måder kom til at fylde mit liv, når jeg måtte stille mig selv det spørgsmål, om jeg var blevet et koldt og kynisk menneske, som ikke kunne have medfølelse med de mennesker, der lider.

Efter disse hårde oplevelser begyndte livet at lysne lidt, men med jævne mellemrum indtrådte der atter problemer, som var ved at vælte mig. På en eller anden måde landede jeg dog altid med begge ben på jorden! Det passede faktisk med det, som en håndlæser engang sagde til mig, at jeg ville være stand til, idet jeg har en dobbelt livslinie.

Mod lysere tider

I januar 1997 syntes tingene at være faldet nogenlunde på plads. Her havde jeg i hvert fald en dejlig, om end temmelig mystisk oplevelse, som jeg nu vil berette:

Jeg vågner en tidlig januar-morgen ved, at der lyder stemmer lige uden for huset. Det er bælgmørkt, og jeg synes det er mærkeligt, at der tilsyneladende er mennesker i haven uden for mit vindue, for jeg bor i et fredeligt villakvarter, hvor der normalt ikke er mange mennesker. Der kommer flere og flere stemmer. Jeg synes, jeg bliver nødt til at stå op for at undersøge, hvad der sker. Samtidig rusker jeg i min mand, som ligger og sover ved siden af mig. Jeg siger til ham, at vi må stå op og se efter, hvad der sker. Jeg står ud af sengen og går hen mod døren ud til haven. Da jeg åbner den, ser jeg, at der fuldstændig lyst udenfor. Der er blade på træerne, græsset er grønt. Jeg genkender min køkkenhave med tørrestativet. Der er æbletræet og der er lindetræet. Tre kvinder klædt i hvide 'græsk-romerske' kjoler står midt i køkkenhaven. Kjolerne er helt enkle og falder smukt i bløde læg fra et bælte om taljen. Ned ad trappen til venstre for mig kommer en mand og en dreng på 6-8 år gående. De er begge klædt i samme slags tøj som kvinderne - men dragten går kun til midt på låret, hvor kvindernes går helt ned til anklerne.

Nu befinder jeg mig, så jeg kan se den terrasse, der ligger i forbindelse med vores stue. Huset er bygget ind i en skrænt, så denne terrasse er hævet så meget fra haven, at man kan gå inde under den. Der er der også mennesker. Nogle går på trappen, andre er på selve terrassen.

Alt er så lattermildt. Folk ler og smiler. Solen skinner varmt fra en skyfri himmel. Det dufter af grønt. Der er utrolig rart og venligt.

Jeg er forbløffet. Hvad laver alle de mennesker dog her? Jeg går hen til de tre kvinder i køkkenhaven. En af kvinderne kommer hen imod mig. Hendes ansigt er meget smukt. Det lange, mørke hår er sat op. Øjnene er milde og lidt vemodige. Hun er vist på min alder. Jeg spørger hende, hvad de dog laver her i min have. Hun svarer, at de bare er her. Jeg er jo et venligt menneske og siger, at det må de da også gerne. Min hjerne kører og kører... Hvad skal jeg dog spørge om? Jeg må kunne finde på noget at spørge om. Pludselig slår det ned i mig, at jeg nok er havnet i en anden tid. Så jeg spørger: "Hvilket år er det?" - og forventer så småt, at hun skal svare noget med år 3000

eller år 4000 - det er jo nok lidt ude i fremtiden, siger min logiske sans. Men hun svarer: 55555. Det kommer fuldstændig bag på mig. Jeg bliver totalt forvirret. Min hjerne slår nærmest klik... Og så ligger jeg i min seng. Uden for er det bælgmørkt. Alt er stille og roligt. Min mand sover trygt og godt. Der er stadig nogle timer til, jeg skal op. Det var dog en underlig og dejlig oplevelse. Jeg falder i søvn.

Da jeg ville fortælle min mand om oplevelsen næste dag, spøjte jeg lidt med, at alt det med UFO'er og liv på fremmede planeter slet ikke var, som folk gik og troede. For nu havde jeg været i år 55000 og det var faktisk lige her på jorden. Da jeg skulle gentage årstallet højt, gik det op for mig, at kvinden ikke havde sagt tallet 55555 som femoghalvtredstusindefemhundredeogfemoghalvtreds, - det var simpelt hen alt for besværligt, og det virkede helt forkert at sige det på den måde. Det var derfor jeg blot havde sagt 55000 til min mand. Ej heller havde hun sagt fem fem fem fem fem, - heller ikke 5 i femte potens. For tallet var ligesom let og ud i ét, - der var en slags sammenhæng i det. Jeg kan ikke forklare, hvordan det blev kommunikeret til mig. Måske var det nærmere, som om det drejede sig om fem 5-taller, der lå oveni hinanden og på en eller anden måde dannede nogle lag.

Som jeg sidder her og skriver, kommer jeg i tanker om, at den bedste forståelse måske kan fremkomme ved at beskrive tallet som bestående af fem 5-taller, der var ligeværdige, - altså lige meget værd, - der var ikke et 5-tal som stod for 50000, og ét der stod for 500, og ét der stod for 5. Alle 5-taller stod på en eller anden måde for det samme. Der var ikke nogen hierarkisk eller logisk opbygning, som vi mennesker jo ellers må bruge for at kommunikere i sproget. Kan det mon betyde, at stedet ikke havde det, vi normalt forstår ved tid? Jeg er ikke i tvivl om, at tallet var 55555, men hvordan jeg var i stand til at forstå kvindens måde at kommunikere på, kan jeg ikke forklare. Senere læste jeg, at nogle mennesker taler om, at menneskeheden er på vej ind i den 5. dimension - var det et glimt herfra, jeg oplevede? Lever vi på én gang i flere dimensioner på samme tid? (Der er faktisk nogle videnskabsfolk og tænkere, som mener, at der findes parallelle universer!). Er al vores søgen efter liv i universet fuldstændig omsonst - det er alt sammen lige her, - vi kan bare ikke opfatte det? Måske det drejer sig om, at menneskets sansesystem kun er i stand til at modtage indtryk, som slet ikke er dækkende for, hvad der egentlig eksisterer i verden.

Jeg aner det ikke, men jeg ville da gerne hilse på den smukke kvinde igen. Nu hvor jeg er lidt mere forberedt, kunne det måske tænkes, og at jeg kan få en længere samtale med hende.

Flere år senere fik jeg mulighed for at holde et foredrag, hvor jeg beskrev ovenstående oplevelse for en lille gruppe mennesker. I pausen kom en ung kvinde hen til mig og fortalte, at dengang hvor jeg nævnte de fem 5-taller, da så hun et billede af en femkant foran sig. I hver af femkantens hjørner stod der skrevet et 5-tal, som således alle havde samme værdi – blot forskellig placering i rummet. Det var for mig at se en usædvanlig rammende beskrivelse af det, jeg selv fornemmede, og samtidig bringer det mig over til endnu en mærkelig oplevelse, som jeg havde i foråret 1998.

Når mennesket sanser

Som nævnt ovenfor, måtte min hjerne give fortabt, da den smukke kvinde nævnte 'årstallet', og man kan i den forbindelse spørge, om vi mennesker hindres i at opfatte andre verdener, fordi vi begrænses af en bevidsthed, som er tæt knyttet til vort sanseapparat. Ja, det er en måde at anskue sagen på, men vendes denne lidt på hovedet, kan man i stedet for begrænsning tale om *beskyttelse*: fra mange andre områder i den menneskelige organismes liv ved vi, at denne kun kan holde til en begrænset mængde påvirkninger, hvad enten disse drejer sig om varme og kulde eller overtryk og undertryk. Vi må således erkende, at det menneskelige liv her på jorden kun er muligt, fordi de rette betingelser er til stede, hvilket med andre ord betyder, at vi færdes i et miljø, der yder os den beskyttelse, som vores eksistens er afhængig af. Måske det derfor er mere korrekt at sige, at vort sanseapparat ikke så meget giver os tilgang til verden, men snarere sørger for at filtrere alle de påvirkninger fra, som ellers ville slå os ihjel. Er der tale om begrænsning eller beskyttelse? Ja, sandheden ligger muligvis midt imellem, men følgende oplevelse kan måske understøtte teorien om, at sansningen fungerer som et beskyttende filter:

Jeg er gået i seng og sover trygt og godt, da jeg pludselig opdager, at jeg befinder mig et sted, jeg ikke kender. Det er som om, jeg bliver bombarderet med indtryk, - ikke billeder eller lyde, som jeg ser og hører, men nærmere tegn og symboler, der opfattes på en måde, jeg ikke forstår eller kan forklare. Jeg føler mig totalt hjælpeløs, medens indtrykkene borer sig ind i min krop og i mit sind. Jeg kan ikke røre mig.

Det er langt fra behageligt, men gør heller ikke direkte ondt. Det er som om jeg er nøgen og blottet, - uden redskaber til at forsvare mig med. Jeg føler, jeg skal dø, og ønsker det også, for det er så hårdt, så hårdt. Jeg kan ikke holde til det, men jeg er ikke bange. Jeg ved ikke, hvor længe bombardementet fortsætter, men det er vist ikke særligt længe, måske kun en brøkdel af et sekund.

Det er overstået lige så pludseligt, som det kom. Derefter ligger jeg lysvågen i min seng, totalt udmattet og kraftesløs. Jeg må trække vejret dybt og inderligt. Jeg kan ikke bevæge kroppen. Jeg sunder mig. Det er hårdt. Frygtelig hårdt. Jeg kan ikke forstå, hvad der er sket. Det var en slags kaos uden hoved eller hale, men med en kraft, som overgår alt andet, jeg har oplevet.

Jeg falder i en drømmeløs søvn. Næste morgen hiver jeg mig selv ud af sengen. Jeg skal på IT-kursus, men har svært ved bare at flytte mine fødder. Jeg går som i en drømmeagtig tilstand. Det lykkes mig under store kraftanstrengelser at komme af sted, og jeg sidder de næste timer ved computeren fuldstændig åndsfraværende og ved siden af mig selv. Jeg kan ikke rigtig høre, hvad der bliver sagt, og jeg ved knap nok, hvad der sker omkring mig, eller hvordan jeg reagerer.

Efter en 3-4 timer begynder jeg at kunne fornemme min krop igen, og jeg bliver i stand til at høre, hvad der siges og til – i hvert fald til en vis grad – at koncentrere mig om det, jeg skal. Men jeg er stadig totalt udmattet, og da jeg endelig efter en laaang dag, har mulighed for at slippe af sted og komme hjem, falder jeg om på sofaen og må ligge helt stille uden dog at kunne falde i søvn. Først efter adskillige dage føler jeg mig nogenlunde normal igen

Også her synes der at være en anden dimension på spil, hvor der imidlertid hersker en slags kaos eller måske en form for orden, som jeg ikke umiddelbart kan forholde mig til. Hvis den tidligere nævnte 5. dimension kan forstås som en højere, kan den kaotiske symbol-dimension så forstås som en dybere? Det kan jeg ikke svare på, men der synes at være indikationer på, at der findes dimensioner, der er kvalitativt forskellige, uden at det dog er muligt for nuværende at sige ret meget mere om dem.

Hvor ovennævnte oplevelser synes at handle om at have kontakt med andre dimensioner på en måde, som jeg ikke er stødt på helt

tilsvarende beskrivelser af¹⁶, så er det ikke usædvanligt at være i stand til at have kontakt med og/eller tale med afdøde. Jeg har haft min egen specielle oplevelse af dette fænomen, som jeg vil beskrive i det følgende.

At besøge en afdød

Spirituelle oplevelser kan som den ovennævnte påvirke krop og sind temmelig kraftigt, men at de også kan have en forsonende indflydelse på eventuelle splittelser er følgende et eksempel på. Denne hændelse fandt sted i forbindelse med en kollega (B), som jeg havde arbejdet tæt sammen med igennem næsten 24 år. B og jeg havde mange gode, men også undertiden vanskelige og travle tider sammen på jobbet, - og ind imellem mødtes vi også lidt privat.

B var en utrolig frisk mand midt i tresserne, da han gik på pension i foråret 1994. Jeg selv forlod arbejdspladsen i september samme år for at gå på uddannelsesorlov og senere søge en fratrædelsesordning. I den følgende tid så jeg kun B nogle få gange, efter at vi havde forladt vores arbejde. På et tidspunkt fik jeg imidlertid en opringning fra en af mine tidligere kolleger, som meddelte, at B var død. Det kom som et chok for mig, for jeg var ikke klar over, at han var blevet syg og havde været indlagt på hospitalet.

Af forskellige grunde var det mig umuligt at komme til begravelsen, så jeg måtte nøjes med at sende en blomsterhilsen sammen med mine tidligere kolleger. I mange måneder derefter kredsede mine tanker med jævne mellemrum om B. Jeg k u n n e ikke forstå, at han var død. Der var ikke tale om decideret sorg, - så tæt knyttet var vi trods alt ikke. Det var mere en undren over, om det virkelig kunne være sandt, at han ikke var mere. Jeg har oplevet flere andre dødsfald - også meget nærmere på mig, men jeg har aldrig tidligere haft denne fornemmelse af ikke at kunne acceptere døden. Og dette undrede mig også. Så en aften hvor jeg lagde mig til at sove, skete der noget besynderligt.

¹⁶ I bogen *'Fysikkens Tao'* beskriver Fritjof Capra en oplevelse af en kosmisk dans, som til en vis grad kan minde om min, men som synes at adskille sig på den måde, at han nærmere iagttager, hvor man kan sige, at jeg deltager og måske derfor udsættes for en kraftig, udmattende påvirkning.

Jeg oplevede, at jeg helt fysisk fløj gennem luften. Jeg kunne mærke vinden imod mit ansigt og høre en susen omkring min krop. Det lignede den oplevelse, jeg havde nogle år tidligere, hvor jeg så mig selv stå ude i verdensrummet og vinke med armene. Denne gang var jeg ikke på nogen måde bange eller overrasket, nok snarere lidt nysgerrig, og jeg nød faktisk at flyve. Det føltes, som om jeg fløj langt, langt ud i verdensrummet. Og så derude kom jeg til et sted, hvor jeg befandt mig uden for en slags hus, ja nærmest et værtshus, en pub, hvor der var en masse for mig ukendte mennesker til stede. Da jeg kom, kiggede de lidt på mig og trådte til side. Og der ved et bord sad B, som om han ventede på mig. Jeg satte mig ned ved bordet, og vi gav os til at snakke sammen. Jeg tror endda, vi fik øl i et stort krus! Hvad vi talte om og hvor længe, det varede, ved jeg ikke, men det var lystigt og muntert. Og pludselig lå jeg i min seng igen, - med en følelse af glæde og tilfredshed.

Hvad skete der? Ja, det kan jeg ikke svare på. Men det hele forekom meget fysisk med både lyd og kropsfølelser. 'Flyveturen' kom fuldstændig spontant uden nogen form for forberedelse. Siden oplevelsen har jeg haft det godt med at tænke på B. Jeg har accepteret, at han ikke er her på jorden mere, og jeg ved, at han har det godt, der hvor han nu befinder sig. Da jeg på et senere tidspunkt stiftede mere bekendtskab med shamanismen, begyndte jeg at indse, at oplevelser som ovennævnte har fundet sted gennem hele menneskehedens historie, og jeg finder det sandsynligt, at det er med baggrund i sådanne spontant opståede 'rejser', at den shamanistiske tradition har udviklet sig. Men det vil jeg vende mere tilbage til senere.

Hermed har jeg sluttet rækken af oplevelser, som jeg har mærket på egen krop, og som har præget mit sind og min tænkning på forskellig vis. I de år, der er gået, hvor jeg har prøvet på at finde ud af, hvordan man kan forstå de hændelser, jeg er blevet udsat for, har jeg beundrerligt nok ikke mødt ret megen skepsis. Dette kan selvfølgelig have noget at gøre med, at jeg vælger mit 'publikum' med omhu, men det kan også skyldes, at mine oplevelser dybest set 'kun' er eksempler på, hvad *alle* mennesker kan komme ud for, - og at mange også godt ved det intuitivt.

Om at være normal

Som det allerede er nævnt flere gange, har det været mig magtpåliggende at forsøge at afklare nærmere, hvad der egentlig skete med mig i de foran beskrevne oplevelser. Jeg har haft brug for nogle forklaringsmodeller, som på en eller anden måde kunne yde mig tryk ved at give mig nogle svar, der kunne bekræfte, at jeg var 'god nok', også selv om jeg havde været udsat for noget usædvanligt. Jeg nægtede at betragte mig selv som unormal eller 'syg i hovedet'. Ja, det faldt mig faktisk kun meget sjældent ind, at det kunne være tilfældet!

I stedet begyndte jeg at stille spørgsmål ved det, man kunne betegne som det danske (og til en vis grad det vestlige) *normalitetsbegreb*. Og nærmest umærkeligt begyndte jeg at tegne en større cirkel uden omkring dette, - en cirkel, der kunne indeholde mine oplevelser og min deraf opståede erkendelsesteori, således at jeg efterhånden blev i stand til at få en fornemmelse af at høre til i denne verden, hvis indhold og virkemåde nu på sin vis blev fastlagt af mig. Sagt på en anden måde fik jeg udvidet grænserne for, hvad der var normalt og sundt, således at jeg selv kunne blive normal og sund igen, - i hvert fald i mine egne øjne.

Dette skete bl.a. ved, at jeg uden egentlig at vide af det begyndte at indvie andre i mine tanker, og i denne proces oplevede jeg, at der rent faktisk ikke blot fandtes mennesker, som var villige til at følge mig i den måde, jeg tænkte på, men som også ligefrem higede efter en udvidelse af det verdensbillede, de selv var vokset op i. Også de følte tilsyneladende det herskende normalitetsbegreb som snævert og begrænsende: de kunne sagtens følge mig rent intuitivt, men de manglede ord til at udtrykke deres intuitioner. De kunne sagtens acceptere mine oplevelser, selv om de ikke personligt havde haft nogle tilsvarende. De kunne sagtens bevæge sig rundt i den udvidede cirkel, men faldt hurtigt tilbage i de gamle tankemønstre, når jeg ikke var der til at udstikke kursen.

Alt i alt var der så mange positive tilkendegivelser, at dette for mig var en bekræftelse på, at tiden godt kunne være inde til at bringe nogle nye tanker på banen, selv om disse uden tvivl også vil blive mødt med skepsis og modstand.

I mit forsøg på at forstå mine spirituelle oplevelser er jeg stødt på tre vidt forskellige måder at fortolke oplevelserne på, og dem vil jeg gennemgå i det følgende, idet jeg her blot kort vil nævne, at der er tale om at relatere oplevelserne til hhv.:

- tegn på sygdom (sindslidelse)
- religiøs vækkelse
- evolution

Det skal ikke være nogen hemmelighed, at jeg selv er tilhænger af sidstnævnte, og jeg vil i det følgende argumentere for denne indstilling. Mit udgangspunkt er naturligvis fuldstændig subjektivt: jeg anser ikke mig selv for på nogen måde at være syg, og objektivt set må de år, som jeg har tilbragt i forskellige uddannelsessammenhænge medens og efter, at oplevelserne fandt sted, vel kunne bekræfte denne opfattelse. Desuden anser jeg ikke mig selv for at være religiøs, i hvert fald ikke, hvis man herved forstår det at høre til et kirke/trossamfund, som opstiller dogmer og dyrker visse ritualer i forbindelse med deres tro.

Hermed er vi nået til det punkt, hvor vi skal begynde at inddrage forskellige tænkere og teorier. Vi skal til en mere teoretisk bearbejdning, som jeg selv har anvendt på min lange rejse. Jeg vil ikke hævde, at der er en fuldstændig klar linie i det skrevne, men jeg har dog til en vis grad forsøgt at tage det hensyn til læseren, at jeg indleder med nogle mere overordnede tanker, som jeg selv først har kunnet sætte ord på ret sent i forløbet. Det betyder, at jeg forlader min oprindelige beslutning om at lade den teoretiske bearbejdning ske i den kronologiske orden, som min personlige beretning har fået. Dette valg har jeg foretaget ud fra den betragtning, at læserens mulighed for at åbne sig for mine efterfølgende tanker og ideer var vigtigere, end det at jeg overholdt en ren og skær tidslig rækkefølge. I den forbindelse må jeg desuden erkende, at jeg sagtens kan have haft en intuition, som jeg skulle igennem en længere proces for at blive i stand til at formulere på skrift, - en intuition som læseren muligvis deler, men heller ikke kan finde et udtryk for

Med disse advarsler in mente vil jeg nu gå over til en teoretisk bearbejdning af min spirituelle oplevelser.

Den teoretiske bearbejdning

"Er du en gud? Spurgte de buddhaen. "Nej", svarede han.

"Er du så en engel?" "Nej."

"En helgen?" "Nej."

"Jamen, hvad er du da?"

Buddhaen svarede: "Jeg er vågen."¹⁷

En del store tænkere, herunder også buddhaen, har gennem årtusinder talt om, at mennesket sover, - at mennesket lever i en drøm. Denne indstilling har vakt stor modstand hos mange, som nægtede at lade deres levede liv med glæder og sorger reduceres til noget uvirkeligt. For dem var smerten og lidelsen reel nok, og uanset hvor ondt det gjorde, - uanset hvor mange gange de kneb sig i armen, fortsatte den påståede drøm jo indtil døden. Det syntes for de fleste ikke rimeligt at fremsætte en sådan påstand, der stred imod almindelig sund fornuft. Og man kunne da også spørge, hvordan nogen kunne tillade sig at sige, at et andet menneskes liv blot var en indbildning?

Umiddelbart kan det virke, som om disse såkaldt almindelige mennesker har haft en god grund til at afvise tanken om, at livet er en drøm, men ser man lidt nærmere på den argumentation, som i hvert fald visse af de nævnte tænkere bruger, stiller sagen sig noget anderledes. Herved bliver det nemlig klart, at disse ikke ønsker at afvise den oplevede eksistens som om, den var fiktion, men at pege på, at der under den sansede virkelighed findes en mere virkelig virkelighed, - som ikke er umiddelbar tilgængelig, men som det er muligt for mennesket at opnå indsigt i ... i en spirituel eller mystisk oplevelse. Således tænkte fx den islamiske mystiker, Ibn 'Arabi, for ca. 800 år siden, og denne opfattelse synes at pege i en retning, som også buddhaen giver udtryk for i ovenstående: det er muligt for et menneske at vågne til indsigter i en dybere virkelighed, som ellers ville forblive skjult.

Man kan naturligvis diskutere, hvor meget og hvorledes forskellige åndstraditioner ligner eller afviger fra hinanden. Det er ikke formålet her. Her har jeg blot ønsket at påpege, at en spirituel eller mystisk

¹⁷ Oversat fra Walsh, p. 21

oplevelse ikke nødvendigvis behøver at være en frit opfundet hallucination, der i værste fald indikerer sindssyge eller lignende. Den kan også opfattes som det vækkeur, der ved sin 'ringen' vækker en person af sin slummer. Sagt på en anden måde, kan den mystiske oplevelse udvide en persons opfattelse af, hvordan verden er skruet sammen, - den kan vælte ens tros- og overbevisningssystem, fordi den bringer den implicerede i kontakt med en sfære, der rækker ud over sanserverdenen. Jeg har tidligere været inde på, at der i det, jeg betragter som spirituelle oplevelser, ser ud til at finde en form for kommunikation sted, som det kan være svært at udtrykke med ord. Alligevel håber jeg, at jeg med eksemplerne fra mit eget liv, har gjort det muligt for læseren at danne sig en forestilling om, hvad jeg mener. Der findes imidlertid mange andre typer oplevelser end dem, jeg har nævnt, og det vil være muligt at studere disse nærmere i flere af de bøger, som fremgår af litteraturlisten (fx James, Plum og Hognestad). Her ønsker jeg blot at gøre opmærksom på, at der i den mystiske oplevelse ser ud til at være karakteristika af såkaldt telepatisk, clairvoyant, prækognitiv og/eller psykokinetisk art¹⁸. Disse fænomener kan kort beskrives således:

- **telepati**, dvs. kommunikation mellem to bevidstheder uden brug af kendte sanser
- **clairvoyance**, (klarsyn) dvs. information modtaget om noget, der går udover de kendte sansers almindelige rækkevidde, og uden at en 'afsender-bevidsthed' er identificeret
- **prækognition**, (forudviden), dvs. information om fremtidige begivenheder, hvor disse ikke har kunnet opnås via de almindelige sanser
- **psykokinese**, (også kaldet telekinese), dvs. menneskets evne til at påvirke materie via tankens kraft

Gennem medierne har der i de senere år været stigende fokus på personer (undertiden kaldet 'psykiske genier'), som har haft gode evner for at begå sig inden for disse områder. Bedømt ud fra mine

¹⁸ Dean Radin har samlet og bearbejdet forskningen inden for disse fænomener, som også betegnes psi-fænomener, jf. Radin, 1997

egne personlige erfaringer, kan jeg sige, at mine spirituelle oplevelser ikke har bevirket, at jeg har udviklet sådanne psykiske evner, ligesom det omvendt ser ud til, at mennesker, som har disse evner, ikke nødvendigvis har haft spirituelle oplevelser af den karakter, som ønskes behandlet her. Det er ikke min hensigt at sige mere om sammenhængen eller forskellen mellem de to typer af fænomener, idet jeg i det efterfølgende ønsker at koncentrere mig om mit interessefelt, den spirituelle oplevelse, ved bl.a. at undersøge mere konkret, hvordan denne har været opfattet op til nutiden i vores vestlige kultur.

Forskellige opfattelser af spirituelle oplevelser

I sin bog *Den femte dimension* fortæller den engelske teolog og religionsfilosof, John Hick, at beretninger om visioner og andre ekstraordinære oplevelser synes at være blevet helt negligeret i teologiske kredse fra Kristi fødsel og op til ca. år 1400, idet man i denne periode udelukkende interesserede sig intellektuelt for de hellige skrifter. En væsentlig grund hertil skal uden tvivl findes i den tidligere nævnte bandlysning af den spirituelle dimension ved det økumeniske koncilium i 869 e.v.t. og den efterfølgende strenge dogmatik, hvis sandhed hævdedes med stor brutalitet. Først i slutningen af det fjortende århundrede skete der atter noget, idet der berettes om en række kvinder, både i Italien, England, Tyskland og Frankrig, som havde spirituelle oplevelser. At dette i Inkquisitionens øjne kunne tolkes som kætteri, bekræftes af den kendsgerning, at en del af disse kvinder blev brændt på bålet som hekse.

Hick finder det påfaldende, at der i høj grad er tale om *kvinders* spirituelle oplevelser¹⁹, og nævner samtidig den store skepsis, ja undertiden ligefrem fordømmelse, som disse blev mødt med. En forklaring herpå kan være den trussel, de udgjorde mod den etablerede kirke, idet der jo her tilsyneladende var tale om en 'direkte adgang til Gud'²⁰, som kirken ikke var i stand til at kontrollere, og som derfor kunne underminere kirkens position som autoritet. Uanset hvad, er det en kendsgerning, at *omstændighederne* omkring de spirituelle oplevelser, som trods alt kom for dagen, har været en vigtig faktor for,

¹⁹ De fleste af de oplevelser, som jeg kender til, er også erfaret af kvinder.

²⁰ Hick, p. 142

hvordan fænomenerne i hine tider blev tolket, dvs. hvorvidt den person, der havde oplevelserne, blev anset for at være kætter eller helgen! En væsentlig faktor i denne forbindelse var, om oplevelserne kunne anses for at være i overensstemmelse med den hellige skrift og de dogmer, der gjaldt for den korrekte gudsforståelse²¹. Kun i yderst begrænset omfang interesserede man sig for oplevelsens indflydelse på den pågældende persons psykiske konstitution.

Selv om kirken ikke længere har den dominerende magt, som det var tilfældet for 5-600 år siden, kan man ikke helt se bort fra, at tanken om at begå kætteri eller i hvert fald at blive mødt med skepsis og måske latterlig- eller sygeliggørelse stadig dominerer tankegangen her i landet. Det kan derfor være svært at få et overblik over, hvor almindeligt forekommende fænomenet er i Danmark.

I lande, som vi ofte sammenligner os med, heriblandt England og Norge har man noget mere at gå efter. Således findes der i England, et institut, *Alister Hardy Society*²², som i en årrække har studeret fænomenet og konstant har forskellige forskningsprojekter i gang. Her har man oprettet en database med over 5000 beretninger om spirituelle oplevelser fortalt af moderne mennesker, og her modtager man gerne nye indberetninger, der anvendes i forskningsøjemed.

I Norge blev dr. theol. Helge Hognestad i midten af 1980'erne så inspireret af det arbejde, man udførte i England, at han d. 19. januar 1987 skrev en kronik om dette i den norske avis *Aftenposten*. Efterfølgende fik han mere end 100 breve fra nordmænd, som havde oplevelser, de gerne ville fortælle om. Dette mundede ud i en bog "*Morgendemring – en ny spiritualitet?*", hvori Hognestad søger at komme nærmere et svar på, hvad disse oplevelser kan fortælle os om mennesket og den verden, vi lever i.

Som det vil fremgå af ovennævnte, har vi altså at gøre med nogle fænomener, der er om ikke almindelige, så i hvert fald heller ikke så ualmindelige, som man måske skulle tro, idet de fremkomne beretnin-

²¹ I vore dage findes der inden for den katolske kirke en komité, der beskæftiger sig med vurderingen af det, man her betegner 'mirakler', idet man har opstillet visse kriterier, der skal være overholdt for, at et menneskes oplevelse kan anerkendes som sådan.

²² Kan kontaktes via <http://www.alisterhardytrust.org.uk>

ger sandsynligvis kun repræsenterer en brøkdel af det samlede antal. Hvad, der derimod kan vække til undren, er de meget modsatrettede fortolkninger af spirituelle oplevelser: drejer det sig om åbenbaringer eller kætteri? Er der tale om sundhed eller sygdom? Hvordan kan man visse steder anse en person som syg, medens man andre steder vil anse samme som sund? Dette gives der nok ikke noget enkelt svar på, men det bringer os ind på den synsvinkel, at det er muligt at tolke fænomener i den samme verden på vidt forskellig vis.

Og det skal vi se lidt nærmere på nedenfor. Som det vil fremgå, har jeg valgt en teoretisk tilgang, som måske kan virke svært tilgængelig i den korte form, der har været nødvendig. For at bøde lidt på dette, vil jeg først give min egen version på et mere alment plan. Mit formål med dette afsnit har blot været at give læseren en fornemmelse af, at det er muligt at skabe nogle rammer, som kan bruges til at klarlægge visse grundlæggende elementer inden for tænkningens struktur. Herved synes der at blive grobund for at danne en spirende accept af andres måder at forholde sig til eksistensen, idet man ikke nødvendigvis behøver være grundlæggende uenige om de ting, man drøfter, men blot har forskellige indfaldsvinkler ud fra hvilke, man betragter en sag og udtrykker sin mening om den.

Hvis afsnittet forekommer for tørt, er det vigtigt at vide, at man ikke behøver gå i detaljer med det, men samtidig ønsker jeg også at understrege, at der kan være en vis tilfredsstillelse i at opdage, at man ved at blive i stand til at sætte ord på nogle intuitioner bedre kan bevare roen og finde konstruktive argumenter i en eventuel fremtidig diskussion angående emner, der fx på en eller anden måde berører et spirituelt område.

For dem, der finder afsnittet for tyndt, vil jeg meget anbefale, at man studerer emnet nærmere i den bog, der danner grundlag herfor²³.

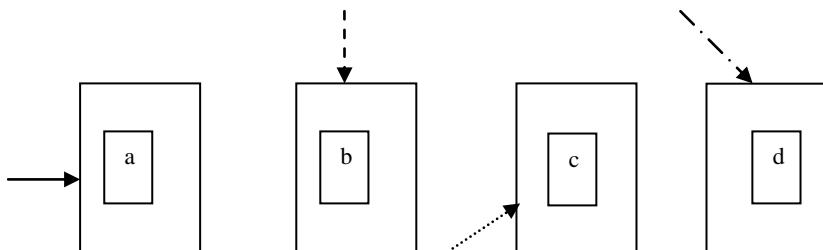
²³ Walter Watson: *"The Architectonics of Meaning"*

Samme verden, - forskellige fortolkninger

For nogle år siden havde jeg et par hede diskussioner med en kvinde vedrørende de såkaldte 'lykkepiller'. Hun var meget begejstret for dem, og var jeg meget skeptisk for ikke at sige direkte imod. Vi kunne på ingen måde blive enige, og det var lige ved at ødelægge det ellers gode forhold imellem os. På et tidspunkt efter endnu en meningsudveksling sagde jeg til mig selv, at det dog var utrolig så forskellige synsvinkler, vi havde på medikamentet. Det måtte vel have en årsag, som det var muligt at klarlægge. Da jeg begyndte at tænke sagen igennem, stod det pludselig klart for mig, at hvor jeg har en helt grundlæggende tillid til menneskets egne selvhelbredende kræfter, - til menneskets iboende styrke til overlevelse, ja så anså min veninde mennesket for at være et væsen, der havde behov for ydre hjælp fx i form af medikamenter. Uenigheden mellem os drejede sig derfor ikke så meget om selve lykkepillerne, men snarere om en grundforudsætning for, hvad et menneske er. Sagt på en anden måde, var det et spørgsmål om, hvilket *perspektiv* vi hver især havde på det at være menneske.

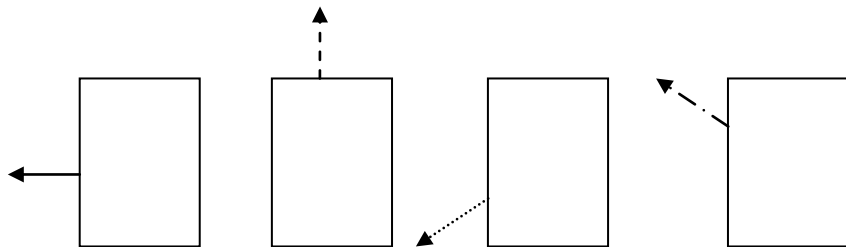
Så snart jeg opdagede, hvori vor uenighed egentlig bundede, forduftede al min vrede og irritation: jeg begyndte at forstå hendes indstilling, som jeg godt kunne acceptere, nu hvor jeg vidste, hvordan den var opstået.

For visuelt orienterede mennesker kan det være en fordel at forstå min pointe ved at betragte nogle figurer, som jeg har tegnet neden for:

lagttager man et eller andet fænomen (ovenfor fremstillet som en rektangel), kan man meget let få det indtryk, at den måde, hvorpå man selv betragter dette (fx som vandret pil i figur a) ikke blot er den rigtige måde, men også den eneste. Derfor kan det også komme som en overraskelse, når man opdager, at andre mennesker har andre synsvinkler (her som pilene i fig. b, c og d), og man vil ofte være tilbøjelig til at tro, at de så må være galt afmarcheret. Nogle mennesker er tilbøjelige til at afvise andres perspektiver gennem hele deres liv og kan under visse omstændigheder (specielt når der er tale om religiøse emner) kaldes fundamentalister. I mere dagligdags sammenhænge påhæftes de ofte betegnelser som enøjede, ensporede eller stivnakkede. Kært barn har mange navne!

Først når det for alvor går op for én, at ens medmennesker faktisk betragter det samme fænomen, men ser noget forskelligt alt afhængig af perspektiv, bliver det tilsyneladende muligt at etablere en konstruktiv dialog. Der vil ofte være større eller mindre sammenfald mellem perspektiver, hvilket bl.a. er grundlaget for, at et folk (en stamme, en gruppe) kan siges at have en fælles kultur og et fælles værdisæt, som et nyfødt barn må tilegne sig gennem sin opvækst for at blive et accepteret medlem af det pågældende samfund. I dannelsen heraf spiller sproget en ikke uvæsentlig betydning både som et medium, gennem hvilket man kommunikerer, men også som noget, der giver ens tankegang og personlighed form. Dette betyder imidlertid også, at man kan vende hele problematikken om og sige, at et og samme fænomen *taler til os* på forskellig vis, dvs. at pilene vender den modsatte vej:

Det er interessant at bemærke, at spirituelle oplevelser i visse kredse betegnes som 'religiøse', og at den oplevende persons kulturelle baggrund i denne sammenhæng har stor og sandsynligvis helt afgørende betydning for, hvordan oplevelserne udtrykker sig. En kristent opdraget kvinde, Teresa af Avila, som i den sene middelalder havde mange spirituelle oplevelser, skal således have udtalt, at: *"efter hvad jeg kender og ved af erfaring, er den målestok, hvorefter man kan bedømme om noget kommer fra Gud, dets overensstemmelse med den hellige skrift."*²⁴

Dette synspunkt må rent logisk indebære, at andre åndstraditioners mystiske erfaringer, fx dem, der har fundet sted i buddhistiske, muslimske, shamanistiske og hinduistiske samfund, efter hendes mening ikke kan være ægte kommunikation med noget guddommeligt. Kun spirituelle oplevelser, der 'taler' til folk i en kristen udtryksform, skal kunne accepteres, og dette kan, når vi bruger mine ovenstående figurer, fx betegnes med den vandrette pil i fig. a, medens de andre pile afvises. Teresa af Avila ser fx Jesus eller Jomfru Maria, hvor andre mennesker med andre perspektiver, der kan betegnes med pilene b, c og d, ville opleve andre hellige figurer, som fx Buddha eller Krishna, eller, for shamanens vedkommende, dyr, som ørne og bøfler, eller måske noget helt andet. Teresa af Avila er ikke bevidst om sin egen personlighedsstruktur, sin egen kulturs, sit eget sprog, indflydelse på sagen, fordi hendes perspektiv er så grundlæggende indfældet i den kristne verdensforståelse, at hun slet ikke er opmærksom på, at andre tolkningsmuligheder forefindes. Det samme vil naturligvis også kunne ske for andre mennesker i andre kulturer, for hvem oplevelserne altså blot viser sig i andre 'forklædninger'.

I de beretninger, jeg nævnte først i bogen, og som alle stammer fra moderne, danske kvinder er der også visse tendenser til at henvise til noget religiøst, om end billedet er temmelig broget og langt fra altid kan siges at være decideret kristent. I oplevelse a) benytter kvinden sig af beskrivelser som 'gyldent lys', 'overjordisk', 'fredfyldt lyksalighed', hvilket ikke er fortolkninger, der kan siges udelukkende at stamme fra en kristen opdragelse. Disse udtryk ses også i de fleste andre religioner.

²⁴ Hick, p. 200

Kvinden i oplevelse b) kan til en vis grad siges at gå imod den 'helige skrift', idet hun får at vide, at vi mennesker skal 'lytte til os selv, - til vores intuition eller indre stemme'. Det er således et påbud, der fx strider mod den etablerede danske folkekirke, som ikke (officielt) bifalder en selvstændig stillingtagen, idet man her har opstillet nogle faste rammer, inden for hvilke det er muligt som præst at forkynde Guds ord i en vedtaget form.²⁵ Den opfattelse, som udtrykkes i oplevelse b) ville sandsynligvis have været bedømt som kætteri af Teresa af Avila og hendes samtidige, og det er udtalelser som denne, der har ombragt utallige mennesker på bålet eller korset.

Angående kvinden i oplevelse c) er det bemærkelsesværdigt, at hun, som er født og opdraget i en kristen kultur, bruger ord fra hinduismen, 'karma', hvilket begreb hænger sammen med troen på genfødsel: ethvert menneskes sjæl opsamler ved døden den pågældendes gode og dårlige handlinger og bringer disse med til en efterfølgende tilværelse, hvor man skal stå til ansvar for dem. Her kan man altså tale om et religiøst islæt, men det er ikke kristent!

For mit eget vedkommende havde jeg som omtalt tidligere en vision af den korsfæstede Jesus, hvilket berørte mig dybt, og synes at pege på, at jeg er præget af et kristent verdensbillede. Desuden kan man opfatte min måde at håndtere det, jeg kalder *Tærskelvogteroplevelsen*, nemlig ved at bede mit Fadervor, som endnu et tegn på min kristne opdragelse. Samtidig er jeg dog ikke folkekirkekristen i gængs forstand, idet jeg finder min forklaringsmodel og 'redningsplanke' inden for teosofien. Andre oplevelser, som fx den hvor klodens fremtidige skæbne 'åbenbares' for mig, viser tegn på min opvækst i en naturvidenskabeligt funderet tidsalder, idet jeg opfatter mig selv i et rumskib

²⁵ I denne forbindelse kan fx henvises til en artikel af biskop Jan Lindhardt, som i Finansforbundets blad, Finans, nr. 7, 2003, udtalte følgende: "Det er en naiv tanke at tro at der skulle ligge noget dybt og guddommeligt i os alle. De fleste, der finder sig selv, keder sig – og med rette. Alt hvad vi er, er ikke vores eget, men vi har i virkeligheden fået det af andre mennesker, af det sprog vi lærdes i, af familie og samfund, af oplæring og opdragelse, kultur etc. Det er den slags, der former os, så vi kan omgås hinanden. Man fristes til at foreslå at man går i kirke, når man vil dyrke sin Gud. Den rigtige Gud."

med masser af computere og udsigt til Jorden. En sådan beskrivelse havde det næppe været muligt for Teresa af Avila at give!

Samme havde heller ikke kunnet anse de fleste af de nævnte oplevelser som ægte. Hendes perspektiv (den vandrette pil i fig.a) ville ikke have tilladt de moderne kvinders fortolkninger af deres oplevelser, - bortset muligvis fra den førstnævnte om lyset, der forekommer tilstrækkelig almen til at kunne tolkes ind i alle åndstraditioner, - og sandsynligvis også min egen Jesus-oplevelse.

Man kan således sige, at oplevelser, tekster og fænomener taler til os i det sprog og den kulturelt betingede verdensforståelse, vi nu engang har som enkeltindivider, men at der herved også fremkommer visse overlapninger, som gør det muligt for os at danne fælles værdier og levemåder. Det synes dog rimeligt at fastslå, at der ikke findes nogen enkeltstående religion, tradition eller kultur, som har eneret på at definere menneskers perspektiver på verden.

For dem, der måtte være interesseret i en mere filosofisk redegørelse for den problematik, jeg har forsøgt at berøre en flig af ovenfor, vil jeg i det efterfølgende bringe en kort beskrivelse af en langt mere uddybende forklaringsmodel, baseret på den amerikanske filosof, Walter Watsons, bog *The Architectonics of Meaning*. Her indkredser den nævnte forfatter nogle strukturer, som han mener, giver mulighed for at analysere tekster (i bred betydning) på en hidtil uset måde. Efter den mere teoretiske del vil jeg anvende Watsons metode til at analysere to divergerende indstillinger til spirituelle oplevelser for at se, om det herved bliver muligt at bygge bro mellem disse.

Når filosofien taler

Gennem årtusinder har et væld af filosoffer udtrykt sig på meget forskellig vis om de samme emner. Dette har undertiden givet det indtryk, at filosofien måtte være utroværdig, eftersom der ikke kunne opnås enighed, thi, som det er blevet formuleret: "*De kan jo ikke alle have ret*"²⁶. Umiddelbart synes der at være tale om en korrekt bedømmelse, selv om det på den anden side også giver anledning til undren, at der ikke, hvis dette var rigtigt, gennem årene ville være

²⁶ oversat fra Watson, p. x

blevet forkastet et betydelig større antal teorier, end tilfældet har været. Dette fører så frem til den tanke, at filosofierne tilsyneladende godt alle kan have ret, - at en grundlæggende sandhed, giver sig udtryk i talrige fortolkninger, altså en pluralisme!²⁷ For at kunne indse dette må man imidlertid skelne imellem en filosofis *generative principper* og en filosofis *konkrete udtryk*, idet sidstnævnte vil afhænge af førstnævnte, på samme måde som en støbform bestemmer et kunstværks udseende, om end det i denne forbindelse er vigtigt at bemærke, at de generative principper kan siges at svare til de principper, der gør støbformens form mulig, og *ikke* til selve støbformens facon. Der er altså tale om, at der ser ud til at eksistere nogle regler, som ligger til grund for, at de forskellige ytringer i en tekst kan danne mening, og man kan angiveligt tale om visse strukturer eller principper, der er så basale, at de normalt forbigår vores opmærksomhed, idet de nævnte strukturer ikke indgår i selve teksten, men snarere må ses som *forudsætningen* for, at teksten får den udformning, den gør. Sagt på en anden måde, så må vi gå et niveau dybere end tekstens mening og forsøge at få øje på de rammer, som betinger en teksts udtryk.

Arkaiske variable

Watson er inspireret af den græske tænker, Aristoteles, og tager udgangspunkt i fire såkaldt *arkaiske variable*, nemlig *Perspektiv*, *Realitetsforståelse*, *Metode* og *Princip*. Disse variable kan atter hver især gives fire *værdier*, der alle har det særkende, at de er gensidigt reciprokke. Dette betyder, at hver enkelt af de fire værdier inden for hver af de ovennævnte arkaiske variable, kan erstatte de andre tre på den måde, at den pågældende værdi i forskellige tekster kan anses som det styrende eller ledende element, der inkluderer de tre andre. Herudover betyder det, at elementerne ikke kan reduceres til hinanden.

Noget lignende sker, når man fx vil måle længden af et bord: bruger man meter-systemet, må alle ens målinger foretages ud fra de deri definerede størrelser. Bruger man tomme-systemet, må man

²⁷ Pluralisme opererer med forskellige syn på én og samme sandhed, medens relativisme taler om flere sandheder.

opgive sine målinger herudfra. Ingen af målesystemerne kan siges at være mere rigtige end andre, - de er blot forskellige. For med Watsons terminologi at illustrere hvad der menes, kan vi med udgangspunkt i variabelen *perspektiv*, der er kendetegnet ved værdierne *personlig*, *objektiv*, *diaphanisk*²⁸ og *disciplinær*, opstille følgende:

Perspektiv

Personlig		
Objektiv	Diaphanisk	Disciplinær

hvor det *personlige perspektiv* i dette tilfælde er det overordnede, og inkluderer hhv. det objektive, det diaphaniske og det disciplinære perspektiv. På lignende måde kan hhv. det *objektive*, *diaphaniske eller disciplinære perspektiv* blive det styrende og hver især indeholde de andre tre. Det er i denne sammenhæng vigtigt at understrege netop denne reciprokke egenskab ved de forskellige aspekter, idet man herved kan indse, at de indgår på lige fod med hinanden, hvorfor intet kan siges at være mere korrekt end andre.

Det vil ikke være muligt her at komme ind på alle variablerne, så jeg vil blot kort opstille disse i et skema nedenfor, og derefter behandle de dele nærmere, som skal bruges til at belyse, hvordan det kan være muligt at have forskellige fortolkninger af samme fænomen.

Arkaiske variable	Arkaiske værdier (gensidigt reciprokke)			
Perspektiv	Personlig	Objektiv	Diaphanisk	Disciplinær
Realitetsforståelse	Essentialistisk	Substrativ	Noumenal	Eksistentialistisk
Metode	Agonistisk	Logisk	Dialektisk	Problematisk
Princip	Kreativ	Elementær	Altomfattende	Refleksiv

²⁸ Af græsk *diaphainein* dvs. "at vise igennem". Bruges fx i beskrivelsen af et stykke stof, som man kan kigge igennem.

Hvis man analyserer tekster af fx *Platon*, viser det sig, at

- hans perspektiv er *diaphanisk*, dvs. at han virker 'gennemsigtig' for en højere indsigt
- hans realitetsforståelse *noumena*²⁹, dvs. hans ontologi³⁰ er en transcendent virkelighed
- hans metode *dialektisk*, dvs. at modstående synspunkter syntetiserer i en uendelighed
- hans princip *altomfattende*, idet han anser 'det gode' for at være igangsætter af alting

En anden betydningsfuld tænker, som benytter sig af ganske andre arkaiske værdier, er psykoanalysens fader, *Sigmund Freud*, idet

- hans perspektiv er *objektiv*, dvs. han anskuer sagen fra en neutral position
- hans realitetsforståelse er *substrativ*, dvs. han betragter det materielle som det virkelige
- hans metode er *agonistisk*, dvs. en teoris succes betinger dens gyldighed over andre
- hans princip er *elementært*, idet han antager psykisk energi som livets drivkraft

Det bliver herefter klart, at det er muligt for to tænkere at udforme undertiden meget forskellige ideer om et fænomen, som egentlig er det samme. Herved kan fænomenet komme til at fremtræde på så forskellig vis, at man kan opfatte synspunkterne som uforenelige. Dette er imidlertid ikke nødvendigvis tilfældet, når man først begynder at indse, hvori forskellighederne bunder. At analysere tekster ud fra Watsons teorier kan danne basis for en mere nuanceret forståelse af en problemstilling, i stedet for at samme udvirker en slags skyttegravs-krig.

²⁹ Af græsk *noein*, erkende, tænke. *Noumenon* er iflg. Platon de ideer, der kun kan erkendes af fornuften, og som udgør den egentlige virkelighed, medens fænomenerne kun er en afglans heraf.

³⁰ Læren om de særegne træk ved det værende

Jeg har tidligere været inde på de forskellige opfattelser af spirituelle oplevelser. De to yderligheder kan opstilles som på den ene side en religiøs tolkning, der indikerer kontakt til noget guddommeligt, og på den anden side den indstilling, at der er tale om hallucinationer, der indikerer sygdom. Med Watsons teori in mente bliver det imidlertid muligt at forstå, at ingen af de to opfattelser kan siges at være den rigtige, ligesom man heller ikke kan stemple nogen af dem som den forkerte. Bedømmelsen afhænger helt og holdent af ens arkaiske profil, og i den forbindelse har ingen forrang over nogen anden!

Nu vil det sandsynligvis ikke udgøre noget særligt problem for de fleste moderne danskere, hvorledes hans/hendes spirituelle oplevelser bliver tolket af folkekirken; det vil være af større betydning, hvorledes det psykiatriske system ser på dem! Oplever man i Danmark noget uforklarligt og måske skræmmende vil det normalt være lægen og ikke præsten, man kontakter, idet man oftest vil antage, at man må fejle et eller andet. Derfor vil jeg nedenfor se nærmere på, hvorledes man med Watsons teorier kan forsøge at anskue det danske psykiatriske systems patologisk orienterede indstilling til den spirituelle oplevelse og sammenholde denne med den opfattelse, man har inden for verdens ældste åndstradition, *Shamanismen*.

Det psykiatriske system

Det vil naturligvis ikke være muligt at gå i dybden med det psykiatriske systems teoridannelse, og jeg må nøjes med at trække nogle få aspekter frem, som jeg finder relevante i anskuelsen af de problemer, der uvægerligt vil opstå, når to parter med vidt forskellige arkaiske profiler skal forsøge at kommunikere konstruktivt med hinanden. I Danmark er spirituelle oplevelser normalt ikke noget, man taler om, og hvis det sker, er der en tendens til at betragte disse som hallucinationer, hvilket står i skærende kontrast til fx shamanismens indstilling.

Dette betyder dog ikke, at der hersker klarhed om fænomenet inden for psykiatrien, tværtimod synes der at være en del tvivl, hvilket

nedenstående citat fra Johan Cullbergs bog *Dynamisk Psykiatri*³¹ vidner om:

Synshallucinationer som ikke er organisk betingede

Der findes en form for hallucinationer, som er vanskelige at placere; de er ikke organiske og bør måske heller ikke kaldes for ægte hallucinationer. Visse meget fantasiprægede personer med hysteriske angsttilstande kan tale om, at de ser skikkelser eller begivenheder og hører forskellige bydende eller skræmmende stemmer. Det kan dreje sig om religiøst ekstatiske mennesker (helgenåbenbaringer) eller om andre personer, som befinder sig i alvorlige krisetilstande. De aktuelle forestillinger har en tydeligt kommunikativ karakter, og det virker mere, som om der er tale om vigtige tanker og intense oplevelser, der fremstilles symbolsk på denne måde. Når jeg tøver med at henregne dette under psykose, skyldes det den følelse, man ofte får: at vedkommende vælger en psykotisk udtryksform for at kunne fortælle om visse forestillinger. Dvs. der er ikke tale om noget sammenbrud af jegfunktionerne, men snarere om en spaltning af jeg'et i forskellige bevidsthedsniveauer.

Forsøger man at trække nogle elementer ud, der giver udtryk for den officielle indstilling til 'hallucinationer, som er vanskelige at placere' må det blive betegnelser som: *fantasiprægede*, *hysteriske*, *angsttilstande*, *religiøst ekstatiske* og *alvorlige krisetilstande*. Med andre ord betragter man fænomenet som noget illusorisk og indbildt, idet man taler om 'visse forestillinger', - altså ikke en *reel erfaring*. Hvad oplevelsen herefter kan skyldes - eftersom den ikke er organisk - står efter Cullbergs opfattelse hen i det uvisse, ligesom det, når der indgår angsttilstande, er uklart, hvad der er årsag og virkning, dvs. hvorvidt det angsten, der fremkalder hallucinationerne, eller det er hallucinationerne, der fremkalder angsttilstanden. Samtidig forekommer det dog interessant, at Cullberg taler om 'spaltning af jeg'et i forskellige bevidsthedsniveauer', men dette vil jeg komme mere ind på under afsnittet om shamanisme. Konklusionen synes umiddelbart at måtte blive, at det at opleve en hallucination, som i visse tilfælde kunne være en spirituel oplevelse efter de tidligere opstillede kriterier, bliver betragtet

³¹ Jf. p. 290

som en 'psykotisk udtryksform', altså som noget sygeligt. Ser man på, hvorledes man betragter fænomenet i et populært lægeleksikon, lyder det således:

hallucination (af latin: "drømmeri")

sanseoplevelse, der ikke skyldes en ydre påvirkning af et sansorgan, men en psykisk forstyrrelse. Sansoplevelsen har fuldt *virkelighedspræg*, og patienten kan ikke overbevises om dens *sygelige* karakter [forfatterens kursiveringer]. Alle sansekvaliteter (syn, hørelse, lugt, smag og følelse) kan forekomme som hallucinatoriske oplevelser. Den synshallucinerede ser som regel mennesker, mens den hørelseshallucinerede hyppigst hører stemmer, og tit stemmer, der udsteder befalinger til ham. Nogen egentlig forklaring på hallucinatoriske oplevelser kan man ikke give, men de optræder ved tilstande, hvor bevidstheden eller i hvert fald sansekontakten med omverdenen er sløret. Formentlig sker der da det, at sanseerindringer, der i en eller anden form er lagret i nervesystemet – og som vi alle har en mere eller mindre udviklet evne til at fremkalde for det indre blik, det indre øre o.s.v. – kommer til at dominere bevidstheden og derved får virkelighedspræg. Raske mennesker oplever hallucinationer i den halvvågne tilstand umiddelbart før søvnens indtræden (hypnagoge hallucinationer). Som sygdomsfænomen forekommer hallucinationer ved forskellige hjernelidelser (således ved de alkoholiske hjernesker), ved svære udmattelsestilstande, hvor hjernens blodforsyning er nedsat, ved febertilstande og andre delirier samt ved skizofreni.³²

Det ses, at der her foretages en skelnen mellem raske og syge menneskers hallucinationer, men også at man har svært ved at forklare, hvad der forårsager fænomenerne, uanset hvilken kategori, man placerer personen i. Dog antydes det, at disse måske stammer fra personen selv, - som lagrede sanseerindringer, der må have sin rod i nervesystemet. Desuden lægger man mærke til, at 'sansoplevelsen har fuldt virkelighedspræg' for patienten, og at vedkommende ikke kan 'overbevises om dens sygelige karakter'. Fænomenet opleves således

³² Lademanns Lægeleksikon (1977-1980), bind 5, p. 5

ikke som noget indbildt af patienten, - hændelsen er *virkelig* på samme måde som andre former for sanseoplevelser.

Dette betyder, at patientens og systemets opfattelse af det samme fænomen kolliderer: systemet anser oplevelsen som 'sygelig', men formår ikke at overbevise patienten om, at dette er tilfældet. Patienten på sin side fastholder ægtheden i sin oplevelse, men mangler begreber til at forklare sig.

Uanset hvilken tolkning, man hælder til, må konklusionen blive, at det ikke er ganske uberettiget, at man – hvis man skulle komme ud for en spirituel oplevelse - har grund til at frygte behandlersystemets stempel som syg³³. Dette er naturligvis særdeles frustrerende for det menneske, som mener sig udsat for en reel, men tilsyneladende uforklarlig hændelse, der påvirker den pågældende på et dybt plan, og som derfor i høj grad har brug for at tale med nogen om oplevelsen. Det vil uden tvivl være en interessant opgave at undersøge de psykologiske følger; men dette vil jeg overlade til andre, idet jeg ønsker at gå videre ad den mere overordnede vej, jeg allerede har afstukket.

Det er således på tide at drage Watsons arkaiske variabler ind i min undersøgelse igen, og jeg vil her holde mig til at se nærmere på den variabel, som jeg mener, giver anledning til de fleste problemer, nemlig *realitetsforståelsen*. Det er ovenfor beskrevet, hvorledes patienten hævder at have *reelle* oplevelser, medens systemet anser disse for at være *indbildte*. Kan begge have ret? Og hvis ja, hvordan kan man så forsøge at få de to synsvinkler til at forstå hinanden bedre? Dette skal vi se nærmere på nedenfor, så lad os derfor kigge lidt på psykiatriens realitetsbegreb.

Det psykiatriske systems realitetsbegreb

Indledningsvis skal det nævnes, at jeg inkluderer både psykiatri og psykologi i min omtale af det psykiatriske system, idet førstnævnte specielt tager sig af den medicinske behandling, medens sidstnævnte bl.a. lægger vægt på samtalerapeutiske opgaver. Samtidig er det vigtigt at gøre sig klart, at det naturligvis vil være muligt at finde enkelt-

³³ Det skal tilføjes, at der naturligvis kan være tale om, at en person vitterligt er syg, måske som følge af et langvarigt alkohol- eller stofmisbrug.

individer, der arbejder inden for systemet, der har arkaiske værdier, som afviger fra dem, jeg nedenfor tildeler den totale faggruppe. Ud fra den betragtning, at den – om end implicite - accepterede realitetsforståelse præger såvel teoridannelse som metodeformulering, herunder også den officielle opfattelse af de oplevelser, der betegnes som hallucinationer, har jeg valgt at lægge vægten på behandlersystemets paradigme, og jeg vil nedenfor forsøge at trække nogle punkter frem, som forekommer væsentlige.

I denne forbindelse bliver det nødvendigt at gå lidt tilbage i historien til grundlæggelsen af det fundament, som de to discipliner hviler på. Her kan det fremhæves, at psykiatrien er en gren af lægevidenskaben, som i væsentligt omfang er funderet i naturvidenskaben. Psykologien derimod bliver kategoriseret som humanvidenskab, hvilket dog ikke betyder, at det naturvidenskabelige paradigme er uden indflydelse på udformningen og anvendelsen af de psykologiske principper. Dette gælder ikke mindst Freuds psykoanalyse, der stadig præger den kliniske udøvelse i offentligt regi her i landet, og det synes derfor relevant at inddrage denne retning i analysen.

Kaster vi først et blik på lægevidenskaben, må vi således omkring den klassiske naturvidenskab, eller mere konkret til dennes stamfader, den græske filosof Democrit. For denne tænker angiver Watson følgende arkaiske profil:

- **Perspektiv:** Objektiv
- **Realitet:** Substrativ
- **Metode:** Logisk
- **Princip:** Elementær

Sammenholder man denne profil med Freuds, som er fremstillet tidligere, bliver det klart, at der er et sammenfald mellem tre værdier, idet der kun er afvigelse, hvad angår metode, hvor Freuds er agonistisk i stedet for logisk som Democrits.

Ser man på den udbredelse, som psykoanalysen har haft gennem det sidste hundrede år, må man betragte Freuds udgangspunkt i naturvidenskaben som værende et godt valg. Hans tanker er stadig bredt accepterede, om end der som med næsten al anden teoridan-

nelse er sket nogle ændringer og udbygninger gennem årene. Freud kan siges at være et godt eksempel på, at man (ikke mindst i videnskabelige kredse) har forholdsvis let ved at anerkende tænkemåder baseret på arkaiske værdier, som i overvejende grad har et sammenfald med ens egne, og det kan af samme grund danne forståelse for, at psykoanalysen går glimrende hånd i hånd med den medicinske behandling, som anvendes i det psykiatriske system.

Den medicinske og den terapeutiske indfaldsvinkel, der tilsammen udgør det etablerede systems behandlingsmetode, er således samstemmende på tre væsentlige punkter; men hvad der er vigtigt for nuværende, er at fastslå, at der er enighed om at have en *substrativ* (dvs. *materialistisk*) *realitetsforståelse*, og at begge parter har et temmelig uklart forhold til spirituelle oplevelser.

Den alternative tænkemåde

Efter at have gennemgået de offentligt anerkendte behandlingsmeto- ders basale forudsætninger, kan vi begynde at interessere os for alternative tænkemåder, og hvis vi betragter den tidligere opstillede matrix for de arkaiske variabler, ses det, at der findes tre andre måder at anskue realiteten på. Opgaven bliver herefter at finde frem til en tradition, der som den omtalte patient i eksemplet betragter spirituelle oplevelser som ægte og reelt forekommende, og derefter forsøge at fastlægge hvilken arkaisk værdi, dennes realitetsforståelse kan siges at pege på. Herved skulle det være muligt at komme frem til en dybere forståelse af årsagen til den herskende uoverensstemmelse.

Kristendommen i den evangelisk-lutherske form, som vi kender fra den danske folkekirke, omfatter ikke spirituelle oplevelser med særlig stor interesse. Her er man mest optaget af at forkynde evangelierne i henhold til nogle fastlagte rammer, som også er præget af effekten af den eksklusion af den spirituelle dimension, der som tidligere nævnt blev iværksat helt tilbage i år 869 e.v.t. Vi må derfor bevæge os ud i verden til andre åndstraditioner for at finde en inklusiv indstilling til fænomenet, og her er det interessant at opdage, at de spirituelle oplevelser, som den vestlige tankegang har en tendens til at sygeliggøre, i visse andre kulturer betragtes på en ganske anderledes konstruktiv måde. Dette gælder fx både i buddhismen og hinduismen, ligesom

flere mystiker-traditioner anser de spirituelle oplevelser som væsentlige elementer i den menneskelige udviklingsproces.

En særdeles fremtrædende plads har fænomenet imidlertid i *shamanismen*, som en del moderne mennesker har stiftet bekendtskab med på selvudviklingskurser og i workshops, om end i en form, der sandsynligvis har fjernet sig temmelig meget fra de oprindelige tanker bag åndstraditionen. For nuværende ønsker jeg blot at se nærmere på, hvorledes man med Watsons teorier kan forsøge at fremstille shamanismens arkaiske profil, og det skal i denne forbindelse understreges, at jeg kun vil give en kort introduktion til shamanismen for at gøre læseren opmærksom på en helt anderledes indfaldsvinkel til spirituelle oplevelser end den, som vi møder i det danske samfund³⁴.

Historisk rids af Shamanismen

Shamanisme antages at være verdens ældste åndelige tradition. Antropologer har kunnet finde spor herfra titusindvis af år tilbage i tiden, og samtidig hermed er det interessant at opdage, at der tilsyneladende er tale om et *universelt* fænomen, idet det forekommer i utallige samfund over hele kloden.

Det er ikke muligt at fastslå, hvor og hvordan traditionen opstod, men ordet *saman* mener man at kunne spore tilbage til Tungus folket i Sibirien, hvor betydningen er *"en som er ophidset, bevæget, opløftet"*³⁵. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at traditionen har et væld af lighedspunkter, selv om afstandene mellem de folk, der dyrker shamanisme, er enorme.

Dette faktum har givet nogle forskere den opfattelse, at shamanismen afspejler et medfødt træk hos mennesket, som ser ud til at finde forskellige udtryksformer, der afhænger af det pågældende samfunds andre levevilkår. Samtidig synes det at være den mest logiske forklaring, både fordi traditionen har modstået utallige forandringer af såvel sproglig, social som kulturel karakter, men også fordi det forekommer temmelig usandsynligt, at en udbredelse skulle være sket gennem

³⁴ Jf. evt. litteraturlisten

³⁵ oversat fra Walsh, p. 8

folkevandringer fra et enkelt sted i verden til de fjerne afkroge, hvor shamanismen stadig findes eller har efterladt sig tydelige spor.

De store religioner har til dels kunnet fortrænge shamanismen, men selv i vore dage findes der levn herfra i Nord- og Sydamerika, i Grønland, i Afrika, i Asien og i Australien. Ofte lever den 'ægte' shamanisme en skjult tilværelse, idet den ikke alle steder billiges officielt. Dog er den selv i det moderne, vestlige samfund begyndt at dukke op i form af bevægelser, der søger noget, som de etablerede religioner og helbredelsesmetoder ikke kan tilbyde. Dette sker bl.a. ved at imitere de oprindelige shamanrejser ved hjælp af diverse ritualer og øvelser, ligesom der findes et væld af litteratur, som giver interesserede lejlighed til at snuse lidt til shamankulturen.

Denne erfaringsbaserede udvikling kan måske siges at stå i modsætning til den synsvinkel, ud fra hvilken vestlige forskere oftest har betragtet shamanisme, nemlig som et kulturhistorisk interessant fænomen, som man forholdt sig til ud fra det rationelle verdensbillede, man selv var opdraget i. Dette har bl.a. betydet, at man har hæftet betegnelser som 'hysteriker, neurotiker eller epileptiker' på shamanen³⁶, og at man undertiden har opfattet ham/hende som unormal eller direkte syg. Imidlertid viser det sig mange steder³⁷, at shamaner ofte er både intelligente og udholdende mennesker, som er i stand til at udvise stor sindsro og overblik. Herved fremtræder der karaktertræk, som også i vor del af verden, vil blive anset for efterstræbelsesværdige i stedet for det modsatte.

Der findes mange interessante beretninger fra næsten alle hjørner af kloden, og bl.a. danskeren Knud Rasmussen har bidraget med nogle højt anerkendte beskrivelser af både amerikanske og Iglulik eskimo shamaner. Selv om disse bestemt er værd at beskæftige sig med, vil jeg i det følgende nøjes med at fremdrage de aspekter ved shamanens indstilling til den menneskelige eksistens, som er væsentlige for at belyse det synspunkt, at spirituelle oplevelser kan betragtes i et lys, der synes at stå i skærende kontrast til det, man møder i et moderne vestlige samfund.

³⁶ Plum, p. 80

³⁷ bl.a. Plum, Walsh

Shamanens kosmologi

Karakteristisk for shamanistiske samfund er den forståelse, at verden er inddelt i tre områder. Disse kan have flere benævnelser, hvoraf de mest kendte måske er det 'underjordiske', det 'jordiske' og det 'overjordiske'. Denne tredeling kendes fra mange også ikke-shamanistiske samfund, herunder det kristne. Hvad der for den vestlige tankegang må siges at være mentale konstruktioner, er imidlertid den skinbarlige virkelighed inden for shamanismen. For denne findes der tre *reelt eksisterende* verdener, som det er shamanens opgave at knytte an til gennem direkte interaktion, dvs. at shamanens måske vigtigste funktion består i at 'rejse' fra det jordiske til de områder, som det er nødvendigt at kommunikere med for at sikre et menneskes helbredelse eller en stammes overlevelse. Rejsen foregår efter, at shamanen har sat sig i en ændret bevidsthedstilstand på den måde, at shamanens ånd løsriver sig fra legemet og fx rejser til underverdenen gennem en tunnel eller flyver af sted gennem rummet. Det er ikke en fantasirejse, som enhver, der har lyst, kan foretage ved at lukke øjnene. Tværtimod indeholder rejsen ofte fysiske elementer, der viser sig gennem sanseindtryk, som er mindst ligeså virkelige, som dem der opleves i den jordiske verden.

Under sin rejse kommunikerer shamanen med beboerne (dvs. ånder eller kraftdyr) i det område, som besøges, og her får han/hun råd og vejledning, som kan bringes med til den eller de personer på det jordiske plan, der har behov for hjælp. Specielt i Nord- og Sydamerika er det en udbredt praksis at etablere en relation til sit *kraftdyr* gennem metoder, som bl.a. antropologen Michael Harner behandler i sin bog "*Shamanens vej*". For nuværende er det imidlertid ikke så meget disse, men mere hvad det er, man mener at opnå kontakt til, der er af interesse, og i den forbindelse gør Harner opmærksom på, at det ikke drejer sig om et partikulært dyr, det være sig en bjørn eller en ulv eller noget helt andet. Det væsentlige er at få etableret tilknytning til *Bjørnen* eller *Ulven*, hvilket vil sige et dybere lag end det, som det enkelte fysisk eksisterende eksemplar af den pågældende dyrerace er et udtryk for. Den dimension, hvor dette dybere lag af det pågældende dyr befinder sig, er skjult for de normale sanser, men ikke desto mindre kan shamanen kommunikere med det. Derom beretter bl.a. den nord-

amerikanske indianer, Lame Deer, som vi senere skal stifte nærmere bekendtskab med.

At shamanen kan nå denne underverden, hvor de såkaldte kraftdyr lever, skyldes, at han/hun har lært at ændre sit bevidsthedsniveau til, hvad Harner betegner som *den shamanistiske bevidsthedstilstand*³⁸. Dette indebærer såvel en transcendent tilstand som evnen til at udøve shamanistiske metodikker. Førstnævnte opnås fx ved indtagelse af bestemte drikke, der undertiden kan være bestanddele i traditionelle ritualer, sidstnævnte ved at erfarne shamaner underviser yngre i overleverede myter og teknikker. Mester-shamaner kan uden besvær veksle mellem ikke-ordinære og ordinære bevidsthedstilstande, hvilket for nogle vestlige iagttagere har voldt store forståelsesmæssige problemer, og man har haft en tendens til at sætte lidet flatterende mærkater på shamanen af samme årsag.

Andre mere opmærksomme forskere har imidlertid bemærket, at kommunikationen i shamanistiske samfund ikke er besværet af shamanens vekslen mellem flere niveauer. Her er man vokset op i en realitetsforståelse, der inkluderer forskellige verdener, og man ved udmærket, at en shaman skifter mellem disse, når han fx siger, at han *"så en spejlvendt regnbue i sin nabos bryst, i samme åndedrag, som han fortæller, at han er ved at lave sig et nyt pusterør"*³⁹. At personer i shamanistiske samfund skulle befinde sig på et præ-logisk stadium, afvises bl.a. af den australske antropolog, W.E.H. Stanner, der bemærker, at man til fulde kan få demonstreret deduktiv tænkning, når en aborigin skal forklare, hvordan han eftersporer en anskudt kænguru.⁴⁰

Problemet med at forstå de shamanistiske samfunds jongleren mellem flere bevidsthedsniveauer, ser således ud til at ligge i de begrænsninger, som vi i vesten opstiller for os selv, og ikke i de samfund, hvor de to lag af virkeligheden indgår som en naturlig del af livet. Som det fremgår af ovennævnte stilles der imidlertid store krav til shamanens evner, og det synes derfor passende at se lidt nærmere på, hvordan de udvikles.

³⁸ Harner, p. 11

³⁹ *ibid.* p. 59

⁴⁰ *ibid.* p. 59

Shamanens vej

I de samfund, hvor der findes en etableret shaman-dyrkelse, går positionen ofte i arv, og en far eller mor kan udpege det barn, som synes at have de bedste evner til at forvalte den både vanskelige og magtfulde gerning. Imidlertid er det også muligt for andre uden de specielle familiebånd at slå ind på shamanens vej: afvigelser fra det normale, fx det at være halt eller at få epileptiske anfald anses undertiden som tegn på de evner, der kan indikere tæt kontakt til den åndelige side. Der findes således beretninger om, at man hos de gamle romere betragtede epileptikere som guddommeligt inspirerede, og det menes, at Cæsar, som led af 'den hellige sygdom', epilepsi, benyttede sig af denne indstilling til at befæste sin magt⁴¹.

Andre tegn på shaman-evner kan være stærke, levende drømme eller visioner, og disse har specielt mulighed for at bryde igennem, når man gennem faste, udsættelse for kulde, ensomhed og lignende har nedbrudt legemet og dermed gjort det muligt for de åndelige kræfter at trænge ind og påvirke sindet. Denne proces berettes der om af Sioux indianeren, John Lame Deer, der i en samtale med Richard Erdoes⁴² fortæller, hvorledes han som 16-årig i begyndelsen af det 20. århundrede af sin stammes medicinmand blev ført til en 'vision pit' for dør, nøgen, bange, sammenkrøbet og frysende at tilbringe fire døgn, - i total ensomhed og uden mad og drikke. Her skulle han så vente på, at Den Store Ånd, *Wakan Tanka*, indfandt sig for at give ham en vision, som kunne gøre ham til *wicasa wacan*. På et tidspunkt oplever han, at en stor fugl slutter sig til ham, og han begynder at kunne forstå, hvad den fortæller ham. Han hører også en menneskelig stemme, som imidlertid ikke kan komme fra et almindeligt levende væsen. Og pludselig befinder han sig oppe mellem fuglene og ser ned på stjernerne, medens månen er tæt på hans venstre side. Stemmen fortæller ham, at han med tiden vil blive medicinmand. Den beskriver sig selv som en repræsentant for et fugle-folk, dvs. ørne og ugler, og Lame Deer bliver udnævnt til at være deres bror, hvilket bl.a. betyder, at han aldrig må

⁴¹ Clément, p. 334

⁴² Christensen, p. 125

dræbe eller skade disse fugle. Han får at vide, at han vil lære om urter og rødder, så han kan helbrede folk uden at forlange noget til gengæld. Stemmen slutter af med at understrege, hvor kort menneskelivet er, og hvor meget det betyder at leve et værdigt liv. Efter fire døgn bliver *Lame Deer* hentet tilbage af den gamle medicinmand, som fortolker hans visioner og forklarer ham om de ændringer, der er foregået i ham under hans ophold i visionshulen.

Som *Sioux* indianer er *Lame Deer* overbevist om, at der i alle mennesker findes noget, som kontrollerer dem. *Siouxerne* kalder det *nagi*, og *Lame Deer* betragter dette 'noget' som en slags anden person, som man normalt ikke kan se eller føle⁴³. Men denne ene gang – i visionshulen – føler *Lame Deer* kraften fra dette andet som en flod, der fylder ham totalt, og i det øjeblik ved han, at han vil blive en *wicasa wakan*. Det er ikke en hvilken som helst medicinmand, der kan kalde sig ved dette navn, for en sådan kan ikke blot helbrede, - han er en hellig mand, bl.a. fordi han har oplevet *wakanya wowanyanke*, dvs. den store vision. Dette betyder, at han kan tale med planter og få svar. Han er ét med jorden og med dyrene. Den hellige mand er hverken god eller ond. Han lever, og det er nok. Han er fri ligesom et træ eller en fugl, og frihed er hverken grim eller smuk. Den er. Alle hellige mænd går deres egne veje afhængig af deres vision, for Den Store Ånd, som selv er én og dog mange, ønsker mangfoldighed: ikke to levende væsener skal være ens, og Den Store Ånd ønsker, at alle skal handle i overensstemmelse med deres natur.

Det er interessant at se, at *Lame Deer* opfatter, at der er en anden person inden i ham, hvis tilstedeværelse han nok har hørt om gennem sin opvækst, men som han først under opholdet i hulen får en personlig erfaring med, hvilket giver ham en vished, som han kan bruge hele sit liv. I Vesten vil man i religiøse kredse muligvis tale om en sjæl, men det er nok ikke mange, der kan hævde at have haft en personlig erfaring af den art, som den *Lame Deer* beskriver. I hardcore naturvidenskabelige kredse vil det, at mennesket skulle have en sjæl, sandsynligvis blive betegnet som overtro, og spørger man en gennemsnits-

⁴³ Også den schweiziske psykolog C.G. Jung nævner en 'Anden' som 'Den der altid har været og altid er'. Jung fortæller om sin usynlige ledsager, *Philemon*, i bogen *"Erindringer, Drømme, Tanker"*, jf. litteraturlisten.

dansker har vedkommende formentlig ikke tænkt noget særligt over sagen. Kort sagt synes Lame Deer at have en vished om et væsentligt aspekt af mennesket, som det ikke er mange i Vesten forundt.

Shamanens realitetsforståelse

Det synes nu muligt at danne sig et overblik over shamanens realitetsopfattelse på et generelt plan. Der er som sagt diverse afvigelser i metoder og ritualer, men som noget helt basalt kan fremhæves

- evne til at ændre bevidsthedsniveau
- evne til at rejse mellem det jordiske og andre planer
- evne til at begå sig på disse andre planer, der opfattes som reelt eksisterende verdener
- evne til at kommunikere med væsener i disse verdener

Det bemærkes, at Harners iagttagelse af kontakten med *Bjørnen* og *Ulven*, altså hvad man med Platon kunne kalde hhv. bjørnens og ulvens *idé*, eller måske med C.G. Jungs terminologi betegne som *arketyper*, peger på, at shamanen 'rejser' til en verden, der på et særdeles væsentligt punkt er forskellig fra den, som et menneske i Vesten normalt ville opfatte. Når Lame Deer ser ned på stjernerne og har månen ved sin venstre side, må han på en eller anden måde have overskredet grænserne for rum og tid. Når han kan kommunikere med fugle og høre stemmer, uden at nogen er til stede, må han på en eller anden måde have overskredet de grænser, som sproget normalt sætter for os.

Uden at gå yderligere i detaljer kan det med ovennævnte fastslås, at der i shamanens virkelighedsforståelse findes mange elementer, som ikke kan holdes inden for en naturvidenskabelig ramme. Efter disse ord synes det nu muligt at sammenstille psykiatriens og shamanismens arkaiske profiler, for derved at skabe klarhed over, hvorvidt de to opfattelser af spirituelle oplevelser nu også er så uforenelige, som de umiddelbart forekommer.

Psykatrien contra shamanismen

Watsons hensigt med opstillingen af teorien om arkaiske variable drejer sig som udgangspunkt om skrevne *tekster*. I forbindelse med en sammenligning mellem psykiatrien og shamanismen bliver det klart, at kun psykiatrien kan behandles efter denne parameter. Shamanismen beskæftiger sig ikke med et skriftligt materiale, men med mundtlig overlevering gennem ritualer og myter, hvor hovedvægten lægges på en personlig, direkte erfaring. Når jeg alligevel har fundet det forsvarligt at anvende Watsons model, skyldes det, at han selv fremhæver denne som brugbar i forbindelse med tekster i 'bred betydning', hvilket jeg antager også kan udstrækkes til at gælde for den ganske vist uskrevne 'tekst', som et menneskes adfærd og levede liv kan siges at være.

Set med Watsons øjne er det således muligt at fremhæve, at Lamae Deer kommunikerer med en virkelighed, som må siges at være skjult for eller ligge nedenunder menneskets normale sansning af en materiel verden. Dette betyder, at man kan tolke ham som havende en *noumenal*⁴⁴ realitetsforståelse. Herved bliver det tydeligt, at der i Lamae Deers udlægning af shamanismen kan påpeges en forskel i forhold til psykiatrien, hvor realiteten som tidligere nævnt er *substrativ*, og dermed funderet i materien. Det lader således til, at det er muligt at lokalisere i hvert fald én årsag til de divergerende opfattelser af spirituelle oplevelser. Men betyder dette så også, at det vil være muligt for psykiatrien at inkludere shamanismens indstilling til fænomenet i forbindelse med teoridannelse og behandling?

I følge Watsons teorier gælder det, at værdierne for den arkaiske variabel 'realitetsforståelse' er reciprokke, hvilket indebærer, at den noumenale realitetsopfattelse i de tilfælde, hvor den er den førende, må kunne indeholde den substrative, medens den substrative omvendt skal kunne indeholde den noumenale. I givet fald må det betyde, at forskerne på det psykiatrisk/psykologiske område som et minimum vil være i stand til at *anerkende* eksistensen af en ikke-materiel virkelighed, medens det af shamanen kræves, at vedkommende anerkender eksistensen af en materiel virkelighed. Sidstnævnte synes ikke

⁴⁴ At være i stand til at skue den virkelighed, som ligger under de fænomener, der optræder som genstande for den menneskelige sanserfaring.

at indebære de store problemer: en shaman kan udmærket fremstille en bue og opspore en anskudt kænguru i den materielle verden, og han/hun lever ofte et 'almindeligt' liv med familie og venner.

Det synes mere problematisk for psykiatrien at gå den anden vej, hvilket bekræftes af de citater om hallucinationer, jeg har bragt tidligere. Her betragtes det fænomen, som en person hævder, er en reel erfaring af en anden virkelighed, som en 'psykisk forstyrrelse', ligesom man antager, at der er tale om 'sanseerindringer, der i en eller anden form er lagret i nervesystemet', og som 'kommer til at dominere bevidstheden og derved får virkelighedspræg'. Der synes ikke her at være tegn på, at psykiatrien er i stand til at betragte personens oplevelse ud fra en noumenal virkelighedsopfattelse, idet oplevelsen i så tilfælde ikke ville have 'virkelighedspræg', men være 'virkelig', dvs. ægte og reel. Tværtimod understreges den substrative realitetsforståelse ved udtalelsen om, at der skulle være lagret sanseerindringer i nervesystemet.

Psykiatrien anser således fænomenet for at have sin oprindelse i en materiel virkelighed, og vanskelighederne synes at tårne sig op, hvis man holder fast ved det naturvidenskabelige objektivitets-ideal, der indebærer, at man kun anerkender fænomener, som kan verificeres under diverse kontrolforanstaltninger: en noumenal realitetsforståelse hævder jo netop eksistensen af en virkelighed, der er skjult for den sanseverden, som det er naturvidenskabens fornemmeste opgave at kortlægge! Men hvordan skal man kunne udforske noget, som man på forhånd ikke anerkender eksistensen af? Hvis der skal være tale om *ægte* reciprocitet i den model, som Watson opstiller, må det også indebære, at det er muligt for folk, som fx har en substrativ realitetsforståelse, at inkludere den noumenale som ægte og reelt eksisterende. Alt andet vil være pseudo.

Her er vi så kommet til den essentielle skillevej, der løber mellem tro og viden: shamanens realitetsforståelse inkluderer såvel en materiel som en noumenal dimension, og han/hun har *viden* om begge disse virkeligheder. Psykiatrien derimod skelner skarpt mellem den materielle og den noumenale dimension, idet man kan have viden om førstnævnte, men – i bedste fald - udelukkende *tro* om sidstnævnte.

Både shamanen og psykiatrien trækker på en *sandhedsviden til at udøve magt* i deres respektive samfund⁴⁵, og denne hviler i begge tilfælde på, hvilke definitioner af virkeligheden, den dominerende diskurs anerkender som sand, - og dermed hævet over enhver diskussion.

Ser man nærmere på begrebet sandhedsviden, opdager man, at det i bund og grund er en form for *læring*, der erhverves gennem ens opdragelse og opvækst, både direkte som en decideret opøvelse af færdigheder, og indirekte gennem den kultur, man lever i, og det sprog, man er indfældet i. De førnævnte eksempler viser med stor tydelighed, at det er muligt at befæste sandhedsviden af vidt forskellig karakter i forskellige samfund, og henvender man sig til Watson, så påpeger han, at de fleste forfattere (og hermed antageligt også de fleste mennesker) har samme arkaiske profil gennem hele deres forfatterskab (liv). Han mener endvidere, at en ændring af værdierne inden for blot en enkelt arkaisk variabel vil indebære en enorm omvæltning for den pågældende, fordi de er så dybt funderet i individet, at det kræver noget helt specielt at ændre dem.

Reflekterer man dybere over det tidligere anførte misforhold mellem psykiatrien og patienten, kan man – med ovennævnte skelnen mellem tro og viden in mente – begynde at overveje, om der måske er tale om, at patienten har opnået har adgang til (og dermed også kan skaffe sig viden om) en dimension, som psykiatrien højst kan nærme sig gennem tro og derfor må afvise som reel på grund af den herskende sandhedsviden. Og hvis man antager, at viden opnås gennem *læring*, kan man spørge, om patienten i forbindelse med sin 'sanseoplevelse' har gennemgået en læreproces, som psykiatrien ikke kan forholde sig til og derfor stempler som patologisk?

Dette spørgsmål har jeg tænkt mig at undersøge ved hjælp af endnu en moderne tænkere, nemlig Gregory Bateson.

⁴⁵ Den franske filosof M. Foucault har indgående behandlet begreberne 'magt' og 'sandhedsviden'.

Gregory Batesons læringshierarki

Gregory Bateson repræsenterer for mig den første rationelle 'redningsplanke' i mit forsøg på at forstå mig selv og de ændringer, der fandt sted i min psykiske struktur, specielt efter at jeg havde min skelsættende *Tærskelvogteroplevelse*. Jeg omtalte Bateson allerede i forordet, og nu er det vel på tide, at læseren får et indblik i, hvordan jeg mere konkret har hentet hjælp hos ham. Bateson tænker systemisk, og det er karakteristisk for ham, at et fænomen som *læring* ikke kun handler om opøvelse af færdigheder, men om en helt grundlæggende egenskab ved verden, - den levende såvel som den ikke-levende. Læring finder sted overalt i mennesker, dyr, planter og sågar i maskiner. Det er ikke muligt at beskrive Batesons tænkning med få ord, og jeg vil da også holde mig til at betræde et yderst begrænset område, som imidlertid har været af stor betydning for mig i min proces.

Tager vi udgangspunkt i Watsons model og de arkaiske værdier, som tilsyneladende er meget svære at ændre, når de først er dannet, men som ikke desto mindre spiller en helt essentiel rolle i det modsætningsforhold, der udspiller sig mellem psykiatriens og shamanens realitetsforståelse, så bliver det også interessant at undersøge, hvordan disse arkaiske værdier opstår. Her synes der at være brug for netop den form for meta-tænkning, som jeg anser Bateson for at være en fornem repræsentant for. I lighed med en del andre tænkere tager Bateson udgangspunkt i nogle matematiske principper. Han bygger således sin model om læring op på Whitehead og Russells teori om *logiske typer*, idet han dog gør opmærksom på, at der netop kun er tale om en model, som giver mulighed for at gennemskue nogle af de problemer, man løber ind i, når man fx forsøger at forstå fænomenet *læring*.

Bateson opdeler sin model i nogle niveauer, som han benævner 0, I, II og III, og omtaler også et niveau IV, hvorefter han dog har den mening, at en sådan læring sandsynligvis ikke "forekommer... i nogen

*voksen, levende organisme på denne jord*⁴⁶. Jeg vil derfor holde mig til at gennemgå og anvende de første fire niveauer, idet jeg vil lægge specielt vægt på forholdet mellem niveau II og niveau III, som har mest relevans for min problematik.

Niveau 0

Dette niveau kan måske bedst beskrives negativt, dvs. som et niveau, hvor man *ikke* foretager noget valg, altså undlader at vælge én ting frem for en anden. Her kan være tale om, at der lyder et signal, som giver anledning til en bestemt handling. På dette niveau finder der ikke korrektion af handlinger sted. Bateson taler om, at man i dagligdagen ofte opfatter det at lære som *"den simple modtagelse af information fra en ydre begivenhed på en sådan måde, at en lignende begivenhed på et senere (og passende) tidspunkt vil overbringe den samme information: Jeg "lærer" af fabriksfløjten, at klokken er tolv.* Bateson betragter perception som en slags læring på Niveau 0.

I meget kort form kan dette niveau beskrives som karakteriseret af *responspecificitet*.

Niveau I

På dette niveau sker der en *ændring i læring på Niveau 0*. Her er der elementer af trial-and-error, hvilket betyder, at der finder korrektion sted. Populært kunne man udtrykke det således, at når man prøver noget, og dette ikke virker, så prøver man noget andet ud fra det sæt af alternativer, man har til rådighed. Helt konkret kunne man forestille sig det eksempel fra før (under Niveau 0), at der lyder et signal, som sætter en handling i gang. Hvis dette signal er en klokke i skolen, kan det indikere følgende:

timen starter eller timen slutter

Ud fra dette sæt af alternativer skal eleven nu vælge en løsning, som kan korrigeres, hvis han vælger forkert. I denne forbindelse kan man sige, at tidspunkt 1 giver en respons, som er forskellig fra tidspunkt 2. Niveau I kan også betegnes som karakteriseret ved *ændring i*

⁴⁶ jf. Hermansen, p. 76

responspecificiteten eller man kan sige, at det drejer sig om en *tilvænningsproces*. Læring på Niveau I er den proces, som er blevet grundigt studeret ved de klassiske indlæringsforsøg (fx af behavioristerne)

Niveau II

Dette niveau karakteriseres som en *forandring i læring på niveau I*, og man siger, at et individ, som har lært på Niveau II har lært at vælge mellem *klasser* af signaler.

Sat i relation til ovennævnte eksempel kan man sige, at eleven - allerede inden han kom i skole – har lært, at der findes forskellige former for signaler: et blink med bilens blinklys er et signal, - et vink med hånden er et signal, - telefonens ringen er et signal. Alle disse signaler kan siges at være medlemmer af *klassen af signaler*. Kendskabet til klassen af signaler gør barnet i stand til hurtigt at reagere korrekt på skoleklokken.

Sagt med andre ord, har barnet *lært at lære*, - og i det konkrete tilfælde, har det lært, *hvordan* signaler fungerer: at signaler indeholder et element af information, der igangsætter en handling. Signalerne kan være forskellige og adfærden, der igangsættes kan være af forskellige typer; men at en ringen er et signal, som udløser en reaktion, gælder for ethvert element i gruppen af ringesignaler, som atter er et element i klassen af signaler. Bateson udtrykker det også således, at der foregår en *mønsterdannelse*, og at denne evne til at forme mønstre sætter barnet i stand til at bruge ét indlært mønster i nye situationer, det måtte blive udsat for. Hermed kommer vi også ind på begrebet *kontekst*, idet barnets evne til at udøve en adfærd, der stemmer overens med omgivelsernes, afhænger af hans evne til at være opmærksom på kontekstmarkører, dvs. de tegn fra den situation, han befinder sig i, og som viser ham, hvilken reaktion., der skal vælges: sidder han i klassen, og klokken ringer, betyder det, at timen er til ende. Leger han i skolegården, og klokken ringer, betyder det, at en ny time begynder. Et signals funktion skifter således betydning alt afhængig af omstændighederne.

At overføre mønstre og at tolke kontekstmarkører kan betragtes som en økonomisk foranstaltning, idet man får mulighed for at ned-sætte de mange trial-and-error forsøg, man foretager i forbindelse

med læring på Niveau I, eftersom man undgår at undersøge, hvad Bateson kalder ”*de abstrakte, filosofiske, æstetiske og etiske aspekter i mange livssekvenser*”. Man kan også sige, at et barn gennem sin opdragelse lærer, hvordan forskellige kontekstmarkører tolkes, det gælder fx hvordan man opfører sig under måltiderne: er der gæster eller er man bare sammen med familien, - er man i byen og spise, eller foregår det derhjemme? Adfærdsmønstrene varierer efter omgivelserne, som defineres af diverse kontekstmarkører, og barnet lærer om disse mere eller mindre bevidst, - sprogligt eller ved imitation af fx forældre.

Netop de karaktertræk ud fra hvilke, vi normalt forstår et menneske, kan i et vist omfang siges at være et resultat af Læring II. I den forbindelse gør Bateson opmærksom på faren ved at hæfte adjektiver som fx ’energisk’ eller ’passiv’ på en person, idet disse snarere kan siges at betegne (dele af) en adfærd i en kontekst, hvori den pågældende læring II har fundet sted, end selve den person, som man i daglig tale vil være tilbøjelig til at hæfte karaktertrækket på. Bateson udtrykker det således:

Intet menneske er ’opfindsomt’ eller ’afhængigt’ eller ’fatalistisk’ i et tomrum. Hans karakteregenskab, hvad den end måtte være, er ikke hans, men er snarere noget karakteristisk ved det, der foregår mellem ham og noget andet (en anden)⁴⁷.

Hvis man imidlertid gennem gentagne forsøg ’lærer’ en bestemt måde at opføre sig på i bestemte sammenhænge, således at man kommer til at opfatte sig selv som havende det karaktertræk, der hæftes på den pågældende adfærd, kan man sige, at der dannes et mønster bestående af karaktertræk, som man overfører fra én situation til andre. Bateson udtrykker det således:

Det bemærkes sædvanligvis, at meget af den Læring II, der bestemmer en patients overføringsmønstre og så sandelig også bestemmer meget af alle menneskers indbyrdes forhold, (a) *stammer fra den tidlige barndom* og (b) *er ubevidst*.⁴⁸

⁴⁷ Hermansen, p. 81

⁴⁸ Hermansen, p. 83

og han fortsætter:

Vi foreslår, at *det*, der læres i Læring II, er en måde at *opdele begivenheder* på. Men en *opdelingsmåde* er ikke sand eller falsk. Der er intet i denne lærings principper, der kan afprøves mod virkeligheden. Det er ligesom et billede, der ses i en blækklat; det er hverken korrekt eller ukorrekt. Det er bare en *måde* at se på blækklaten.⁴⁹

Der er altså tale om, at individet i barndommen ubevidst opbygger en 'model af verden' på en måde, som ikke kan siges at være mere eller mindre korrekt end andres, - det drejer sig simpelthen om *forskellige modeller*. Man kan tale om, at der på Niveau II oparbejdes *vaner*, som undertiden er så 'hårdt programmerede', at de kun vanskeligt lader sig ændre, idet man til en vis grad kan sige, at disse vaner bliver identiske med det *selv*⁵⁰, som et menneske identificerer sig med.

På dette punkt er det så, jeg ønsker at bringe Watsons arkaiske profil ind, idet også han taler om, hvilken betydning denne har for en persons forhold til verden og ligeledes om, hvor vanskeligt det er for den pågældende at ændre denne. Det kunne således være det samme fænomen, de to tænkere peger på, om end det sker ud fra forskellige indfaldsvinkler, idet Bateson fokuserer mest på en læringsproces, medens Watson forsøger at sætte struktur på det, der kunne være *resultatet* af denne proces. Hvis dette er korrekt, vil det også være interessant at undersøge, hvordan Bateson forestiller sig en Niveau III-læring, fordi den kunne give os et indblik i, hvordan vi evt. kan forstå en ændring i en persons arkaiske profil, og dermed også lære os noget om de problemer, som psykiatrien tilsyneladende skal overvinde for at kunne inkludere shamanens noumenale realitetsforståelse i dens egen substrative.

⁴⁹ Hermansen, p. 83

⁵⁰ Batesons omtale af et *selv* synes at være i modstrid med fx Jungs opfattelse af mennesket som et Jeg og et Selv, hvor Jeget er det, man opfatter sig selv som (svarende til de karaktertræk, som Bateson mener dannes på niveau II) medens Selvet er noget dybereliggende, som mennesket skal nå til gennem en individuationsproces.

Niveau III

Som nævnt ovenfor synes Læring II tæt forbundet med vores karakterdannelse og opfattelse af verden, og da Læring III rent logisk må indebære en ændring af Læring II, vil en sådan efter Batesons opfattelse sandsynligvis være forbundet med vanskeligheder, idet det vil dreje sig om en reorganisering af de karaktertræk, der er opbygget på Niveau II. Han antager imidlertid, at Læring III kan finde sted i forbindelse med fx psykoterapi eller religiøs omvendelse.

Læring III er således læring *om* Læring II. og Bateson opstiller nogle karakteristika angående Niveau III som følger:

- a) Individet kan lære mere villigt at danne de vaner, hvis dannelse vi kalder Læring II
- b) Han kan lære at lukke de 'smuthuller' for sig selv, der ville gøre det muligt for ham at undgå Læring III
- c) Han kan lære at forandre de vaner, han har erhvervet gennem Læring II
- d) Han kan lære, at han er en skabning, der kan opnå Læring II og ubevidst gør det
- e) Han kan lære at begrænse og styre sin Læring II
- f) Hvis Læring II er en læring af konteksterne i Læring I, må Læring III være en læring af konteksterne af disse kontekster.

For Bateson er det vigtigt at erkende, at Læring III må indebære en større fleksibilitet i forhold til de karakteristika, der er indarbejdet gennem læring på Niveau II, og at det herved bliver muligt at opnå en form for frihed fra de vaner, der nok kan være udmærkede, men som også kan komme til at virke som en hæmsko for et menneskes livsudfoldelse. At bryde med sine vaner kan dog også medføre, at man må foretage en større eller mindre omdefinering af sin selvopfattelse. Bateson udtrykker det således:

Hvis jeg stopper på Læring II niveauet, er 'jeg' et aggregat af de karakteristika, jeg kalder min 'karakter'. 'Jeg' er mine handlingsvaner i en kontekst, og former og perciperer de kontekster, jeg handler i. Selvhed er et produkt eller aggregat af Læring II. I den udstrækning et menneske når Læring III og lærer at opfatte og handle ud fra konteksterne af kontekster, vil hans 'selv' antage en slags irrelevans. Begrebet 'selv' vil ikke længere fungere som et knudepunkt i erfaringsmarkeringen.⁵¹

og han slutter:

Selv et forsøg på niveau III kan være farligt, og nogle falder ved vejen.⁵²

Når alt dette er sagt, kan man begynde at spørge, hvordan det er muligt at opnå niveau III læring? Vi kan se, at Bateson har visse betæneligheder; men betragter vi punkterne i ovennævnte opstilling, ser det også ud til, at en sådan form for læring kunne være med til at øge den fleksibilitet og rummelighed, som den voksende interkulturelle kommunikation og den omfattende globalisering stiller krav om. Der kunne således være tale om en læring, som vil blive temmelig betydningsfuld for vores fremtid, hvorfor en nærmere undersøgelse heraf må være på sin plads.

Lad os først kigge på, hvad Bateson mener.

Double bind-teorien

Bateson er som sagt ikke i tvivl om, at det kan være farligt at forsøge en læring på niveau III: han arbejdede en periode med skizofrene og var specielt interesseret i det kommunikative element i den forbindelse. Hans undersøgelser resulterede i en teori om, at man kan blive drevet til en læring på niveau III gennem 'modsætninger', som er opstået på niveau II. Dette kan fx ske, hvis man forsøger at opfylde to modsatrettede krav, samtidig med at man trues på sin tryk-

⁵¹ Hermansen, p. 87

⁵² Hermansen, p. 88

hed/eksistens, hvis ikke disse opfyldes. Bateson beskriver dette fænomen som *double bind*, der karakteriseres af følgende træk⁵³:

1. Der er to eller flere personer involveret i situationen
2. Der er tale om gentagne erfaringer med et bestemt mønster
3. Der findes et primært, negativt påbud
4. Der findes et sekundært, negativt påbud, der strider mod det første på et mere abstrakt niveau, og som bliver håndhævet ved straf eller ved signaler, der truer overlevelse
5. Der findes et tertiært, negativt påbud, som forhindrer offeret i at forlade feltet

Resultatet af at have levet i omgivelser fyldt med intense double binds kan i ekstreme tilfælde være skizofreni, eller i mindre grelle situationer, at et individ kommer til at mangle evnen til at bedømme andres kommunikation, samtidig med at vedkommende er utrolig optaget af, hvad der egentlig menes.

Et fiktivt, men meget sigende eksempel på en double bind er den såkaldte 'brød-og-smør-flue' fra Lewis Carrolls bog 'Bag Spejlet'. Denne flue, hvis hoved består af sukker, og hvis vinger er lavet af tynde skiver brød og smør, lever af tynd te med fløde, - hvilket imidlertid bereder noget af et problem, som Bateson beskriver således:

Brød-og-smør-fluen er i den situation, at hvis den finder føde, så opløses den hoved i føden; dens eneste håb om at overleve er derfor ikke at finde føde; men så dør den af sult. Dette er imidlertid ... en formel double bind af enkleste art. Det er det tilfælde, hvor to tilpasninger overlapper, så de kræver modsatte ting... Jeg har en mistanke om, at brød-og-smør-fluens dilemma sandsynligvis er en meget vigtig del af hele evolutionsprocessen.⁵⁴

Double bind situationer forekommer i mange af livets forhold, og opleves herunder også på en del arbejdspladser, fx i brydningen mellem den traditionelle og den moderne ledelsesform. En ansat kan således komme ud for, at en arbejdsgiver, som for at leve op til de

⁵³ Ølgaard, pp 79-80

⁵⁴ Jf. Ølgaard, p. 82

krav, der matcher tidens trend, mere eller mindre implicit forlanger af sine ansatte, at de skal handle selvstændigt, hvilket er umuligt, eftersom man ikke kan udvise selvstændighed på forlangende, - det vil jo være i strid med den betydning, der ligger i selve begrebet. Man kan derfor sige, at et menneske, hvoraf det forlanges, at vedkommende fx skal handle selvstændigt, udsættes for et primært påbud: der *forlanges* en handling, som imidlertid modsiges af det sekundære påbud, der – på et abstrakt niveau - ligger i betydningen af ordet *selvstændig*: at gøre noget ud fra sig selv – ikke fra andre.

Det tertiære påbud ligger i, at man kan siges at blive hindret i at forlade feltet, fx fordi man i så tilfælde vil blive arbejdsløs. I den nævnte situation er det næppe således, at vedkommende udvikler skizofreni, men der kan sandsynligvis opstå stress og udbrændthed, hvilke lidelser er en svøbe for mange moderne mennesker.

Der er endnu mange uafklarede punkter inden for double bind-teorien, men mit formål her er også blot at gøre opmærksom på, at der måske er en interessant sammenhæng mellem det at blive udsat for double binds og det at blive udsat for spirituelle oplevelser, eftersom begge fænomener synes at bevirke en læring, hvor ens 'selv', dvs. ens identifikation med vaner og karakteristika opbygget som en læring på niveau II, ændrer sig radikalt.

Og når dette er sagt, så synes det også muligt at begynde at forstå, at det, at nogle 'falder ved vejen' og fx udvikler skizofreni, medens andre tilsyneladende er i stand til at modtage en læring på niveau III og integrere denne i deres verdensforståelse, må hænge sammen med, hvorvidt man kan finde ud af at begå sig i en ny kontekst, - en meta-kontekst, som er i stand til at indeholde konteksterne på niveau II.

Umiddelbart forstår jeg den spirituelle oplevelse, som en 'præsentation' af denne meta-kontekst, men lad os lige, inden vi går videre med dette tema, kigge nærmere på Batesons læringsbegreb i relation til Watsons teorier.

Bateson læringshierarki og arkaiske værdier

At anvende Batesons læringshierarki i et forsøg på at forstå, hvad arkaiske værdier er, og hvordan de eventuelt kan ændres, kan måske opfattes som temmelig dumdrigt. Batesons teori er så skeletagtig, at det kan være vanskeligt at fylde mellemrummene ud på en acceptabel måde. Hvis man imidlertid forestiller sig, at det, der læres på Niveau II, er nogle karaktertræk og vaner, dvs. en måde at opdele begivenheder på, så synes der at være basis for at trække nogle tråde til en forståelse af dannelsen af de elementer, som fremgår af Watsons teorier.

Bateson vil sandsynligvis ikke være uenig i den betragtning, at de arkaiske variabler er medfødte forudsætninger, ved hjælp af hvilke et individ forholder sig til hændelser i sin omverden. Desuden antager han, at samme i sin opvækst danner et 'selv', hvis karakteristika kommer til udtryk i personens livsførelse, hvilket i vort tilfælde altså også må omfatte de skrifter, som Watson tager udgangspunkt i, når han fortolker og samler visse træk i de såkaldte arkaiske værdier.

Watsons fremhævelse af værdiernes reciprocitet, synes også at bekræfte Batesons model, idet han understreger, at man ikke kan sige, at en bestemt arkaisk værdi (dvs. Niveau II-læring) er mere korrekt end en anden, - den er blot anderledes. Herved kan man begynde at indse, at det er muligt at lade enhver af de arkaiske værdier være ledende og inkludere de andre uden herved at være mere 'rigtig'. Udover disse lighedspunkter giver de to tænkere også udtryk for en vis enighed om, at ændringer i hhv. Læring II og arkaiske værdier vil være problematiske, men dog ikke ganske umulige.

Det synes således forsvarligt at undersøge problematikken omkring det psykiatriske systems opfattelse af spirituelle oplevelser ved at anvende såvel Watsons som Batesons teorier, idet vi herefter kan spørge: bliver systemet nødt til at have en noumenal realitetsopfattelse (i lighed med shamanen) i stedet for en substrativ for at 'rumme' patienten? Eller kan den substrative, som Watson antager, indeholde den noumenale? Og hvis ja, hvordan kan det så være, at der overhovedet forekommer uoverensstemmelser mellem systemets og patientens syn på oplevelserne? For at finde svaret på disse spørgsmål må vi se lidt nærmere på forholdet mellem Niveau II og Niveau III.

Det kvalitative spring

Man kan begynde med at antage, at når man som barn først har lært at begå sig i en familiekontekst og fået dannet de karaktertræk, som Bateson fremhæver som Niveau II-læring, vil dette indebære, at det at lære at begå sig i en større kontekst, fx i et samfund, skulle være en læring på Niveau III, idet dette må indeholde en lang række familiekontekster, og dermed også være konteksten af disse kontekster. Herefter kan man så passende udvide læringen til at omfatte et pågældende samfund som værende indeholdt i den samlede klodes kontekst af forskellige samfunds kontekster, som så måske skulle være læring på Niveau IV. Dette ville være en model, som udelukkende er baseret på kvantitative aspekter.

Ser vi imidlertid på det spring, der foregår fra Niveau I til Niveau II, opdager vi, at dette ikke udelukkende drejer sig om at udvide tilgangen til elementerne i den samme klasse: For barnet drejede det sig ikke kun om at lære en masse forskellige signaler at kende, men derimod om at erkende et bagved liggende mønster, som skulle gøre det muligt at identificere og anvende signaler i *forskellige kontekster*. På samme måde drejer det sig heller ikke om blot at lære alle tal udenad og huske på, hvilke resultater der fremkommer, når man lægger dem sammen. Det drejer sig nærmere om at forstå *sammenhængen* mellem tallene, således at man kan danne et mønster og begribe selve den additions-metode, der ligger bag alle sammentællingerne. Vi foretager ganske vist springet ved at udføre nogle trial-error-forsøg på Niveau I, idet vi lægger mange forskellige tal sammen og får en feedback, der fortæller os, om vi gjorde det rigtigt eller forkert. Hvad der er vigtigt at bemærke er imidlertid, at vores fokusering på enkeltdele – på de enkelte tal – giver os mulighed for at finde *relationen* bag ved tallene, der kan betragtes som en række symboler på nogle holdepunkter for en dybereliggende virkelighed, vi ellers ikke kan nå ud fra den måde, vores sanser fungerer på. Herved lærer vi ikke blot at lægge sammen, - vi *lærer at lære* at lægge sammen

Det er ikke muligt at forklare dette spring ved hjælp af en kvantitativ tænkemåde, og Bateson taler om, at der mellem niveauerne udmøntes en forskel i *logiske typer*, hvilket også kan betegnes som en ændring i nogle *kvalitative* aspekter. Heraf følger, under antagelse af

en logisk ræsonneren, at der på lignende måde må være sådanne ved overgangen fra Niveau II til Niveau III. Hvis dette er korrekt vil det ikke være muligt blot at forstå en læring III udelukkende som en udvidelse af sin kontekst fra at være en del af en familie til at være en del af et samfund eller for den sags skyld en del af hele klodens befolkning. Det vil være markører af samme logiske type, som definerer de forskellige kontekster, og uanset kontekstens kvantitative udstrækning vil vi stadig befinde os på samme læringsniveau. Der må ligge noget andet bag, som det sandsynligvis ikke er let at få øje på, men som på en eller anden måde må være af kvalitativ art.

Fra substrativ til noumenal realitet – og omvendt

Hvis man forestiller sig, at man kan ændre sin realitetsopfattelse fx fra at være substrativ til at være noumenal, betyder det så, at man 'blot' ændrer de værdier, man har opbygget via en niveau II-læring, til at være en ny form for læring II, eller indebærer det, at man foretager et spring mellem Niveau II og III? Og hvis sidstnævnte er tilfældet vil det omvendte så også gælde, - at man ved at ændre realitet fra noumenal til substrativ ligeledes foretager et spring fra Niveau II til III? Ja, hvis dette er tilfældet den ene vej, må det, såfremt vi følger Watsons princip om reciprocitet, nødvendigvis også være tilfældet den anden. Når man overvejer denne tankerække, støder man imidlertid ind i nogle alvorlige problemer, bl.a. fordi Bateson fremhæver, at individets 'selv' vil blive irrelevant som et uundgåeligt resultat ved læring på Niveau III. Dette betyder, at individets karaktertræk ikke længere vil fungere som knudepunkter i erfaringsdannelsen. I betragtning af den fare, der skulle være forbundet med blot at foretage springet een enkelt gang, synes det rimeligt at antage, at det ikke vil være muligt at skifte mellem Niveau II og Niveau III-læring efter forgodtbefindende, hvilket bevirker, at man må afvise, at ændringen i de arkaiske værdier skulle foregå som et spring mellem Niveau II og III. Der synes således umiddelbart kun tilbage at forestille sig, at der må være tale om en ændring i de karaktertræk, som er opbygget på Niveau II.

Her må det fremhæves, at en *substrativ* eller materiel realitetsopfattelse peger på en oplevelse af virkeligheden som en manifestation af den effekt, som de underliggende fysiske objekter har: det solide

bord, vi kan se og mærke, er sammensat af atomer, der bevæger sig. Det virkelige er det materielle. Med Batesons terminologi kan man måske forsvare at sige, at det for den substrative tænkemåde er de fysiske elementer, man bruger i sine trial-error-forsøg, der er det reelle: det er lyden af det enkelte signal, eller det er det enkelte tal, der eksisterer. Det, som tænkningen drejer sig om, er at beskrive den interaktion, der foregår mellem ting, der har materiel virkelighed, og dette må foregå fra et højere niveau, nemlig Niveau II, idet man kun herfra kan gennemskue de mønstre, som ligger bag det materielle. Som det er set utallige gange, kan man udmærket behandle problemstillinger ud fra forskellige synsvinkler og få forskellige aspekter frem, som alle må siges at være korrekte. Her hersker pluralismen rent, idet såvel de matematiske, de fysiske, de biologiske, de kemiske love kan skiftes til at have den førende position. Hvad der måske kan fremhæves, er, at man ikke spekulerer så meget over selve det niveau, man iflg. Bateson nødvendigvis må befinde sig på for overhovedet at kunne udføre de opgaver, man gør, idet det nærmere er *resultaterne* af ens handlinger, og ikke hvem eller hvad, man nødvendigvis må være for at udføre disse handlinger, der fokuseres på.

Karakteristisk for den *noumenale* realitetsopfattelse er, at sanserne bedrager, og kun det, der kan opfattes med sindet er det egentlige. Der er således tale om et transcendent realitetsbegreb, og i den forbindelse kan man måske forsvare at sige, at det for den noumenale realitet ikke er tingene, men *noget andet*, der er virkeligt. Dette betegnes undertiden som det åndelige, der befinder sig i troens sfære. Hvis denne konklusion er korrekt, støder vi ind i problemer, idet vi tidligere har udelukket, at det skulle være muligt at tale om reciprocitet mellem arkaiske værdier, som hører til på hhv. Niveau II og III. Men inden vi overvejer dette nærmere, må det understreges, at der ikke kan være væsentlig forskel på menneskers *evne* til mønsterdannelse på Niveau II, uanset om man har en substrativ eller en noumenal realitetsopfattelse. Her spiller genetikken sandsynligvis en forunderlig rolle, idet det rent logisk må dreje sig om en evne, som er en *forudsætning* for overhovedet at kunne danne det realitetsbegreb, der ifølge modellen nødvendigvis må foregå på Niveau II. Hvad, der må være tale om, er derfor nærmere, hvorledes man gennem sin opvækst *lærer* at opfatte den kontekst, man eksisterer i som menneske: vokser man op i et sam-

fund med en substrativ realitetsopfattelse, vil det være den, der får størst mulighed for at præge ens personlige realitetsbegreb, og det samme vil omvendt være gældende, hvad angår det noumenale.

Forskel på teori og praksis?

Spørgsmålet bliver herefter, om førstnævnte så er i stand til at inkludere sidstnævnte, dvs. vil det være muligt for et menneske, der anser sin virkelighed for at bestå af kontrollerbare fysiske objekter at tillade opfattelser af verden, som ikke peger på en konkret materiel realitet? Hvis det kun drejer sig om et *teoretisk* spørgsmål, vil svaret muligvis blive et ja. Det er i hvert fald den antagelse Watson må have, når han fremsætter sin teori om de arkaiske værdiers reciprocitet.

Men praksis synes at vise noget andet, - dette ses ikke mindst af den kendsgerning, at man stadig inden for naturvidenskaben afviser over 100 års forskning af ikke-materielle fænomener som telepati og clairvoyance med begrundelser som fx, at man, fordi man udfører denne form forskning, er 'useriøs' og 'falder igennem i det gode videnskabelige selskab, men sikkert passer fint i kasinoernes verden, hvor *overtroen* [forfatterens kursivering] jo også flourerer.⁵⁵ Og mon ikke det netop er her - i grænselandet mellem teori og praksis - at vores skellen mellem tro og viden viser sig mest åbenlyst: med en substrativ realitetsopfattelse kan man godt *forestille* sig noget ikke-fysisk, men eftersom dette ikke kan gøres til genstand for videnskabelig undersøgelse, vil det ikke være noget reelt eksisterende, og det må derfor betegnes som abstraktioner, hvis man da ikke taler om overtro eller fantasi.

Naturvidenskaben hævder en substrativ realitetsforståelse, som beskrives gennem de mekanistiske naturlove, og det ser ikke ud til, at der kan rummes en noumenal realitet heri, når denne vel at mærke skal forstås som en *virkelig* virkelighed.

⁵⁵ Citatet stammer fra et interview med lektor i fysik ved Niels Bohr Institutet, Benny Lautrup, bragt i Berlingske Tidende d. 17/8-99. Udtalelsen drejer sig om Dean Radin, PhD, der bl.a. har udført forskning for AT&T, Contel og Princeton's department of Psychology, og som i 1997 udgav bogen "The Unconscious Universe".

Instrument eller menneske?

Sammenligner man den naturvidenskabelige forskers fremgangsmåde med shamanens, kan man måske klarlægge, hvorledes ovennævnte forskel mellem tro og viden opstår. Ganske vist bruger begge parter diverse fastlagte metodikker i deres omgang med og undersøgelse af naturen, og ganske vist udvælger begge sig omgivelser, hvori deres undersøgelser foretages; men hvor forskerne anvender konstruerede instrumenter og objektive visninger på måleudstyr, så bruger shamanen sig selv og sin fysiske krop som 'instrument', ligesom hans/hendes subjektive bedømmelse udgør de 'målinger', der foretages.

Grænsen mellem tro og viden bliver det sted, som udgøres af grænsen for det, målingerne kan sige noget om, dvs. naturvidenskaben (og dermed det omgivende samfund) har *viden* om det, som instrumenterne kan fortælle, medens shamanen (og dermed hans omgivelser) har viden om det, som shamanen kan fortælle.

I Vesten har man således valgt et konstrueret instrument som grænsedrager, hvor shamanismen har valgt et menneske. Og her havner man virkelig i et dilemma: skal man tro på det konstruerede instrument, eller skal man tro på mennesket? Hvis det er korrekt, hvad jeg ovenfor har ræsonneret, har naturvidenskaben valgt at tro på instrumentet, medens shamanen, i hvert fald når det handler om mennesker, har valgt at tro på mennesket.

Her kan vi så passende endnu engang begynde at overveje spørgsmålet om kontekster. Det er allerede fastslået, at naturvidenskaben definerer sine naturlove ud fra en materiel virkelighed, idet man på baggrund af et antal trial-error-forsøg kan siges at have kortlagt et bagvedliggende mønster, som i lighed med additionsbegrebet herefter overføres fra den ene kontekst til den anden. Der må her være tale om en Niveau II-læring.

Men hvorledes med shamanen? Når han kommunikerer med andre verdners væsener, foregår dette som tidligere nævnt ikke med en bjørn eller en ulv. Det foregår med *Bjørnen* eller *Ulven*, dvs. med det, som Jung kalder arketyper, mens man med Batesons terminologi

kunne betegne det som en verden, hvor der er sket et spring i logiske typer.

Når man endvidere betænker de mange beretninger om spirituelle oplevelser, provokerede såvel som spontant opståede, der fremhæver træk, som ophæver vore helt grundlæggende forstandskategorier tid og rum, synes meget at pege i retning af en kontekst, som er *kvalitativt forskellig* fra den, der kendetegner Niveau II. Tager man yderligere de beretninger i betragtning, som kendetegner religioner eller åndelige traditioner, så er der med beskrivelser, som 'noget der ikke kan beskrives med ord', 'sammensmeltning med noget guddommeligt' osv. en del indikationer på en større helhed, som vi måske kan forsvare at betegne som *kontekst af kontekster*, altså en Niveau III-læring.

Kan man hermed sige, at mennesker med en noumenal realitetsopfattelse må have haft adgang til læring på Niveau III? Det vil nok være et lidt spinkelt grundlag at drage så drastisk en slutning på. Hvad der måske kan siges med større sikkerhed er, at der findes en del indikationer på, at folk som har haft en spirituel oplevelse er mere åbne over for at tænke noumenalt. Det findes der et utal af beretninger om, ligesom de shamanistiske samfunds lette skelnen mellem to virkelighedsniveauer synes at indikere, at man godt kan lære et sådant verdensbillede i sin opvækst uden at have haft en personlig vision.

Tager Watson fejl?

Hvis det som oven for antaget er korrekt, at den noumenale realitetsopfattelse er knyttet til en læring på eller om Niveau III, ser det ud til, at Watson ikke kan have ret i sin antagelse af reciprocitet mellem den substrative og noumenale realitetsforståelse: man kan ikke med et hardcore substrativt (materielt) verdensbillede, dvs. et billede hvor man fuldt ud identificerer sig med det selv (eller jeg), der dannes på Niveau II, tillade en noumenal realitetsforståelse. Man kan godt gå med til, at ikke-fysiske verdener eksisterer, men da kun i fantasien eller (over)troen, - ikke som en real virkelighed.

Skal man derfor anlægge et pluralistisk syn på den substrative og den noumenale realitetsopfattelse må man i samme åndedrag tilføje, at de kan betragtes som ligeværdige, hvad angår validitet, der imidlertid er afhængig af, hvilken kontekst man opfatter sin undersøgelses-

genstand i: finder man det tilstrækkeligt udelukkende at definere mennesket i en materiel forståelsesramme, altså som en udelukkende fysisk krop, vil en substrativ indstilling være i orden, men hvis denne forekommer for snæver til at omfatte menneskets totalitet, må man foretage et kvalitativt spring op til den noumenale, hvor den bagvedliggende immaterialitet anses som værende den reale. Problemet med førstnævnte substrative indstilling er, at man inden for psykiatrien jævnligt møder modstand hos patienter, fordi 'sansoplevelsen har fuldt virkelighedspræg'⁵⁶ og fordi man som behandler har svært ved at overbevise sine patienter om oplevelsens 'sygelige karakter'.⁵⁷ Problemet med sidstnævnte noumenale indstilling er, at den ser ud til at kræve en kvalitativ ændring, ikke blot i en enkelt persons arkaiske værdier, men i et helt systems, og dette vil ikke være nogen simpel sag.

Som det fremgår af ovennævnte er det muligt at forstå, hvorfor man i to kulturer kan have vidt forskellige indstillinger til det samme fænomen. Samtidig bliver det også klart, at den opfattelse af virkeligheden, som vi hver især lever vores liv efter, i høj grad er formet af mere eller mindre upåagtede normer og overbevisninger i de omgivelser, vi er født og opvokset i. Naturvidenskaben er i de sidste hundrede år blevet så dominerende en faktor i det danske (og andre vestlige) samfund, at kun fænomener, som kan bestemmes inden for denne videnskabs rammer, er ægte og reale. Afvigelser herfra, som fx spirituelle oplevelser, må derfor betragtes som sygelige eller ren og skær fantasi.

Hvis det, som jeg har antydnet ovenfor, er muligt at drage en parallel fra læring på niveau III til en noumenal virkelighedsopfattelse, synes det også muligt at konkludere, at Watson tager fejl, når han hævder, at der hersker reciprocitet mellem disse to synsvinkler: Niveau III-læring indebærer, at et menneske sætter sin selvforståelse på spil, - ikke bare i teorien, men i realiteten. Her kan ikke være tale om blot at tænke på eller forestille sig noget, hvad enten dette antages at være fornuft eller fantasi, næh, her må man *leve* dette 'noget' med krop og

⁵⁶ Jvf. det tidligere anførte citat fra bogen af Johan Cullberg "Dynamisk Psykiatri"

⁵⁷ *ibid.*

sind. Og når ens selvforståelse, falder bort, hvad har man da tilbage? Hvilken kontekst skal man så forstå sig selv ind i? Kan man så betragte sig selv som humanvidenskabelig forsker, hvilket Watson sandsynligvis gør, men hvilket jo også indebærer, at han må definere sig selv ved hjælp af forskellige karakteristika, som jo netop skulle falde bort ved læringen på Niveau III. Og hvis han ikke længere er forsker, kan han så overhovedet komme i betragtning som en seriøs deltager i debatten?

Her må der være tale om en paradoksal situation, som imidlertid ikke kan finde sin løsning på det niveau, altså niveau II, hvor det opstod, og hvor der findes to opponerende grupper, som har svært ved at finde forståelse for hinanden. Spørgsmålet er herefter, om vi kan komme videre, hvis vi bringer Batesons double-bind teori på banen igen, for heri påpeges det jo, at man kan løse en sådan konflikt ved at betragte den på baggrund af en meta-kontekst!

Vi synes hermed at nærme os en ægte neutral position, - et ideal som man har tilstræbt inden for alle videnskabelige paradigmer. Her er genstanden imidlertid helt speciel, idet det, der iagttages, er mennesket og dets adfærd, altså det man selv er og gør. Og hvordan bringe sig i en meta-position i forhold til dette objekt? Hvordan udlede, konkludere og formulere teorier *om sig selv*.

Som jeg ser det, må det logiske svar på disse spørgsmål være, at det kan man kun i begrænset omfang, evt. ved at stykke en masse enkeltdele sammen, medmindre man er i stand til at opgive sin identifikation med den læring, der er dannet på niveau II. Og måden hvorpå dette sker, er tilsyneladende enten ved at blive drevet hertil via intense double-binds, der kan resultere i skizofreni, eller gennem en spirituel oplevelse, der tilbyder en direkte personlig erfaring i en meta-kontekst, som i visse tilfælde ligefrem slår ens 'selv' ihjel.

At risikere skizofreni synes ikke at være en gunstig vej at vælge. Derimod kan vi måske begynde at få lidt større forståelse for visse mystikers hang til at dyrke den spirituelle oplevelses kraft

Men hvordan kan vi blive klogere på emnet. Ja, det har været svært for mig, at finde en tænkter, som var i stand til at give mig en tilfredsstillende forklaring, men efter års søgning stødte jeg på den islamiske mystiker Ibn 'Arabi, som vi nu skal stifte nærmere bekendtskab med.

Ibn 'Arabi – en islamisk mystiker

En opfattelse af den spirituelle oplevelse, som til en vis grad svarer til shamanens, møder vi hos den islamiske mystiker, Ibn 'Arabi, der levede omkring år 1200 e.v.t., og som kan præsentere os for en særdeles velargumenteret og veludviklet filosofisk teori om menneskets og verdens beskaffenhed. Selv om hans tankegang er funderet i Koranen, møder vi hos ham en helt anderledes fortolkning af Islams hellige skrifter, end den vi oftest støder på i medierne.

Hos Ibn 'Arabi har jeg fundet, hvad jeg betragter som en åben og sympatisk indstilling til mennesket, og som for mit eget vedkommende har været det bedste bud på en forståelse af visse elementer i mit eget personlige udviklingsforløb. Her har jeg fået genoprettet tilliden til mig selv og min ændrede tankegang. Her har jeg fået bekræftet, at jeg ikke er helt på dybt vand, når jeg tænker, som jeg tænker, og ser på verden, som jeg nu engang er kommet til at se på den. Ibn 'Arabis tænkning har i høj grad været medvirkende til, at jeg med forholdsvis stor sindsro har kunnet tegne den større cirkel, som jeg havde brug for, for at blive i stand til at rumme det nye i mig selv. Med sine refleksioner over egne spirituelle oplevelser synes der ikke at være nogen person, der kunne være en bedre kandidat end netop Ibn 'Arabi til at yde hjælp til en forståelse af disse, og hans efterladte skrifter er særdeles omfattende både i dybde og omfang.

To moderne forskere, nemlig den japanske professor Toshihiko Izutsu og den franske islam-specialist Henry Corbin, har hver for sig gjort et stort arbejde for at udbrede kendskabet til det, der formentlig må anses som essensen i Ibn 'Arabis tænkning, hvorfor jeg vil henholde mig til disse to eksperters udlægning heraf. For de læsere, der måtte hige efter mere viden, er der efterhånden en del oversatte værker at give sig i kast med, og jeg vil i litteraturlisten give nogle eksempler, ligesom det naturligvis også er muligt via internettet at skaffe sig yderligere oplysninger.

Efter denne korte introduktion vil jeg se nærmere på nogle aspekter af Ibn 'Arabis tænkning.

Fantasi eller virkelighed?

Når man i vestlige samfund ofte vil affærdige spirituelle oplevelser som hallucinationer, dvs. som uvirkelige fantasifostre, skyldes dette ikke mindst den overbevisning, at det er via intellektet, at mennesket kan afdække sandheden. Dette vender Ibn 'Arabi sig kraftigt imod, og han afviser (dele af) de tanker, som er fremsat af de to islamiske tænkere, der er mest anerkendte i den vestlige verden, nemlig Avicenna og Al Ghazali.⁵⁸

Henry Corbin gør i sin fortolkning af Ibn 'Arabis værker opmærksom på, hvor vigtigt det er at skelne mellem *fantasi* og det, han betegner *Imaginatio*, og han citerer Paracelsus' observation: "*I modsætning til Imagination er fantasi en tankeudfoldelse uden grund i naturen*"⁵⁹. Imaginationen har sit udspring i virkeligheden, hvor den skaber væren og bl.a. kommer til udtryk i menneskets naturlige og evige trang til kreativ udfoldelse.

I sit eget unikke univers mellem på den ene side sanseverdenen, hvor begreberne for verificerbare, empiriske love råder, og på den anden side et spirituelt univers, der kun kan nås gennem tro, udfører Imaginationen sit usynlige og uhørlige arbejde, som har både realitet og eksistens, om end denne unægtelig er mindre håndgribelig end den materielle. Der er tale om en mellemverden, der beskrives som "*den verden, hvor ånder materialiseres og kroppe åndeliggøres*"⁶⁰ Grunden til, at man ofte møder den indstilling, at Imaginationen er illusorisk, er, at den antages at manifestere noget, der er blevet tilføjet, - noget, der findes uden for den Guddommelige Væren. Man glemmer, at intet kan eksistere, som ikke har sin oprindelse i det Absolutte. Man tager sansedata for blot at være det, de umiddelbart giver udtryk for at være, men glemmer deres symbolske funktion. Herved får verden en autonom status, der har mistet sin guddommelige gennemsigthed. Herved opstår det dogmatiske gudsbillede, der forviser Imaginationen til en 'imaginær' position.

⁵⁸ Begrundelsen er, at "begge anså det for muligt for det rene intellekt ... at bevise eksistensen af en Gud, som ikke, eller endnu ikke, har nogen relation til det menneske, hvis Gud Han er" (oversat fra Corbin, 1997, p. 127)

⁵⁹ Oversat fra *ibid.* p. 179

⁶⁰ Oversat fra *ibid.*, p. 182

For Ibn 'Arabi er situationen ganske anderledes, og han mener, det er essentielt at understrege, at menneske og Skaber kan mødes via Imaginationen i *mundus imaginalis*, thi

For i sit hjerte at vide, at Skaberen Selv er blevet et levende væsen, fordi Hans Skabelse er den absolutte Imagination, må mennesket erfare den menneskelige Imagination som en energi, der svarer til det samme kreative behov, den samme kreativitet. For således at forstå hvad den Gud er, som den guddommelige Imagination har manifesteret, må mennesket forstå sig selv⁶¹

Man finder derfor ikke Gud ved tænkning og abstraktioner, men gennem personlige erfaringer og oplevelser. Man må indgå med hele sit væsen i et eksperiment, der går ud på at lære sig selv at kende, thi *"Den, der kender sig selv, kender sin Herre"*⁶²

⁶¹ "In order to know in his heart that the Creator Himself has become creature because His Creation is the absolute Imagination, man must experience the human Imagination as an energy responding to the same creative need, the same creativity. Thus in order to understand what the God Manifested by the theophanic Imagination is, man must understand himself" (oversat fra Corbin, 1997, p. 194/5)

⁶² "He who knows himself knows his Lord" (oversat fra ibid. p. 127).

Efter ovenfor at have understreget betydningen af Imaginationen og for at få et indtryk af den proces, som Ibn 'Arabi anser for nødvendig for at etablere et ægte Gudsforhold, har jeg for overblikkets skyld opstillet hans hierarkiske kosmologi i skematisk form⁶³.

Det Absolutte i sin Absoluthed	Kan ikke defineres eller opfattes
Gud ("Allah")	Planet for Attributter og Navne. Kan kun nås i den afdækkende oplevelse ('unveiling')
Herren ("Arbab")	Planet for handlinger. Kan nås gennem fornuften
<i>Mundus Imaginalis</i> (Den imaginale verden)	Er delvis spirituelt, delvis materielt. Er det plan, der forbinder den materielle verden med den immaterielle. Kan nås gennem imaginationen (også betegnet <i>kreativ imagination</i>)
Sanseverdenen	Materien, den fysiske dimension Kan nås gennem de fem sanser

⁶³ Det er med en vis forsigtighed, jeg foretager den anførte reduktion til kasser og kolonner, idet der let kan forekomme uhensigtsmæssige simplifikationer. Når jeg alligevel tillader mig at gøre det, er det fordi det bliver lettere at tale om og henvise til de forskellige dele og processer gennem denne opstilling.

Det Absolutte kan vi hverken nærme os eller fatte, hvorfor det egentlig heller ikke kan indgå i mit skema. Det er det dybe mysterium, som ligger til grund for alt, i al evighed eksisterende. Mennesket kan kun tro, at det er der, men kan ikke vide noget om det. Hvad vi kan kende til, er blot skyggen af det Absolutte, hvilket jeg har forsøgt at markere med farvevalget. Ibn 'Arabi udtrykker det således:

Verden kendes netop i samme grad som skyggen opfattes, og det Absolutte forbliver ukendt i samme grad som det objekt, der kaster skyggen forbliver ukendt⁶⁴

Når det Absolutte ønsker at manifestere sig, opstår der først en mørk skygge, som det næste plan, Gud, kan bibeholde som en potentialitet eller vælge at lade komme til syne. Guds-planet er usynligt, men tilgængeligt for mennesket i en afdækkende, - i en spirituel oplevelse, den såkaldte "*kashf*". Her løftes sløret for den dybere virkelighed, der ligger under det, som mennesket kan nå gennem fornuft og intellekt.

Gud (*Allah*) er planet for de Navne⁶⁵, der har eksisteret og vil vedblive at eksistere i al evighed. Navnene er den guddommelige Essens, og skønt man ikke kan sige, at de er den guddommelige Essens i sig selv, er de attributter, de betegner, ikke forskellige fra den. Et menneske kan, ved at lære sig selv at kende, som en manifestation af det Absolutte, få viden om Gud, der herved også bliver i stand til at kende sig selv. Som Corbin udtrykker det:

Gud beskriver Sig Selv for os gennem os. Hvilket betyder, at de guddommelige Navne grundlæggende svarer til de væsener, som navngiver dem, eftersom disse væsener opdager og erfarer dem sådan som de er⁶⁶

⁶⁴ "The world is known just to the same degree as shadow is perceived, and the Absolute remains unknown to the same degree as the object which casts the shadow remains unknown" (Izutsu, p. 92)

⁶⁵ Det er muligt, at man med Navne til en vis grad kan drage en parallel til Platons Ideer og Jungs Arketyper.

⁶⁶ "God describes Himself to us through ourselves. Which means that the divine Names are essentially relative to the beings who name them, since these beings discover and experience them in their own mode of being" (Corbin, 1997, p. 115)

Bønnens betydning

Ibn 'Arabi gør også opmærksom på bønnens betydning, idet denne ikke – som i en almindelig hverdagsforståelse – er en bøn om noget. Bønnen udtrykker iflg. Ibn 'Arabi en sindstilstand, - den aktiverer en stemning, der gør individet modtagelig for det guddommelige, samtidig med at den udtrykker personens grad af spirituel parathed. Med andre ord er den en målestok for i hvilket omfang, personen er "*modtagelig for Gud.*"⁶⁷ Dette udtrykker Ibn 'Arabi således:

De mennesker, for hvem Gud forbliver tilsløret, beder til den Gud, som i deres tro er deres Herre, om at have medfølelse med dem. Men de intuitive mystikere [Ahl al-Kashf] beder til, at den guddommelige medfølelse bliver opfyldt [fuldbragt, træder i eksistens] gennem dem⁶⁸

Der er således stor forskel på, hvordan det almindelige menneske og mystikeren opfatter bønnens funktion, og det synes klart, at der for sidstnævntes vedkommende er en helt anden forståelse for sin personlige deltagelse i den guddommelige aktivitet. Det er ligeledes tydeligt, at den mystiske oplevelse har en væsentlig andel i forberedelsen af individet på netop denne rolle, idet den fjerner det 'slør', som ellers ville stå imellem den illusoriske og den ægte indsigt.

Dette bringer os passende til de tre nederste planer, hvor det, der betegnes sanseverdenen vil være det niveau, som mange mennesker begrænser sig til at anse for at være det egentlige, det endelige. Gennem refleksion er det imidlertid muligt at nå herudover, men iflg. Ibn 'Arabi altså ikke længere end til det midterste plan, til Herren, til *Arbab*. Her er det, den guddommelige Essens antager en form, som gør det muligt for mennesket at kende den, og gennem dette plan kan mennesket arbejde på at opnå en forening med Gud. Mennesket kan

⁶⁷ "Capable of God", Corbin, 1997, p. 117

⁶⁸ "Those to whom God remains veiled pray the God who in their belief is their Lord to have compassion with them. But the intuitive mystics [Ahl al-Kashf] ask that divine Compassion be fulfilled [come into being, exist] through them" (ibid.)

ikke være en manifestation af og kan dermed heller ikke opfatte Gud i sin helhed, - det kan intet væsen, der er individualiseret. Som 'Arabi siger:

Hvert eneste væsen har som sin Gud kun sin egen særlige Herre, han kan umuligt have Helheden⁶⁹

Når dette er sagt, kan man spørge, hvorfor det er så vigtigt for mennesket at lære Herren at kende? Og i den forbindelse er der noget, der tyder på, at vi berører sagens kerne, - ikke mindst når vi hører, at det Guddommelige om sig selv siger: "*Jeg var en skjult Skat, jeg længtes efter at blive fundet*".⁷⁰ Det Guddommelige kan kun kende sig selv gennem mennesket, - dermed kun gennem det Navn, hvormed det har manifesteret sig i hvert enkelt menneske, som herved bliver det Guddommelige Navns handlinger, - den der udfører Navnets vilje og hensigter. Det subjekt, der normalt opfattes som det aktive, det autonome, er en fiktion: "*I virkeligheden er du subjektet til et verbum i passiv form (du er en tænkers ego)*".⁷¹ Det menneske, der opdager sagens rette sammenhæng, dvs. at det er genstand for Navnets handlinger, får en vision, en spirituel oplevelse, - ikke af den Guddommelige Essens, men af sin Herre (Arbab): Herren og Tjeneren (dvs. mennesket) bekræfter hinanden i en *unio sympathetica*.

Processen foregår på den måde, at den Guddommelige længsels modstykke i en person vækkes, hvorefter vedkommende kan vælge at begynde en rejse ind i sig selv for at finde den skat, der gør det muligt at etablere forholdet til den guddommelige Essens. Dette kan måske udtrykkes som, at mennesket fra sin illusion om udelukkende at være indfældet i en sanseverden begynder en opstigning til Herre-planet, og som det fremgår af skemaet ovenfor, må denne rejse nødvendigvis gå gennem det niveau, vi har betegnet 'den imaginale verden'. Rejsen foregår på individuel vis og har dermed også individuel karakter.

⁶⁹ "Each being has as his God only his particular Lord, he cannot possibly have the Whole" (ibid. p. 121)

⁷⁰ "I was a hidden Treasure, I longed to be known" (Corbin, 1997, p. 121).

⁷¹ "In reality you are the subject of a verb in the passive (you are the ego of a cogitor" (Ibid. p. 125).

Sammenfattende kan man sige, at intet menneske kan opfatte Gud i sin helhed, - kun i det aspekt, som det er den individuelle person forundt at eje gennem sin beredthed på Gud. Eftersom den imaginale verden er det plan, hvor Herre og Tjener har mulighed for at mødes, må det nødvendigvis også være her, gennem brug af imaginationen, at mennesket kan opnå sin eneste kontakt til Gud, dvs. i form af det aspekt af Gud, som manifesterer sig i hvert enkelt menneske, altså Herren. Da der således er tale om en individuel oplevelse vil den være mystisk, dvs. kun tilgængelig for det menneske, der udsættes for den. Af samme grund vil det ifølge 'Arabi heller ikke være rigtigt at påtvinge mennesker en fastlagt ramme, - en bestemt måde at relatere sig til Gud på. Enhver har sit eget personlige forhold til Gud, og ingen måde er mere rigtig end andre. Betyder det så, at vi intet generelt kan sige om forholdet mellem Gud og menneske? Dette vanskelige spørgsmål kan måske bedst besvares ved at beskrive de problemer, som opstår, når vi forsøger at foretage sådanne generaliseringer. Ibn 'Arabi gør det bl.a. ved at påpege en langvarig konflikt på dette område.

Det guddommelige og det menneskelige

En stor udfordring for enhver religion synes at være det faktum, at vi mennesker har behov for at rette vores opmærksomhed mod og tale om et betydningsfuldt træk ved livet, som når alt kommer til alt ikke kan gøres til genstand for sprogliggørelse: det guddommelige.

Ibn 'Arabi har brugt begreberne **Tashbih** og **Tanzih** til at formulere nogle grundlæggende aspekter af denne problematik. Hermed ønsker han at gøre opmærksom på de to modpoler, som sagen drejer sig om, nemlig på den ene side:

- **Tashbih: Gud = noget andet, man kender til**

Her sætter man Gud lig med noget andet, man kender til. Ofte gør man Gud menneske-lig, hvilket fx foregår ved, at man til-deler Gud hænder, øjne, mund osv. Man giver Gud form og udstrækning. Herved begrænser man Gud til noget, som mennesket kan forholde sig til med sin fornuft og sine sanser, hvilket kan føre til en afgudsdyrkelse, hvor man ærer statuer og billeder i sig selv.

og på den anden side:

- **Tanzih: Gud ≠ alt andet, man kender til**

Her gør man Gud fuldstændig usammenlignelig med noget andet, man kender. Man tildeler Gud en renhed, der adskiller Gud fra det ikke-perfekte. Derved kommer Gud til at befinde sig uden for Verden (som jo netop ikke er perfekt), og Gud bliver noget, mennesket ikke har tilgang til og derfor ikke kan ære. Også denne indstilling virker begrænsende, idet mennesket ved at flytte Gud helt ud af den verden, som mennesket nu engang er manifesteret i, heller ikke kan have noget forhold til Gud. Dette syn på Gud fører til *transcendentalisme*, hvilket vil sige, at der peges på en virkelighed uden for menneskets verden, som det ikke kan nå.

Uanset om man lægger vægt på den opfattelse, der betegnes Tashbih eller den, der betegnes Tanzih, er der efter Ibn 'Arabis mening tale om at opstille begrænsninger for Gud, idet ingen af de to opfattelser kan rumme Gud i sin absolutthed.

Ifølge Ibn 'Arabi må et menneske for at opnå det, han betragter som ægte indsigt, bevæge sig i *grænselandet* mellem på den ene side det manifesterede (afdækkede) aspekt ved det guddommelige, således som dette fremstår i den menneskelige sanseverden, dvs. Tashbih, og det skjulte (tildækkede) aspekt, som mennesket normalt ikke har tilgang til, dvs. Tanzih.

Dette er på ingen måde en let opgave, hvilket Ibn 'Arabi bl.a. demonstrerer ved at fortælle om Noah, som tilskyndede sit folk til Tanzih og fordømte den tendens til Tashbih, som de lagde for dagen gennem tilbedelsen af statuer. Monoteisme i sin sande og dybe betydning er iflg. Ibn 'Arabi ikke at reducere Gud til et af sine aspekter, men at ære den Ene Gud i alle de konkrete former af verden som et væld af manifestationer af Gud.

Efter Ibn 'Arabis opfattelse kan det dette lade sig gøre, fordi mennesket er såvel et *individualiseret* som et *kosmisk* væsen. Der er således ikke tale om et enten-eller, men om et både-og.

Vender vi for et øjeblik tilbage til Noah, ser vi, at Noah tilskyndede sit folk til at opgive gude- og idoldyrkelsen og gå over til at tro på den Ene Gud, dvs. gå fra Tashbih til Tanzih. Men Noahs folk nægtede at følge hans råd, og Ibn 'Arabi mener da også, at Noah, der som profet havde ægte indsigt i problematikken, inderst inde godt vidste, at det var forkert helt at opgive Tashbih til fordel for Tanzih. Som situationen var på det pågældende tidspunkt, så han imidlertid ingen anden mulighed end at gå fra den ene yderlighed til den anden.

Hvad der er vigtigt her, er at fastslå, at Ibn 'Arabi *ikke* mener, det drejer sig om at vælge mellem Tashbih og Tanzih, men om at forene de to aspekter, - uden vel at mærke at reducere det ene til det andet, thi ingen af dem kan alene udgøre en perfekt beskrivelse af Gud. Der er således tale om en balanceakt, der kun kan finde sted gennem den *kreative imaginations* kontakt til den imaginale verden, hvor interaktionen mellem den fysiske og den åndelige verden foregår: mennesket har en dobbelt natur, der gør det muligt at bevæge sig mellem det, der er kommet til syne i sanseverdenen, og det, der endnu forbliver skjult.

Når man læser Ibn 'Arabis tanker om menneskets splittelse mellem tashbih og tanzih, føres tankerne uvilkårligt over på Batesons double bind-teori, idet situationen synes at medføre et tilsyneladende uløseligt paradoks, hvor individet samtidig kan føle sig udsat for en trussel om tilintetgørelse/fortabelse, hvis ikke begge modsatrettede krav opfyldes. Iflg. Ibn 'Arabi skulle den enkelte være i stand til at tackle situationen gennem sin tilgang til den imaginale verden, medens Bateson taler om en læring på Niveau III. Kan der være en sammenhæng mellem disse to synspunkter, og hvordan kommer denne i givet fald til udtryk?

For mit eget vedkommende har begge anskuelsesmåder bidraget til at give mig en forståelse af min egen proces, og i det følgende afsnit vil jeg beskrive nærmere, hvordan dette er sket, ligesom jeg vil komme ind på min egen personlige holdning til sagen.

Men inden vi når så vidt, vil jeg først lige for klarhedens skyld foretage en opsummering af de væsentligste punkter i min personlige søgen.

Den praktiske anvendelse

Gregory Batesons bidrag til forståelsen

Jeg har tidligere udnævnt Gregory Bateson til at være den første, der gav mig mulighed for at finde en rationel forklaring på, hvad der skete med mig i forbindelse med min såkaldte 'tærskelvogteroplevelse'. Batesons beskrivelse af de forskellige læringsniveauer, og her specielt springet mellem Niveau II og Niveau III, var for mig en bekræftelse på, at jeg kunne forstå oplevelsen, – ikke som noget religiøst, men som et led i en *læringsproces*, hvilket tilfredsstillende mig på en helt anden måde, end da jeg udelukkende kunne forklare oplevelsen ud fra Rudolf Steiners beretning i de teosofiske skrifter.

Jeg stiftede først bekendtskab med Batesons læringsteorier ca. ½ år efter, at oplevelserne havde fundet sted, og på det tidspunkt var jeg i den grad begyndt at føle mig 'overtaget' af en vilje, som jeg ikke var i stand til at beherske på min sædvanlige facon. Dette udartede sig somme tider helt bogstaveligt således, at mine hænder ikke ville lystre mig, hvis jeg forsøgte at give mig i kast med noget, som jeg åbenbart ikke skulle: jeg kunne ikke gøre rent, jeg kunne ikke sætte mig til at skrive, ja der var meget jeg ikke kunne gøre 'på kommando' mere. Det var temmelig frustrerende, indtil jeg fandt ud af, at jeg 'blot' skulle udvise tålmodighed og vente, indtil jeg gjorde rent eller sad og skrev nærmest uden at vide af det.

I den tid, der gik efter den voldsomme oplevelse, erfarede jeg desuden en dyb, indvendig smerte, som jeg havde svært ved at forholde mig til, og som gav mig nogle depressive tendenser. Med Bateson begyndte jeg at erkende, at de karaktertræk, jeg tidligere havde troet var mig, antog en slags 'irrelevans', - det føltes som om de nærmest døde indeni mig, hvilket fyldte mig med sorg; samtidig begyndte det at gå op for mig, at jeg både på min (tidligere) arbejdsplads, men også i mit forhold til religiøse spørgsmål, var underkastet nogle virkelighedsbetingelser, som jeg senere opdagede, at også Ibn 'Arabi havde fået øje på, og som kunne beskrives ved hjælp af Batesons double bind teori.

Efter en periode med tomhedsfølelse, mærkede jeg imidlertid noget nyt opstå, og jeg fornemmede samtidig en voksende bevidsthed om, hvilke dele af livet, der virkelig betød noget for mig. Denne sikkerhedsfølelse fik mig til at reflektere over, om jeg måske var begyndt at kunne begå mig i *kontekster af kontekster*, altså den meta-kontekst, som iflg. Bateson hører til en Niveau III-læring, og jeg begyndte at overveje, hvordan man kunne forstå og beskrive denne, når nu den, som jeg har nævnt tidligere, ikke blot er en kvantitativ udvidelse af de kontekster, vi kender fra en almindelig hverdagsforståelse.

Med god inspiration fra mine hovedkilder er det hen ad vejen lykkedes mig at sammensætte nogle forklaringsmodeller, som har givet mig en personlig tilfredsstillende, og som måske vil gøre det muligt for andre at opdage og tale om aspekter ved deres liv, som ellers ville have været forblevet frustrationer, der ikke kunne udtrykkes.

Watsons bidrag

Da jeg i forbindelse med mine studier stiftede bekendtskab med Walter Watsons model med arkaiske variabler, begyndte jeg at få redskaber til at forklare nogle af mine intuitioner med; men herudover fik jeg øje på forskellen mellem tro og viden, eller måske snarere forskellen mellem det 'blot' at have abstrakt viden om (hvilket for mig også er en slags 'tro') i stedet for decideret personlig erfaring med de dele, der ligger skjult for sanserne: Watsons formodning om reciprocitet mellem værdierne *substrativ* og *noumenal* inden for realitetsforståelsen satte virkelig problematikken på spidsen, og jeg begyndte i den grad at forstå Suhrawardi, når han hævder betydningen af spirituelle oplevelser, og at filosofi uden sådanne kan føre til ren spekulation.

Jeg mener således, at min analyse af psykiatriens og shamanens indstilling til spirituelle oplevelser viser, at det ikke er muligt for en substrativ realitetsforståelse at indeholde en noumenal ditto, når sidstnævnte vel at mærke hævder en skjult, men ikke desto mindre *reelt eksisterende* dimension, der netop *ikke* er hverken en abstraktion eller en hallucination.

Som jeg ser det, er det ikke nødvendigt at have haft en spirituel oplevelse for at anerkende eksistensen af denne sfære. Dette synes også at blive bekræftet af den accept, som findes i shamanistiske

samfund. At der er problemer i rationelt prægede dele af verden kan sandsynligvis henføres til det fænomen, som den franske filosof Michel Foucault omtaler som *sandhedsviden*. Herved forstås det aggregat af handle- og tænkemåder, som har vundet hævd i en kultur, og som derfor anerkendes som selvindlysende og kun yderst sjældent bliver draget i tvivl.

Da det økumeniske koncilium i år 869 e.v.t. sendte den imaginale verden ud på et sidespor, og med vold og undertrykkelse sørgede for, at den efterfølgende sandhedsviden i Europa blev formet uden inddragelse heraf, forsvandt også befolkningernes mulighed for at have en noumenal realitetsforståelse. Sanseverdenen blev lig med den totale virkelighed, og naturvidenskaben fik mulighed for at blomstre op, hvilket vi nok er mange, der trods alt er taknemmelige for.

Spørgsmålet er, om tiden nu er inde til, at den noumenale realitetsforståelse skal indtage sin plads i bevidstheden igen. I hvert fald synes interessen for og omfanget af spirituelle oplevelser at være stigende, og disse kan om noget påvirke et menneske til at bryde den herskende sandhedsvidens grænser og begynde at inddrage den imaginale dimension i realitetsforståelsen igen.

Ibn 'Arabis bidrag

Selv om dette var en vigtig erkendelse for mig at opnå, sluttede min søgen ikke her. Det var nemlig først med Ibn 'Arabis tanker, at jeg begyndte at indse, at den skikkelse, jeg havde mødt i brusenichen, var *mig selv*, og at det var denne dybere del af mig, som viste sig for mig, inden den smeltede sammen med det, jeg havde troet var mig. Jeg begyndte at forstå, at den metaforiske tankegang, som jeg hen ad vejen opdagede, at jeg havde udviklet, var et resultat af syntesen, og jeg begyndte at erkende, at det nye, som opstod, gjorde det muligt at bryde de snærende bånd, som kultur og tradition havde bundet mig med. Senere fandt jeg ud af at knytte denne erkendelse sammen med Batesons double bind-teori.

Med Ibn 'Arabi begyndte jeg ligeledes at indse, hvor vigtigt det var at lade min kreative imagination deltage i udformningen af mit nye livssyn, men samtidig vidste jeg også, at det var helt essentielt for mig, at det skete, så det passede til min på andre måder temmelig rationel-

le indstilling. Dette indebar bl.a., at jeg kun kunne lade mig inspirere af det religiøse sprogbrug, som Ibn 'Arabi anvendte, - jeg kunne ikke direkte overtage det. Desuden kunne jeg på ingen måde negligere, at mennesket lever som et fysisk væsen i en materiel verden. For mig blev kunsten derfor at skabe en balance mellem denne og den åndelige verden, som nu var reelt eksisterende, således at jeg kunne leve mit liv som en person i en almindelig familie, samtidig med at jeg udviklede mig som menneske på et dybere plan.

Dette er altså baggrunden for det nye livssyn, som jeg har kaldt *det imaginale livssyn*, og som jeg vil præsentere i de følgende afsnit sammen med nogle af de tanker, der har spillet en rolle for mit udviklingsforløb. Det er i den forbindelse vigtigt for mig at understrege, at jeg udtrykker min *personlige* opfattelse af sagen. Denne er naturligvis farvet af den kendsgerning, at jeg er født og opvokset i et vestligt land i det 20. århundrede. Den er også farvet af den helt konkrete dagligdags erfaring, jeg har haft både før og efter mine spirituelle oplevelser, ligesom min uddannelse spiller en vigtig rolle. Det er således faldet mig mest naturligt i vidt omfang at benytte en terminologi, som er hentet fra Batesons anvendelse af system- og kommunikationsteorien.

Desuden må jeg på forhånd erkende, at jeg sandsynligvis vil få svært ved at undgå universaliserende udtryk, idet jeg har et personligt behov for at tegne en cirkel omkring mine medmennesker, der også kan indeholde mig: jeg ønsker stadig at være deltager i livet på lige fod med andre mennesker. Jeg ønsker stadig at 'høre til' om end på en ny og anderledes måde.

Det kan læseren forhåbentlig bære over med, og efter disse advarsler vil jeg præsentere nogle af de tanker, som har 'overlevet' processen, og som jeg derfor håber, kan have en vis interesse også for andre.

Tegn på det fælles i mennesker

Når vi skal nærme os det, der binder mennesker sammen i en menneskehed, synes det oplagt at konkludere, at vi må ophæve de kategorier, der adskiller os, nemlig *rum* og *tid*.

Med udgangspunkt i mine egne oplevelser, kan man sige, at kategorien *rum*, bl.a. ophæves i den episode, hvor jeg har kontakt med min søster på knap 2000 km's afstand, og desuden i den oplevelse, hvor jeg befinder mig i en rumskibslignende genstand langt fra jorden. Hvad angår *såvel rum som tid*, kan begge disse kategorier vel siges at være ophævet i den episode, hvor jeg 'besøger' en afdød og fører en samtale med vedkommende. Med hensyn til den første type oplevelser, findes der utallige af denne art, hvilket bl.a. kan ses beskrevet i James, Hognestad og Plum⁷², herunder også nogle, som er betydelig mere klare og udførlige end min. Hvad angår sidstnævnte, findes der adskillige beretninger om møder og samtaler med afdøde, om end disse tilsyneladende har en lidt anden karakter end min, idet det oftest drejer sig om, at det er den afdøde, der kommer på 'besøg' hos den levende og ikke omvendt. Uanset hvad denne forskel måtte indikere, synes det uomtvisteligt, at det for nogle mennesker er muligt at have kontakt med afdøde, herunder i visse tilfælde at føre forståelige samtaler med disse.

Når dette er sagt, må man også konkludere, at der, selv om man tilsyneladende kan tale om ophævelse af *rum* og *tid*, ikke kan siges at være sket den opløsning af det *individuelle*, som det logisk set må dreje sig om, hvis man nærmer sig en menneskehed. Der må være en overgang eller flere mellem det individuelt manifesterede menneske og den universelt manifesterede menneskehed, - måske et spændingsfelt, som på en eller anden måde er i stand til at konvertere og formidle den kommunikation, som nødvendigvis må finde sted, og som vi skal kunne redegøre for, hvis det skal blive muligt at danne en fælles forståelse for vores erkendelse af det værende, der rækker ud over sanseverdenen. Vi må begynde at bevidstgøre og derefter forklare noget mere om forholdet mellem det individuelle og det universelle, - vi må (forsigtigt!) træde ind på det område, som indtil nu har været

⁷² jf. litteraturlisten

forbeholdt troen og gøre dette til viden, uden dog hermed at falde i den grøft beklædt med hybris, der fremkommer ved at postulere, at der så ikke skulle være noget overladt til det enkelte menneskes personlige tro. Det vil der altid være. Vi mennesker vil *aldrig* kunne overskride grænsen til det Absolutte, men det er ikke det samme som at sige, at vi så heller ikke kan udvide vores viden om den verden, vi lever i. Det har vi gjort hele vejen op gennem menneskets historie, men for vores vedkommende er spørgsmålet, om ikke det vil være muligt at bruge nogle af de modeller, vi har til rådighed fx fra Ibn 'Arabîs og/eller Gregory Batesons hånd til at nærme os den spirituelle oplevelses kernefunktion? Som det vil ses, er det i hvert fald den metode, jeg vil anvende efter først at komme med nogle sporadiske tanker, der kan lede os i den retning, jeg fornemmer, er den rigtige.

Afstikning af en retning

Et bud på en beskrivelse af vores virkelighed kunne være at antage, at det område, som vi kun kan nærme os gennem tro, og som ingen dimension har (det Absolutte), manifesterer sig, først som noget én-dimensionalt, der så manifesterer sig som noget to-dimensionalt, der så manifesterer sig som noget tre-dimensionalt som herefter manifesterer sig som noget fire-dimensionalt. Herved har vi fået processen til at starte i en dimension, som vi intet konkret kan vide om, og slutte i vores velkendte tre-dimensionale rum, hvor tiden hersker som den fjerde dimension⁷³, men samtidig må vi gøre os klart, at det er en procedure, vi anvender for at blive i stand til at beskrive og tale om fænomenerne. Det behøver ikke være en *sand* beskrivelse i absolut forstand.

Det én-dimensionale skulle vi iflg. Bateson ikke være i stand til at sige noget om, idet vores bevidsthed og sanser kun reagerer på *forskelle*, hvilke naturligvis ikke vil kunne findes i forbindelse med noget, der har én-dimensionale karakter. Hvad angår det to-dimensionale,

73 Her tænkes på det lineære tidsbegreb, som vi bruger i Vesten. Dette sker for at matche de forudsætninger, som naturvidenskaben arbejder inden for, vel vidende at der i andre kulturer (fx i visse indiske og afrikanske) findes cirkulære tidsbegreber.

kunne vi måske placere den såkaldte abstrakte tænkning eller mønsterdannelse i denne kategori, hvor der er tale om noget, der ikke har form eller udstrækning, men som vi dog anerkender en vis virkelighed som tankekonstruktion. Samtidig synes det også interessant, at flere åndstraditioner peger på to modsatstillede virkekræfter, fx betegnet som det feminine (passive) og det maskuline (aktive) princip i det kinesiske Yin/Yang symbol, ligesom man andre steder taler om lys og mørke eller det gode og det onde som de to grundlæggende kræfter. Jeg vil ikke uddybe dette yderligere her, idet jeg hellere vil koncentrere mig om det tre-dimensionale niveau, som jeg i første omgang vil henviser den spirituelle oplevelse til, og som der sandsynligvis vil være størst modstand mod at acceptere, idet det skulle være her, man finder ikke-fysisk manifesterede individuelle væsener, som har form, men som ikke har *masse*, dvs. der er tale om væsener, der ser ud til at være indlejret i et *rum*, men som mangler den fjerde dimension, *tiden*.

Kaster vi et blik på Ibn 'Arabī's kosmologi er det muligt at sætte nogle andre ord på, idet vi fra det Absolutte, som ingen dimension har, kommer til Guds-planet, der kun kan nås i den af-dækkende oplevelse (*kashf*), - dette kunne indikere eksistensen af en menneskelig evne, som kan opfatte noget én-dimensionalt, men som vi ikke umiddelbart kender noget til. Først når vi kommer til Herre-planet, er der tale om et niveau, der kan nås gennem fornuften (intellektet), og dette kunne vi, når vi bruger et rationelt i stedet for et religiøst sprogbrug, sammenligne med de abstraktioner, vi talte om ovenfor. I mellem dette abstrakte niveau og sanseverdenens fire-dimensionale niveau, indskyder Ibn 'Arabī sin *mundus imaginalis*, dvs. den imaginale verden, som indeholder former, men som ikke har nogen materiel substans. Dette kunne være opholdsstedet for den sjæl, som forlader den fysiske krop, når denne dør, og som i h.t. reinkarnationstanken manifesterer sig i en ny krop, ligesom der kunne være andre væsener, som ikke bliver manifesteret som mennesker, men som noget andet i en anden slags fire-dimensionalt univers (teori om parallelle universer?). Dette kunne være det sted, vi mennesker bevæger os i, når vi forlader vores fysiske krop i drømme og i dybe, meditative tilstande, eller i visioner og andre former for spirituelle oplevelser.

Uanset hvad der måtte være tale om, synes det rent logisk at være korrekt, at der må eksistere et tre-dimensionalt rum, som kan transformere og kanalisere kommunikationen fra den fysiske krops fire-dimensionale niveau til abstraktionens to-dimensionale ditto og omvendt. Det er for det moderne menneske ganske naturligt at foretage et spring fra Batesons Læringsniveau I til Niveau II, og man kan i den forbindelse spørge sig selv, om dette spring foregår via menneskets tilgang til *mundus imaginalis*, selv om vi ikke ved af det? Samtidig kan man begynde at spekulere over, om nævnte spring kan finde sted, fordi vi anser fx matematikkens love som abstraktioner, – ikke som *reelt eksisterende*.

Forfølger vi denne tankegang, kan vi spørge, om vi derved hindrer os selv i at erkende det mønster (dvs. de love og regler), der er *menneskets fællesnævner*, fordi vi umuligt kan gøre os selv *ikke reelt eksisterende*, sådan som vi kan med matematikken! Det er denne bogs påstand, at den spirituelle oplevelse er en *læring* om den imaginale dimensions *reelle eksistens*. Denne påstand kræver naturligvis en nærmere afklaring, og nedenfor følger nogle af de erfaringer og tanker, som jeg personligt har gjort mig i sagen.

At være et multi-dimensionalt væsen

Måske fordi jeg på mange måder er en uforbederlig pragmatiker, har jeg altid haft den opfattelse, at mine oplevelser vel nok var interessante, men måske mest for mig selv, hvorimod det har ligget mig meget på sinde at finde ud af, hvad de kunne bruges til, som var nyttigt og praktisk i mit og andre menneskers liv.

Som tiden gik, og oplevelserne havde lejret sig, begyndte det at stå mere og mere klart for mig, at jeg var kommet til at erkende mig selv som et *multi-dimensionalt væsen!* Og når jeg søgte efter en forklaring på, hvordan denne udvikling havde fundet sted, måtte jeg se i øjnene, at det var mine spirituelle oplevelser, som havde tilbudt mig *erfaringen* af dette faktum, hvorfor de naturligvis også på en eller anden måde måtte have *forårsaget* den nye erkendelse. Denne bearbejdningsproces har været lang og ikke ganske ukompliceret, så det vil naturligvis ikke være muligt at komme omkring alle detaljer. Men for at give læseren en fornemmelse af forløbet, vil jeg nedenfor beskrive nogle af de

oplevelser, der bevirkede, at jeg blev nødsaget til at ændre min opfattelse af mig selv og den verden, jeg lever i, og ikke mindst vil jeg gerne give læseren et indblik i, hvordan disse ændringer konkret kom til udtryk i min hverdag.

I den forbindelse kan jeg begynde med at fremhæve, at jeg gennem det meste af mit liv har haft en fornemmelse af at være to⁷⁴, nærmere betegnet et *jeg*, der taler og handler, og et *jeg*, som giver mig feedback på mine handlinger ved at irettesætte mig. Sidstnævnte har jeg tidligere anset for blot at være en ukonkret størrelse kaldet *samvittighed*, men da jeg begyndte at lave NLP-terapi, gik det op for mig, at dette ikke var en abstraktion, men et særdeles levende væsen, som, når jeg udførte sessioner med mig selv, var en aktiv deltager, der både stillede spørgsmål og førte mig igennem processerne. Jeg har sågar oplevet, at jeg, når jeg gik i terapi hos en af mine medstuderende, var ude for, at dette skjulte *jeg* tog over og nærmest kørte mig igennem sessionen uden, at den person, der skulle fungere som terapeut, fik mange ord indført.⁷⁵

Endnu et tegn på dette andet 'væsens' eksistens fremkom dengang, da det *jeg*, som normalt plejer at tale og handle, blev fuldstændig tilsidesat i den spirituelle oplevelse, hvor jeg afgav mit løfte, og her måtte indtage en rolle som passiv tilhører og tilskuer, hvorimod mit *andet jeg* tog over og talte med så klar og tydelig stemme, at jeg troede, at støjen derfra ville have vækket min mand, hvis ikke jeg havde været så forudseende at forlade vores soveværelse!

Efter denne episode begyndte det virkelig at gå op for mig, at jeg rent faktisk var to: et *jeg*, der taler og handler i sanseverdenen, og et *jeg*, der forstår at begå sig i en verden, der er skjult for min almindelige sansning, men som jeg nu med Ibn 'Arabis hjælp kan betegne som *den imaginale verden*.

⁷⁴ Jeg anser min oplevelse af som 11-12 årig at se et meget ældre 'jeg' i spejlet som et af de første tegn på denne spirende erkendelse.

⁷⁵ Det skal også nævnes, at jeg, som årene er gået efter de skelsættende oplevelser, har opdaget, at denne oplevelse af at være to bliver svagere og svagere. Jeg kan ikke længere føre samtaler på samme måde som tidligere, men har en fornemmelse af, at de to "sider" er smeltet sammen og nærmest opfører sig som én.

For lettere at kunne skelne mellem de forskellige *jeg'er* har jeg konstrueret nogle *jeg*-betegnelser, og nedenfor følger den opdeling, jeg foreløbig har fundet hensigtsmæssig:

- **Sanse-jeg'et**, som refererer til det individuelle jeg, som handler i sanseverdenen, hvor det adskiller sig fra sine medmennesker gennem sine individuelle karaktertræk. Dette sanse-jeg kan på et indre plan kommunikere med:
- **Imagina-jeg'et**, som refererer til det individuelle jeg, der agerer i *mundus imaginialis*, dvs. den imaginale verden, hvor det adskiller sig fra andre imagina-jeg'er og er i stand til at kommunikere med:
- **Meta-jeg'et**, som refererer til det individuelle aspekt af det to-dimensionale plan, der er manifesteret som individ på de førnævnte planer, og er i stand til at kommunikere med det en-dimensionale plan: menneskeheden, hvor mennesket er ét, og derfor ikke er noget jeg.

Sidstnævnte er en tænkt størrelse, som jeg ikke vil hævde at have en personlig erfaring med, men som jeg har indsat for, at der kan fremstå en logisk kommunikationslinie op gennem systemet, som for hvert trin nærmer sig enheden.

Når man betragter ovenstående model bliver det klart, at *ethvert* menneske, uanset hvem man er, har sin *egen individuelle* linie, som fører op gennem de forskellige niveauer, indtil den pågældendes linie forenes med alle andre menneskers i en proces, som logisk set må foregå på det en-dimensionale plan via meta-jeg'erne på meta-planet. Hvis dette er en korrekt antagelse, kan det få vidtrækkende konsekvenser for vores forståelse af mange aspekter af menneskelivet. Men for at undersøge temaet yderligere, vil jeg gerne kigge nærmere på begreber som kontekst og meta-kontekst for at opstille endnu en synsvinkel på denne interessante problemstilling.

Kontekster og relationer

Ifølge Batesons tankegang kan ingen kommunikation foregå i et tomrum. Der vil altid være tale om, at et budskab forekommer i en sammenhæng, - i et miljø, - i nogle omgivelser, som definerer, hvordan kommunikationen skal forstås. De signaler, der bestemmer denne rammes betydning, er ofte ikke-verbale og implicite. De så at sige 'ligger i luften' og kan være meget svære at udpege helt konkret. Ikke desto mindre er de særdeles vigtige for et individs adfærd, idet man fx kan komme ud for at spørge: er dette leg eller er det alvor? Mener du, det du siger, eller er det ironi?

Rent teoretisk kan man tale om, at der findes *budskaber*, og at der findes budskaber om budskaber, dvs. meta-budskaber. Og der er meta-meta-budskaber om meta-budskaber. Samtidig er det vigtigt at erkende, at et budskab ikke både kan være et budskab og et meta-budskab, idet der foregår et spring af kvalitativ karakter, når man bevæger sig fra én kategori til en meta-kategori. Det kan være meget svært at gennemskue en given kommunikation, og der vil uvægerligt - på grund af den store kompleksitet i enhver kommunikation - ofte ske fejl, fx kan der opstå paradokser, som udløser både forvirring, frustration, gråd og latter, ligesom der under visse forhold kan være tale om *double binds*, som vi tidligere har været inde på, og som efter Batesons mening kan være en udløsende faktor i skizofreni.

Som levende væsener er vi helt afhængige af at kunne identificere den kontekst, - den metakommunikation, som siger noget om, hvordan vi skal forholde os i bestemte sammenhænge, og kan vi ikke dét, bliver vi desorienterede og vil i grelle tilfælde opleve os selv som anbragt i et kaos. At kunne skelne mellem forskellige kontekster ved at tolke de metakommunikative budskaber synes således at være essentielt for vores omgang med andre mennesker, og meget tyder på, at en sådan evne spiller en væsentlig rolle for et individs (og en races) tilpasningsevne, og dermed for den pågældendes succes og overlevelse.

Et andet vigtigt aspekt i samme forbindelse er Batesons observation af, at vi i langt størsteparten af vores indbyrdes kommunikation forhandler *relationer*, - ikke, som vi normalt tror, ting eller genstande. Når katten mjavende smyger sig op ad ens ben, er det ikke for at sig-

nalere, at den ønsker at få mad, men for at bekræfte en relation i retning af "afhængighed" eller "mor, mor".⁷⁶

Når vi som mennesker handler og agerer i verden, drejer det sig således i overvejende grad om at etablere eller manifestere forskellige forhold til de omgivelser, vi befinder os i. Til vedligeholdelse af det sanses-jeg, der efter sin dannelse (på Niveau II) agerer i verden, bruger dette *forstærkning*, der i nærværende sammenhæng henviser til, at vi mere eller mindre ubevidst søger bekræftelse i vores omgivelser på, at de reaktioner, vi udviser i bestemte sammenhænge, er korrekte og herved udgør 'beviset' for, at vores sanses-jeg *hører til*. Sagt på en anden måde er et korrekt handlemønster en bekræftelse af *relationerne* til vores omverden, der jo spiller en væsentlig rolle for opfattelsen af vores *eksistens* i en bestemt kontekst.

Bateson hævder som tidligere nævnt, at noget af det, man lærer på niveau II, er at danne mønstre, som man herefter kan føre over fra én kontekst til en anden. Samtidig antager han, at man her 'lærer' de karaktertræk, som man kommer til at identificere som sit 'selv', hvilket jeg her betegner et *sanses-jeg* for at indikere, at det er via dette, individet begår sig i sanseverdenen. Når man foretager et spring fra Niveau II til Niveau III bliver ens sanses-jeg irrelevant, og man kan begynde at undre sig over, hvad der stilles i stedet for dette, idet der jo ikke sker en total eliminering af personen hverken i fysisk eller psykisk forstand.

Hvordan kan vi forstå dette? Først og fremmest må vi gøre os klart, at der for Bateson *ikke* eksisterer en imaginal dimension. Alt tyder på, at han stiller sig afvisende over for tanken om fx engle og ånder⁷⁷,

⁷⁶ Oversat fra Bateson (2000), p. 367

⁷⁷ Han siger fx: " Således er der nogle, der beskriver 'uden-for-kroppen erfaringer' i hvilke noget immaterielt (et noget, der ikke er et noget) formodes at forlade kroppen i bogstavelig, rumlig forstand for at modtage sanseindtryk og gøre erfaringer, mens det er ude på farten (og skønt det mangler sansesorganer) og derefter vender tilbage til kroppen og forsyner kroppens indehaver med gengivelig information om turen. Jeg betragter alle den slags beretninger som enten drømme, hallucinationer eller fri fantasi. På samme måde påstår de, der tror på menneskelignende, overnaturlige væsner, at mennesker, som ingen steder er og ikke har nogen stofflig eksistens, er i stand til at påvirke hændelsesforløb. Jeg tror således ikke på ånder, guder, devaer, feer, nisser, nymfer, skovånder, poltergeister eller julemanden" (jf. M.C. og Gregory Bateson, p. 63)

men ikke desto mindre er han tilhænger af tanken om højere systemer, og forholder sig særdeles kritisk til mange af naturvidenskabens dogmer. Hvad der er vigtigt for nuværende, er at indse, at det nævnte spring fra Niveau II til Niveau III kan være farligt og iflg. Bateson ser ud til at bringe de *uheldige* i én af to grætter, nemlig enten i den psykotiske eller i den 'ubestikkelig uskyldige', medens processen for de *heldige*, hvis overlevelse Bateson betragter som 'næsten mirakuløs', beskrives således, at vedkommendes 'personlige identitet smelter sammen med alle relationsprocesserne i en uhyre omfattende økologi eller æstetik af kosmisk interaktion'.⁷⁸

Jeg vil ikke påstå, at mine spirituelle oplevelser har bevirket denne form for sammensmeltning; men jeg vil hævde, at jeg på egen krop har oplevet en (delvis) nedbrydning i den Niveau II-læring, som Bateson antager, at sanser-jeg'ets karaktertræk er, - i hvert fald hvis det er muligt at konstatere en sådan gennem væsentlige *ændringer* i ens følelsesmæssige reaktionsmønster.

Hvordan dette konkret kom til udtryk i mit tilfælde, vil jeg berette nedenfor, idet jeg her præsenterer eksempler, som alle er hentet fra eksamenssituationer i forbindelse med det uddannelsesforløb, jeg gennemgik på Aalborg Universitet. Der er tale om helt reelle hændelser, som naturligvis afspejler sig i mine eksamensbeviser, og som i et vist omfang kan bekræftes af andre. Det er muligvis langt fra alle ændringer, jeg er blevet klar over endnu, men prøv nu selv at foretage en vurdering, og læs mine konklusioner på det skete.

Om at være til eksamen

Den første episode fandt sted i forbindelse med en skriftlig semesteropgave på psykologistudiet. Her havde alle studerende fået tildelt et nummer, og i forbindelse med bedømmelsen blev en liste med alle numre samt markering ud for bestået eller ikke-bestået tilsendt den enkelte, som så kunne se, om vedkommende havde bestået eller ej. Det var altså denne liste, jeg modtog i en kuvert den pågældende formiddag. Jeg åbnede kuverten i sikker forvisning om en godkendt

⁷⁸ jf. Hermansen, p. 88

opgave, for jeg syntes selv, den var god, - og jeg havde jo klaret mig udmærket ved de tidligere besvarelser.

Jeg hev listen ud af kuverten og mine øjne søgte ned mod mit nummer. Og her stod der:

IKKE-BESTÅET

Min mund stod givetvis åben i forbavselse, og jeg sagde til nogle venner, jeg havde på besøg: Jamen, jeg har jo ikke bestået! Før de kunne nå at ytre deres deltagelse, kom jeg imidlertid til at se nedad mig selv... jeg stod og kiggede ned på min mave. Der var noget, der manglede. Og medens jeg stod der med kuverten i den ene hånd og listen i den anden, gik det pludselig op for mig, at den velkendte følelse af ikke at være noget værd, hvis tingene mislykkedes for mig, simpelthen ikke var opstået! Min mave var fuldstændig neutral og rolig. Jeg måtte lige sunde mig over den manglende reaktion, for det var ikke en problematik, jeg havde arbejdet med rent terapeutisk. Det var noget, der havde ændret sig helt uden mit vidende.

Da jeg havde haft tid til at tænke lidt mere over situationen, erkendte jeg, at min gamle vane med at sætte det, jeg kan, lig med, hvem jeg er, havde ændret sig totalt, og jeg følte en dyb taknemmelighed over at have opnået en frihed fra omgivelsernes bedømmelse af mig. Nu var jeg ikke længere blot et produkt af mine færdigheder og vaner. Nu var jeg på en eller anden måde mere *mig*. Det blev en af de bedste dage i mit liv!

Nogle år senere skulle jeg til eksamen i Teoretisk Filosofi. Først skulle jeg imidlertid skrive et projekt, og jeg mente i god tid at have pejlet mig ind på, hvad jeg gerne ville skrive om. Men det gik slet ikke. Jeg kunne kun skrive en kort indledning på ca. en side, så gik jeg uhjælpeligt i stå. Tiden for aflevering nærmede sig efterhånden med hastige skridt, og jeg var ikke kommet videre. Jeg begyndte at indstille mig på at måtte acceptere mit nederlag: jeg kunne ikke gennemføre projektskrivningen.

Så om søndagen som jeg skulle have projektet færdigt den følgende torsdag aften, satte jeg mig atter ved computeren for at gøre et sidste forsøg. Enhver som har prøvet at skrive et universitetsprojekt ved, at det kræver tid at formulere og gennemskrive et sådant. Og fem

dage var ikke meget, eftersom jeg aldrig tidligere havde bevæget mig inden for filosofiens område. Stoffet var på ingen måder faldet mig let, og min hukommelse var bestemt ikke så god, som jeg kunne ønske. Næh, denne opgave krævede vist noget nær et mirakel for at kunne løses.

Ikke desto mindre gjorde jeg altså atter et forsøg. Jeg gennemlæste den side, jeg havde skrevet og satte mig så for at komme videre. Af en eller anden årsag kom jeg ind på emnet *ånd*, og jeg opdagede, at faldt det mig let at skrive om dette. I de følgende timer og på en måde, som jeg ikke helt kan forklare, begyndte teksten at forme sig foran mine øjne. Ikke sådan at forstå, at jeg modtog beskeder, eller at nogen talte til mig i ord, sådan som jeg har forstået, at nogle mennesker modtager kanaliseringer. Næh, der begyndte bare at danne sig en linie i det, jeg skrev, og det føltes så naturligt. Det var også lidt sjovt, for jeg vovede at skrive nogle sætninger, som måske ikke ville falde i vejleders og censors smag. Men det var jeg ligeglad med, for det virkede så rigtigt at gøre det, jeg gjorde. Midt i denne lethed kunne jeg så gå helt i stå. Det ærgrede mig lidt, og der gik et par dage, inden jeg for alvor opdagede, at blokeringerne opstod, når jeg kom på afveje. Jeg *skulle* åbenbart skrive om *ånd*.

Sådan blev det. Jeg fik skrevet mine 18 A-4 sider og kaldte projektet *Ånden der blev væk*. Torsdag eftermiddag kunne jeg læse det færdige materiale igennem. Det var da udmærket, mente jeg, men bestemt ikke noget, jeg følte mig sikker på at kunne bestå med, - for det kunne da ikke gå så let. Jeg afleverede ikke desto mindre til tiden og informerede min vejleder, som jeg jo slet ikke havde kunnet nå at rådføre mig med, at han lige skulle give mig besked, hvis han mente, at mit projekt var for dårligt til at kunne bestå. Jeg anede ikke, hvordan kriterierne var, og jeg syntes ikke, jeg ville bruge hverken hans eller censors tid, hvis mit 'værk' var under dumpegrænsen.

Jeg hørte intet fra min vejleder, - hverken af den ene eller den anden art. Jeg kunne ikke vide, hvad dette betød, men jeg blev enig med mig selv om, at jeg da ville gå til eksamen, for det værste der kunne ske, var, at jeg dumpede, og så fik jeg 'bare' den oplevelse med. Nu havde jeg jo prøvet at dumpe til en tidligere eksamen, men i den forbindelse fik jeg besked pr. brev. Denne gang ville det blive anderledes: jeg ville komme til at stå ansigt til ansigt med de mennesker, der

skulle bedømme mit arbejde og evt. lade mig dumpe. Hvordan ville jeg kunne klare dette?

Tidligt om morgenen som jeg skulle til eksamen den følgende dag kort før middag, havde jeg en meget levende drøm.

Jeg er på universitetet. En af mine medstuderende kommer ud fra eksamenslokalet. Hun har fået et 11-tal og er virkelig glad. Det er min tur til at holde for. Jeg kommer ind, det går alt sammen udmærket, og jeg er tilfreds, da jeg forlader lokalet. Efter et stykke tid bliver jeg kaldt ind igen. Karaktervoteringen er færdig ... og jeg får tildelt et 11-tal.

Herefter sker der det, at jeg vågner og føler mig på sin vis veltilpas, men også lidt tvivlende. Drømmen er meget tydelig. Der er ingen tvivl i mit sind om det 11-tal, som bliver nævnt. Hverken til min medstuderende eller mig selv. Jeg står op og slæber mig igennem formiddagen. Jeg hader at gå og vente på at komme op til eksamen, for jeg kan ikke foretage mig andet end at tænke på den forestående begivenhed. Endelig bliver klokken så mange, at jeg kan drage af sted.

Den første, jeg møder på gangen på universitetet, er den medstuderende, jeg drømte om. Hun har for længst været oppe, men har valgt at blive for at snakke med de andre på holdet. Jeg spørger, hvordan det er gået, og hun fortæller glad, at hun har fået et 11-tal. Min drøm passede altså. Jeg siger ikke noget til hende, men spørger mig selv, om det så betyder, at jeg også vil få 11? Men jeg er stadig i tvivl. Der er noget, der ikke stemmer. Jeg kan ikke tro, at det vil være rigtigt. Et projekt, som jeg ikke vidste, om jeg kunne bestå med – kan jeg få 11 for det? Min selvkritik plejer ikke at fejle noget, og jeg synes helt ærligt ikke, at det kan være rigtigt.

Jeg kommer ind i eksamenslokalet, og det går da udmærket. Jeg har forberedt et oplæg og synes, at jeg er i stand til at svare nogenlunde på det, jeg bliver spurgt om. Eksaminationen slutter, - lærer og censor voterer. Jeg kommer ind igen og bliver tildelt et 9-tal. Det glæder mig meget. Jeg har bestået og endda på udmærket vis. 9-tallet passer meget bedre til mine højeste forventninger, og jeg er fuldt ud tilfreds.

Senere har jeg overvejet, hvad min drøm egentlig betød. Den var så tydelig, og der var et budskab til mig i den. Det var jeg ikke i tvivl

om. Lidt efter lidt begynder det at dæmre for mig, at den karakter, jeg drømte om, var en karakter for, hvordan jeg havde klaret selve *processen* med at skrive projektet: jeg havde været i stand til at lade mig lede af en indre stemme og have tillid til, at den kunne vise mig vejen i noget så konkret som at skrive et eksamensprojekt i teoretisk filosofi. Jeg havde indleveret projektet, selv om jeg ikke anede, om det opfyldte kriterierne for at blive godkendt, og jeg havde turdet inddrage nogle humoristiske elementer, selv om jeg ikke mente, at det kunne tillades på universitetet. Desuden havde jeg vovet at gå til eksamen, selv om jeg vidste, at jeg kunne risikere at lide den tort at dumpe. Det var for dette forløb, jeg havde fået karakteren 11, og ved at bringe min med-studerende ind i billedet og på forhånd lade mig kende hendes karakter, fik jeg et mere håndgribeligt 'bevis' for rigtigheden af den karakter, jeg havde fået for en præstation på et niveau, som ikke viser sig umiddelbart, og hvis betydning og realitet, jeg aldrig før havde været klar over. Ikke desto mindre betød denne karakter meget mere for mig end sans-verdenens karakter, og jeg fik en større tillid til, at jeg var på rette vej!

Endnu et par eksaminer

I forbindelse med mit læringsforløb, påbegyndte jeg en helt ny uddannelse i Komparativ Filosofi, som blev søsat på Aalborg Universitet i efteråret 2001. Her var det muligt at beskæftige sig med andre kulturers filosofi, og dette koncept talte lige til mit hjerte. På mange måder følte jeg mig meget mere hjemme i Buddhisme, Taoisme og – skulle det vise sig – Shamanisme og Islamisk Mystik, end jeg gjorde i den vestlige filosofiske tænkning. Det blev derfor meget interessant læsning, selv om jeg dog også her undertiden oplevede konflikter mellem min egen og den accepterede tænkning. Ikke desto mindre fik jeg på første semester skrevet et projekt, der kom til at handle om spirituelle oplevelser, og til eksamen oplevede jeg en utrolig imødekommenhed, hvilket bl.a. gav sig udslag i karakteren 11. Det var selvfølgelig dejligt endelig at få accept af sit arbejde, selv om det jeg skrev om, ikke er noget, man normalt beskæftiger sig med på et dansk universitet. Det pudsige i denne forbindelse var min reaktion på den fine karakter: min krop følte fuldstændig neutral. Det var, som om intet var sket. Jeg

følte hverken nogen særlig glæde eller særlig tilfredsstillelse. Det var bare sådan.

Et stykke tid efter var jeg atter til eksamen, denne gang af den mundtlige type, som jeg med min hullede hukommelse ikke er særlig glad for. Alligevel fik jeg hevet mig et 9-tal hjem. I forårssemestret skulle jeg atter skrive projekt, og endnu engang tog jeg fat på at behandle emnet omkring spirituelle oplevelser, - denne gang to af mine egne. Det hjalp mig til at få bedre indsigt i, hvordan jeg kunne forstå mig selv, og jeg må nok takke denne bearbejdning for, at jeg har været i stand til at komme i gang med at skrive den nu foreliggende bog. Selve projektet blev efter min personlige vurdering udmærket, ligesom den mundtlige eksamen forløb på tilfredsstillende vis. Inden jeg skulle ind og have min karakter, kom instituttets sekretær forbi. Hun ville lige sætte en kande frisk kaffe ind til de to i eksamenslokalet. Jeg tilbød hende at tage kanden med, for jeg skulle jo ind og have karakteren. Medens vi stod og snakkede, røg det ud af munden på mig, at jeg syntes, det var underligt, hvorfor det skulle tage så lang tid at blive enige om at give mig det 7-tal! Udtalelsen kom helt uden, at jeg vidste af det. Egentlig mente jeg, at projektet vel var mere værd. Vi grinede lidt ad min udtalelse, og døren gik op. Jeg skulle ind.

Herefter fulgte så en længere redegørelse for vurderingen, og den mandede ud i, at jeg vitterligt fik karakteren 7. Begrundelsen herfor var, at projektet ansås for at være for psykologisk, og dermed altså ikke tilstrækkelig filosofisk. Som jeg sad der ved 'det grønne bord', måtte jeg vende siden til lærer og censor for at skjule, at jeg næsten ikke kunne lade være med at le højt. Jeg fik dog fremstammet, at det var helt OK – det skulle nok passe, at projektet var for psykologisk! Da jeg havde fået samlet mig lidt sammen, kunne jeg så fortælle dem, at jeg allerede, inden jeg kom ind, havde afsløret min karakter for sekretæren. Jeg ved ikke helt, hvordan censor reagerede, men det kom vist ikke som nogen overraskelse for min lærer, der ved flere lejligheder havde stiftet bekendtskab med mit 'underlige' væsen i semestrets forløb. Det mest mærkelige var dog, at jeg i modsætning til dengang, da jeg fik mit 11-tal, nu følte en glæde, som gennemstrømmede mig. Jeg havde lyst til at danse og le. Livet var dog herligt! Så jeg har sikkert været et sært syn, - sådan som jeg glædesstrålende valsede ud af eksamenslokalet og ønskede lærer og censor en rigtig god dag!

Glæden holdt ved i lang tid bagefter, og selv her flere år efter kan jeg stadig komme i kontakt med den. Efterfølgende har jeg naturligvis forsøgt at finde ud af, hvad der skete, for ifølge almindelig standard var det en usædvanlig reaktion. Jeg havde ikke været specielt nervøs for at bestå, og der var ikke tale om, at jeg på en eller anden måde var lettet i den retning. Næh, det her var livsglæde, - ægte, barnlig livsglæde. Sådant som den strålede ud af mine børn, da de for mange år siden tog deres første skridt! Det var som om noget var lykkedes for mig, - noget der måske er lige så betydningsfuldt som det at lære at gå!

Jeg er den dag i dag ikke helt klar over, hvad det var, der skete. Måske det hænger sammen med, at jeg ikke bare vidste, hvad jeg havde brug for (altså et 7-tal), men også var i stand til at opnå denne karakter, - og at dette fuldendte noget på et andet plan, som ikke følger den almindelige karakterskala. Det nærmeste jeg har kunnet komme det er, at mine tre karakterer på uddannelsen tilsammen gav en sum af 27, hvilket er lig med $3 \times 3 \times 3$, og at det på en eller anden måde var vigtigt for min udvikling at opnå netop denne talkombination, der inden i mit hoved peger på en slags pyramide bestående af 3 ligesidede 3-kanter, der når de bliver sat sammen i en pyramide danner en bund, som også er en ligesidet trekant, og som først opstod, da mine trekanter var dannet. Herved var der noget, som gik op i en højere enhed. Herved bestod jeg en betydningsfuld prøve, som langt overskyggede det mere beskedne resultat, jeg opnåede i sanseverdenen.

Selv om min forklaring umiddelbart kan synes noget langt ude, er det den, der svinger bedst i mit indre, og jeg spørger mig selv, om menneskelig udvikling har noget med matematik og geometri at gøre? Det mente de gamle pythagoræere jo, og måske det var muligt, at mine spirituelle oplevelser, har banet vejen for en tilgang til et niveau, hvor jeg var blevet i stand til at agere korrekt i en kontekst, hvor matematikken og geometrien taler deres eget helt specielle sprog!⁷⁹

⁷⁹ Måske det også var det niveau, jeg havde kontakt til, da jeg på en shamanrejse faldt i søvn i mit kraftdyrs favn og fik geometriundervisning!

Andre tanker om mine spirituelle oplevelser

At tænke videre i de matematiske baner, som jeg er begyndt på i forrige afsnit synes ikke at føre mig hen ad den vej, jeg har tænkt mig at gå, så det vil jeg holde inde med. Derimod vil jeg gerne komme lidt mere ind på nogle andre tanker, som jeg har haft i kølvandet på mine spirituelle oplevelser, og som efter min opfattelse kan sige noget mere om det at være menneske.

Ser vi fx nærmere på min 'tærskelvogteroplevelse', så synes denne at indikere, at jeg kunne veksle mellem to jeg'er gennem en forholdsvis simpel kropsbevægelse, idet det nødvendigvis må have været mit imagina-jeg, der befandt sig på badeværelset, medens mit sanser-jeg, hvis dette som antaget er knyttet til den fysiske krop, jo befandt sig i min seng. Ikke desto mindre var jeg i stand til at opfatte begge situationer klart, dvs. jeg har både en erindring om at befinde mig på badeværelset, hvor jeg så, hørte og følte alt, hvad der foregik, ligesom jeg ikke er i tvivl om, at jeg også lå i min seng, var bevidst om min sovende mand ved siden af mig og var i stand til at lade blikket glide rundt på kendte ting omkring mig. Hvis man kan sammenligne denne evne med shamanens, kunne man sige, at det tilsyneladende var muligt for mig at 'rejse' mellem to 'verdener', som imidlertid var velkendte, nemlig hhv. mit badeværelse og mit soveværelse. Dette synes at skabe problemer i forhold til en forståelse af konteksten, hvis det er korrekt, at sanser-jeg'ets kontekst er kvalitativt forskellig fra imagina-jeg'ets. Hvordan kan man forklare dette?

Ja, for mig har en væsentlig faktor i denne forbindelse været en grundlæggende fornemmelse af at være *den samme*. Jovist, har jeg ovenfor opstillet en model, hvor jeg har angivet forskellige jeg-betegnelser, og jovist, har jeg længe haft en fornemmelse af at være to separate væsener, ligesom jeg i min selvudviklingsproces længe var overbevist om, at det på et tidspunkt skulle lykkes mig at blive en helt anden, som så selvfølgelig ville kunne klare alting uden problemer! Men til min egen store overraskelse opdagede jeg, efterhånden som processen skred frem, at jeg blev mere og mere det væsen, som jeg inderst inde altid har været, - hvilket var så overraskende en erkendelse, at jeg har måttet le inderligt over min egen tåbelighed! Jovist, har jeg ændret syn på mange ting, og jeg har ændret mit følel-

sesmæssige reaktionsmønstre, men dybt nede under alt dette er jeg, og har jeg altid været den samme!

Ud fra denne erfaring mener jeg, at det derfor, i stedet for at tale om flere niveauer af jeg'er, kan være mere hensigtsmæssigt at forstå situationen således, at det mere grundlæggende *jeg*, ikke ændrer sig, men at et menneske gennem en udviklingsproces bliver i stand til at *begå sig i forskellige kontekster*⁸⁰. Når alt kommer til alt, er der sandsynligvis tale om to sider af samme sag, hvorfor jeg'et afhænger af konteksten og konteksten af jeg'et. Når jeg vælger at anskue temaet fra denne nye vinkel, er det således ikke, fordi jeg ønsker at se bort fra det, jeg allerede har sagt, men udelukkende fordi det hermed bliver muligt at få yderligere aspekter frem, som måske kan bringe os videre i vores forståelse af menneskelivet.

I den forbindelse er det således vigtigt at bemærke, at processen i høj grad påvirker de følelser, der er knyttet til den *fysiske krop*. At jeg, fx da jeg ikke bestod min eksamen på psykologistudiet, reagerede med en neutral følelse i stedet for at føle mig værdiløs, er det muligt at forstå på den måde, at de følelser, som plejede at 'regere' i min fysiske krop, var blevet elimineret, fordi jeg ikke længere var bundet op på den gamle, velkendte kontekst, der jo i høj grad er et resultat af samfundets udøvelse af min opvækstperiodes sandhedsviden. Herudfra har jeg konkluderet, at jeg på dette tidspunkt (ubevidst) var begyndt at *tolke omverdens signaler ind i en ny kontekst*, hvilket betød, at den følelsesmæssige respons, som min krop gav på mine omgivers feedback, havde undergået en væsentlig ændring, og derfor kan antages at være knyttet til en anden kontekst, - muligvis en meta-kontekst.

Forfølger vi denne tankegang kan vi begynde at forstå den drøm, jeg havde i forbindelse med min eksamen i teoretisk filosofi: jeg drømmer, at både min medstuderende og jeg selv får 11, men i det fysiske eksamenslokale får jeg kun 9, og jeg finder efterfølgende ud af, at mit 11-tal er reelt nok (hvilket bekræftes af min viden om min medstuderendes karakter), men forstået som feedback fra en ny kontekst, hvor min læreproces drejer sig om noget andet end det, man

⁸⁰ Måske kan *fleksibilitet* ses som et udtryk for, at et menneske har gennemgået en omfangsrig læring på dette felt.

bliver bedømt ud fra i sanseverdenens kontekst. Via min *kreative imaginations* kommunikation med *mundus imaginalis* fik jeg min karakter for udførelse af en opgave, som jeg tilsyneladende klarede fint, - uden at vide det.

Jeg har længe været forvirret over, hvordan jeg kunne forstå det, der skete, - og ikke mindst, hvordan det ville være muligt at give en forklaring til andre. Hvis jeg henvender mig til Bateson, ser jeg, at levende væsens kommunikation ikke drejer sig om ting (inklusive karakterer), men om *relationer*, hvilket han beskriver med sit eksempel om katten, der smyger sig op ad ens ben, - ikke for at få mad, men for at bekræfte en relation. Kommunikationen mellem to individer er således ikke så enkel, som jeg havde gået og troet.

Batesons indstilling til sagen åbnede mine øjne for et dybere lag i en kommunikationsproces, men for mig hænger tingene sådan sammen, at kattens reaktion *både* afspejler en anmodning om mad *og* en bekræftelse af en relation. Det begyndte at gå op for mig, at kommunikation ikke blot kan have flere betydninger afhængig af hvilken kontekst, man tolker dem ind i i sanseverdenen, men at den sandelig også afhænger af *meta-konteksten*.

I den forbindelse begyndte jeg at indse, at mine spirituelle oplevelser måtte have bevirket et spring, som gjorde mig mindre afhængig af at 'forhandle' relationer inden for sanseverdenens kontekst, og at det feedbacken drejede sig om var, hvordan jeg skulle begå mig inden for meta-konteksten. Dette betød, at mine handlinger rettede sig mod at *lære* kontekstmarkørerne for en ny kontekst ved at bruge den velkendte trial-error-metode, hvorefter jeg fik min feedback gennem levende drømme og gennem nye følelsesmæssige reaktioner.

På denne måde tegnede der sig efterhånden et dobbelttydigt kommunikationsmønster: det gik op for mig, at jeg befandt mig i en situation, hvor jeg måtte begynde at leve en dobbelt-tilværelse, og hvor jeg skulle finde ud af at bevæge mig på to niveauer på samme tid. Hvad dette har forårsaget af praktiske konsekvenser i mit liv, vil jeg komme mere ind på senere. Men først lidt mere om kontekster.

Lineær og rumlig tid?

I en af mine oplevelser mødte jeg fremmede mennesker i min køkkenhave, og her er det tydeligt, at jeg kun til en vis grad har opfattet, at det drejer sig om en helt ny kontekst: der er naturligvis ikke hverken blade på træerne eller højt solskin en meget tidlig januar morgen i en almindelig have i Danmark.

Det vidste jeg godt, og jeg undrede mig derover, men hvis man betragter disse fakta som kontekstmarkører, så var de ikke tilstrækkelige til, at jeg undgik fælden med at tænke i lineær tid: jeg troede 'bare', vi var rykket et par årtusinde længere frem i forhold til den for mig kendte tidsregning, - måske fordi jeg har set for mange science fiction film! Men svaret 55555 rystede min hjerne og mit sind. Jeg forstod en besked som i et glimt, men heller ikke mere.

I den forbindelse vil jeg gerne understrege, at der ikke var tale om fem 5-taller på række, som vi normalt vil opfatte det i en dimension, hvor det lineære tidsbegreb hersker, og hvor det første 5-tal har en større værdi end de efterfølgende⁸¹. Næh, det kan snarere, som jeg blev gjort opmærksom på i forbindelse med et foredrag, beskrives som en femkant, hvor hvert hjørne betegnede den samme værdi, - og hvor hvert af de 5 hjørner havde samme værdi som de andre.

Dette billede bragte mig på sporet af en beskrivelse, der er mere rammende end den, jeg tidligere har kunnet præstere, nemlig at min fornemmelse havde en *rumlig* karakter, fx som en terning eller en bold. Holder vi en af disse genstande i hånden, kan vi godt se den, men altså kun en del af den på én gang. I den 5. dimension er det tilsyneladende muligt at opfatte, eller 'se' hele terningen eller bolden på én gang, hvilket for mig indikerer, at bevidstheden foretager et spring, som jeg ikke kan forklare, og som min bevidsthed tilsyneladende heller ikke kunne kapere andet end et glimt af.

Hvis man imidlertid 'blot' skal opfatte min oplevelse som et kort budskab om en (for mig) ukendt dimension, er det måske heller ikke muligt – endnu – for os mennesker at begå os på selve dette niveau, men vi skal vide, at det findes som noget reelt eksisterende, således at vi kan 'spille op ad' denne mur, når vi udvikler ny viden.

⁸¹ Det var således ikke et tal, der indgik i det såkaldte positionsbestemte tal-system

Dette er naturligvis udelukkende gisninger, som jeg kun vil antyde. Her vil jeg hellere nøjes med at pege på endnu et interessant aspekt, der drejer som om begrebet *rum*, og som går ud på, at jeg har undret mig over betydningen af den kendsgerning, at de fleste af mine banebrydende oplevelser har fundet sted i omgivelser, som jeg har kunnet identificere og føle mig hjemme i.

Sammenholdt med mine tanker om en ny forståelse af *tid* kunne en del tyde på, at den nye kontekst, på trods af sin forskellighed fra den gamle, ikke er at finde et andet sted i en anden tid. Næh, ***den nye kontekst er lige her, når vi bliver opmærksomme på den***, - og spørgsmålet for mange vil så måske være, hvordan dette kan ske. For mig er svaret ganske enkelt: gennem vores individuelle imagina-jeg's øjne. I den forbindelse har jeg måttet spørge mig selv, om det så er meningen, at andre mennesker nødvendigvis må have oplevelser tilsvarende mine for, at dette kan lade sig gøre. Hertil må jeg svare, at det *ikke* er min opfattelse.

Når jeg taler om, at man bruger sit imagina-jeg's øjne, henviser jeg nemlig til at erkende et dybere lag i den fysiske verden, dvs. en meta-kontekst som ligger lige for, og altså ikke nødvendigvis til en spirituel oplevelse af den karakter, jeg har beskrevet tidligere.

Når alt dette er sagt, må det naturligvis også overvejes yderligere, om der, som jeg hævder oven for, vitterligt er tale om en *meta-kontekst*, og hvorvidt 'læring' om de love og regler, som hersker her, kan anses som et skridt på vejen til at opnå kontakt med nogle nye lag i mennesket, - måske det som er fælles for alle mennesker.

Men hvis dette er rigtigt, hvordan vil det så komme til udtryk i det enkelte menneskes levede liv? Ja, jeg har allerede bragt nogle eksempler på, hvorledes mit eget liv og følelsesregister er blevet påvirket. Men herudover har jeg gjort mig nogle små lomme-filosofiske betragtninger omkring dette fænomen, og disse vil jeg beskrive i det følgende.

Et menneske, menneske...

Jeg har tidligere været inde på Ibn 'Arabis skelnen mellem Tashbih og Tanzih ud fra en religiøs vinkel. Her vil jeg bringe nogle af mine egne tanker, der til en vis grad behandler den samme problematik, men på min personlige måde:

Jeg er et menneske. Jeg er menneske...

Er der forskel på at sige: 'Jeg er *et menneske*' og 'Jeg er *menneske*'? For de fleste vil de to sætninger måske umiddelbart betyde det samme. Men kigger man nærmere efter, er forskellen enorm.

Når man taler om at være 'et menneske', henviser man til det at være en person i en fast afgrænset krop. Et menneske som kan identificeres ved navne som Leo Jensen eller Karen Thorsen. Eller det kan være ved hjælp af stillingsbetegnelser fx lægen, ekspedienten eller gartneren. Eller det kan være som en relation fx mor, onkel, kollega, ven.

Det er forholdsvis let at identificere 'et menneske', man kan udpege det, man kan skelne det fra andre mennesker, man kan beskrive det, man kan røre ved det, føle kærlighed eller had til det. Vi er alle 'et menneske' i vores omgang med andre, i vores dagligdag, i vores gøremål i vores samfund.

Langt mere vanskeligt bliver det, når vi siger 'jeg er menneske'. Nu kigger vi ikke efter de særegne træk ved et bestemt menneske, men efter de træk, der bestemmer, hvad det vil sige overhovedet at være menneske. Man kan fx definere mennesket i modsætning til andre levende væsener. Man kan undersøge, hvordan mennesket fx er forskelligt fra aben eller hesten eller blåhvalen. Vi søger det *universelle i mennesket*⁸². Hvad er det, som alle mennesker har til fælles? Hvad er det, der gør, at vi kan skelne mennesker fra alt muligt andet?

82 Denne betegnelse må her ses som et udtryk for det niveau, hvor det individuelle aspekt af mennesket er ophævet. Jeg forestiller mig, at der kan udveksles information mellem de kvalitativt forskellige lag gennem nogle kommunikationskanaler, - uden at jeg dog kan udtale mig mere konkret om hvordan og i hvilken grad.

Her kan vi ikke anvende de metoder, vi brugte til at skelne 'et menneske' fra alle andre mennesker, idet vi søger en størrelse, som er en langt mere uhåndgribelig, end når vi taler om *et menneske*, *et individ* eller *en person*.

På dette tidspunkt, hvor vi er begyndt at reflektere over et vigtigt emne, er der også sandsynlighed for, at vi begår en fejl, og den store fejl, som jeg ønsker at påpege, er en, som jeg selv har begået tidligere, nemlig at tænke på det *universelle i mennesket* som et abstrakt begreb, der på en eller anden måde skulle være udledt af det enkelte menneske i kraft af dettes tænkning.

Der er sandsynligvis mange årsager til, at jeg har haft den indstilling, og den væsentligste er, at jeg tidligere antog liv for at være forbundet med en fysisk tilstedeværende organisme, som jeg kunne opfatte med mine fem sanser. Dette har muligvis at gøre med, at jeg er født og opvokset i et samfund, der er gennemsyret af det empiristiske verdensbillede⁸³, der ligger til grund for naturvidenskaben.

For mit vedkommende skulle der skelsættende oplevelser til, før jeg kunne gennemskue de overbevisninger, der var blevet indlejret i mit sind gennem opdragelse, men som årene er gået, er jeg begyndt at opfatte *det universelle i mennesket* som en *levende organisme*, der på sin særegne måde er forbundet med og indlejret i alle menneskelige individer gennem en tilsyneladende altomfattende kommunikationsproces.

Når jeg slipper forestillingen om det abstrakte og begynder at begribe *det universelle i mennesket* som en levende organisme, får jeg en fornemmelse af, at verden omslutter, gennemstrømmer og kommunikerer med mig, og så bliver mit liv vedkommende. Dette er naturligvis en fuldstændig subjektiv indstilling, der aldrig vil kunne verificeres gennem traditionelle laboratorieforsøg. Men det vil jeg se stort på. Næh, jeg vil meget hellere tænke på noget, der er meget mere interessant og umiddelbart vedkommende: jeg vil tænke på *behov*.

⁸³ Empirismen er den filosofiske retning, som hævder, at al viden om virkeligheden stammer fra sanseerfaringen (altså de fem anerkendte sanser: hørelse, synssans, følesans, lugtesans og smagssans). Kendte filosoffer er Hume, Locke og Berkeley.

Det universelles behov

Noget helt essentielt ved at fornemme eller vælge at forstå det universelle i mennesket som en *reelt eksisterende, levende organisme*, og ikke som et abstrakt begreb, er, at man herved kan begynde at indse, at denne, som enhver anden levende organisme, har nogle *behov*, der skal dækkes, for at den kan både overleve og leve. Lad os prøve at se lidt nærmere på dette tema.

Vi kender alle udsagnet om, at mennesket ikke lever af brød alene, og vi er godt klar over, at der med brød henvises til et *overlevelsesniveau*, dvs. opretholdelsen af den fysiske krop, medens vi mht. hvad der peges på derudover, tænker på et *leveniveau*, som er langt mere uhåndgribeligt, og hvor de fleste nok vil begynde at tænke på tro, håb, kærlighed, humor, kunst og musik. Uanset hvad man lægger vægt på, er det sikkert muligt at opnå enighed om, at vi nærmer os et område, som kun vanskeligt eller slet ikke lader sig beskrive på rationel vis. Man kan måske bedst sige det således, at ethvert menneske lever i et spændingsfelt mellem fysiske og ikke-fysiske behov. Der er tilsyneladende tale om to *kvalitativt* forskellige niveauer, hvilket kan forklares således, at de fysiske behov er indfældet i tid og rum, medens dette ikke gælder for de ikke-fysiske på tilsvarende måde.

Hvis vi tillader os at antage en hierarkisk virkelighedsstruktur, ja så synes det rimeligt at forestille sig, at *det universelle i mennesket*, eftersom det er en levende organisme, må have nogle behov, og at der, hvis man drager en sammenligning med det menneskelige individs behov, i så tilfælde må være tale om på den ene side at få den *næring*, der kan sikre det universelles *overlevelse*, og på den anden side noget, der sikrer, at det universelle kan *leve*. Og ligesom individet skulle det universelle i mennesket således leve i (eller *være*) et spændingsfelt mellem to kvalitativt forskellige behov.

Har vi nogen mulighed for at sige noget om de nævnte behov? Ja, en lille smule. I hvert fald synes der at være en vis rimelighed i at pege på, at det *overlevelsesbehov*, som det *universelle i mennesket* må have, er forbundet med og indgår i det, vi før har omtalt som niveauet for individets *levebehov*. Dette følger af, at det *universelle i mennesket* eksisterer på et ikke-fysisk niveau, hvorfor det synes logisk at konkludere, at det må være gennem menneskets *leveniveau*, vi som menne-

sker er i stand til at skabe forbindelse til den kvalitativt anderledes virkelighed, som *det universelle i mennesket* er indfældet i.

Det synes ikke rimeligt at antage, at vi kan sige ret meget, måske ikke noget som helst om, hvad *det universelle i mennesket* har brug for af næring for at *leve*. Vi har tydeligvis problemer nok med at udtrykke, hvad individniveauet har brug for i denne henseende. Men hvis det er korrekt, hvad jeg ovenfor har antaget, er der, trods de mange vanskeligheder, en vis mulighed for at sige noget om universalniveauets *overlevelsesh*behov. Hvis vi nemlig begynder at forstå *det universelle i mennesket* som en levende organisme, der lever sit liv på et niveau af virkeligheden, som er *kvalitativt* forskelligt fra personniveauet, og hvis behov for at *overleve* hænger sammen med og sandsynligvis i større eller mindre grad dækkes gennem individets behov for at *leve*, det vil altså sige gennem sådanne u håndgribelige aspekter af menneskelivet, som bl.a. kunst og musik peger på, så begynder man også at indse, at disse har vidtrækkende betydning for menneskehedens fysiske overlevelse som *race*.

Efterhånden som denne erkendelse trængte sig dybere og dybere ind i mit sind, var der mange intuitioner, jeg blev i stand til at sætte ord på. For hvis min konklusion er korrekt - og det er den for mig - indebærer dette, at jeg som enkeltindivid må se i øjnene, at det ikke blot er vigtigt at dække mine fysiske behov, men at jeg også har pligt til at sørge for mine immaterielle behov, der ganske vist ikke er helt så åbenlyse, men som i hvert fald i en vis udstrækning nærer den levende organisme, der er grundlaget for hele min eksistens. Og hvis min indstilling til dette fænomen kan universaliseres, betyder det, at også alle andre må begynde at erkende, at ethvert menneske - uanset fysisk og/eller psykisk formåen - yder en vigtig indsats ved at være mere eller mindre tvunget til at leve et liv, der måske ikke direkte bidrager som så mange andre til det menneskelige overlevelseshniveau, men som ikke desto mindre spiller en vigtig rolle for leveniveauet, - og måske endda i udpræget grad netop fordi disse mennesker må sætte sig ud over den almindelige materialistiske stræben og finde værdier, som hermed også bliver tydelige for andre, dvs. værdier, der ellers meget let ville komme til at leve en hensygnende tilværelse.

Vi må altså som enkeltindivider hver især gøre vort til, at *det universelle i mennesket* overlever. Vi må lade vore handlinger afspejle en

interesse i såvel at *overleve* rent fysisk som at *leve* rent ikke-fysisk, - alt afhængig af, hvad vi nu engang formår. Vi må i stigende grad give vores *leveniveau* større opmærksomhed i vores arbejde og uddannelsessystem og i vores omgang med den natur, vi er indfældet i. Og vi er ikke mindst forpligtet i vor tid og i vor del af verden, fordi vi i stort omfang, og bl.a. med uvurderlig hjælp fra naturvidenskaben, har fået skabt nogle overlevelsesvilkår, som gør det muligt at bruge ressourcer på at *leve* i stedet for blot at tænke på at *overleve*.

Med min ovenstående model kan jeg begynde at forstå og forklare, hvad jeg tidligere blot fornemmede. Jeg begynder at indse, at der under de lag af kulturel og materiel fernis, som generation efter generation har oparbejdet, og som i min del i verden gennem flere århundreder har fokuseret på en *nytteværditænkning*⁸⁴, findes en levende organisme, hvis behov for at overleve, afhænger af *alle* menneskers evne til at *leve* og udfolde de immaterielle sider af tilværelsen.

For den, der i vidt omfang tænker i *nytteaspekter*, har det menneskelige behov for fx kunstnerisk udfoldelse ofte været et tegn på dovenskab og/eller manglende realitetssans. Denne opfattelse kunne jeg nu begynde at gennemhulle, og jeg fik et helt andet syn på min egen interesse for at nære mit sind med såkaldt 'unyttig' beskæftigelse.

Ovennævnte tanker fører mig endnu engang til at nævne Bateasons double bind-teori, idet vi også her kan øjne en situation, hvor mennesket står over for at skulle opfylde to modsatrettede krav, nemlig på den ene side det eksplicitte krav om at dække de behov, som den fysiske krop stiller, og på den anden side det mere implicitte krav, som det universelle i mennesket stiller i forbindelse dette niveaus behov for at overleve, hvilket jeg antager, falder sammen med individets *leveniveau* i et eller andet omfang.

Atter ser vi, at mennesket – også selv om vi ikke tænker religiøst – kan føle sig klemt mellem to modsatrettede påbud, hvis manglende opfyldelse man måske intuitivt fornemmer, men ikke kan sætte fingeren på. Som jeg ser det, indgår double binds i mange af livets sammenhænge, og hvilken indflydelse denne erkendelse har haft for min tankegang, vil jeg komme mere ind på i det følgende afsnit.

⁸⁴ Som den bl.a. kommer til udtryk i den filosofiske tradition, man betegner Utilitarisme

Det imaginale livssyn

Hvordan ser så det livssyn ud, som er tonet frem for mig i løbet af de seneste år, og som jeg har betegnet *det imaginale livssyn*? Ja, først og fremmest er min virkelighed blevet en særdeles levende størrelse, som jeg som nævnt har valgt at beskrive som et hierarki bestående af kvalitativt forskellige 'lag', hvis grænseflader i vidt omfang beskytter det enkelte område, men som også indeholder åbninger, der muliggør en vis kommunikation.

Det er min opfattelse, at hvert eneste menneske kan anses som et unikt aspekt af et fælles meta-niveau, som alle kan kommunikere med via deres kreative imaginations evne til at begå sig i den imaginale verden. Den spirituelle oplevelse betragter jeg som et 'erfaringsbaseret bevis' på, at det er muligt for et menneske at finde vej gennem hierarkiets forskellige lag og 'bekræfte' relationen mellem del og enhed. At der er utallige måder at gøre dette på, og at der findes oplevelser med varierende gennemslagskraft, synes såvel mine egne som andres oplevelser at tyde på. Skulle man pege på et gennemgående træk, kunne det være, at oplevelserne i større eller mindre grad transformerer individets sanser-jeg ved at nedbryde nogle af de karakteristika, som i en vis udstrækning former personens identitet, og samtidig tilbyder personen en indsigt i de andre niveauers reelle eksistens.

I was a hidden treasure. I longed to be found... med disse ord fanger Ibn 'Arabi det Absoluttes længsel efter sig selv. For mig at se er der tale om et kærligt budskab, som fæstner sig i ethvert menneske ved dets undfangelse, hvorefter den pågældende med glæde påtager sig at transformere 'skatten', fra noget indre og skjult til noget ydre og u-skjult.

Med Batesons double bind-teori kan man forstå denne bevægelse fra det indre til det ydre som en reaktion på nogle modsatrettede krav, der forvolder så stor spænding i individet, at en læring på et nyt niveau, som kan favne modsætningerne, bliver resultatet. Dette opfatter jeg (i lighed med Bateson) som et essentielt aspekt af selve evolutionsprocessen, men der er naturligvis mange ting, som stadig er uafklarede, ligesom det må påpeges, at Bateson mener, der kan være en vis fare forbundet med springet.

For nuværende ønsker jeg imidlertid blot at fortælle lidt om, hvordan jeg selv har brugt double bind-teorien til at 'oversætte' nogle intuitioner til et mere dagligdags sprogbrug, ligesom jeg gerne vil komme med nogle eksempler på, hvordan andre har anvendt de teorier i praksis, som jeg har formuleret med baggrund i det imaginale livssyn.

Det imaginale livssyn i praksis

Som tiden gik, stod det mig mere og mere klart, at der måtte være noget i de ting, jeg havde opdaget gennem min egen proces, som kunne formuleres mere specifikt og måske endog anvendes af andre mennesker. Jeg opdagede samtidig, at jeg i det små – og uden først at erkende det – var begyndt at bruge min nyerhvervede 'viden', når jeg var sammen med andre mennesker, og det viste sig, at i hvert fald nogle af dem kunne have glæde af at kende til min nye tænkemåde.

Betydningen af min nye måde at opfatte omverdenens signaler på begyndte så småt at gå op for mig, da jeg i en samtale med en veninde fik mulighed for at beskrive, hvordan jeg var begyndt at tænke. Min veninde er opdraget til en meget selvudslettende opfattelse af sig selv som kvinde, men havde på dette tidspunkt gennem flere år kæmpet for at komme til at beskæftige sig med det, som hjertet fortalte hende, at hun skulle. Hovedet var der bestemt ikke noget galt med, og hun klarede sine universitetsstudier flot. Næh, hendes kamp drejede sig i høj grad om at overvinde de nedgørende tendenser, der konstant bragte hende i situationer, hvor hun blev undertrykt, ja endog decideret misbrugt af familie og såkaldte venner.

I samtalens løb fortalte hun mig om en episode med en 'veninde', der var gået bag hendes ryg, og i den forbindelse havde opført sig aldeles modbydeligt. For at sætte mine tanker i relief og give min veninde et eksempel, hvordan min tankegang kunne virke i hendes liv, gjorde jeg hende opmærksom på, at hun selvfølgelig kunne vælge bare at afbryde forholdet til den pågældende lidet troværdige veninde, men ... og dette var essensen, hun kunne (også) vælge at betragte episoden som et tegn på, at der var noget i relationen mellem hendes egne ydre reaktioner og hendes egne indre impulser, som trængte til et eftersyn, - at hun *selv* behandlede *sig selv* dårligt, dvs. på en måde som lignede den, hendes veninde havde udsat hende for.

Jeg havde knap nok udtalt den sidste sætning, før jeg kunne se og mærke en tydelig reaktion. Mine ord trængte dybt ind og fandt tilsyneladende grobund i noget, der vitterligt ventede på opmærksomhed. Erkendelsens lys bredte sig over min venindes ansigt, og hun forstod, hvad jeg sagde. Hun vidste, det var rigtigt. Dette var selvfølgelig vigtigt, men det ydre bevis kom ca. 10 minutter senere, hvor hendes telefon ringede, og den såkaldte veninde meldte afbud til en snak, som de to skulle have haft om problemet. Men, som jeg også sagde til min veninde: *Nu har du jo også fået din lærdom med og behøver ikke længere at se hende.*

Efterfølgende har jeg kunnet høre en helt anden fasthed i min venindes stemme. Hun optræder meget sikrere, selv om hun bestemt stadig kæmper for at opfylde sin drøm. Men hun er godt på vej.

Et andet tegn på, at der er noget om det, jeg siger, fik jeg, da en mand, jeg kender, klagede over chefens manglende anerkendelse af det arbejde, han udførte. I lighed med den tidligere beskrivelse gjorde jeg opmærksom på, at han kunne ransage sit forhold til sig selv, og undersøge om han selv gav sine indre impulser (= det arbejde hans egen 'indre chef' udførte) den anerkendelse, de burde have. Også her var erkendelsen stor, og resultatet blev, at han, da han kort efter mødte på arbejde, blev kaldt ind til chefen, som undskyldte sin opførsel og roste ham, for den indsats han havde ydet på sit arbejde.

Min personlige anvendelse

For mit eget vedkommende løb jeg ind i en meget lærerig episode, hvor jeg anvendte ovennævnte metode for at nå ind til kernen. Jeg var begyndt at spille golf i en meget moden alder og besluttede mig for – efter nogle få års træning – at stille op i en klubmatch, hvor jeg dannede hold med tre andre kvinder med nogenlunde samme erfaring. Det viste sig at blive en supergod sammensætning, fordi vi i den grad var i stand til at supplere hinanden, og dette resulterede i, at vi – til vores egen overraskelse - gik hen og vandt andenpræmie! Det var vi selvfølgelig både glade for og stolte over, for der var rigtig mange hold, og vi havde på ingen måde forventet at komme på scoretavlen.

Et par uger efter ovennævnte triumf traf jeg matchlederen i klubhuset, og her meddelte hun mig, at hun havde været på nippet til at diskvalificere mit hold, fordi det simpelthen ikke kunne være rigtigt, at vi

skulle kunne klare os så godt. Det korte af det lange var, at mit hold indirekte blev anklaget for ikke at have ladet os regulere ned i handicap, hvilket betød, at vi havde fået tildelt flere frislæg, end vi var berettigede til, hvorfor vi havde kunnet vinde over andre, som var ærlige omkring deres handicap!

Min reaktion var mere forbløffelse end vrede over at blive beskyldt for noget, jeg aldrig kunne finde på at deltage i. Tværtimod syntes jeg, at jeg personligt havde gjort alt, hvad jeg kunne for at komme ned i handicap, og det samme gjaldt for de tre andre i gruppen.

I de følgende dage tænkte jeg meget over episoden, og jeg begyndte så småt at erkende, at jeg – selv om jeg ikke brød mig om at indrømme det – på en eller anden måde 'snød' mig selv.

Med den tidligere nævnte metode in mente gik det op for mig, at det, som mit 'spejl' fortalte mig, var, at jeg ikke lod alt komme frem til overfladen, som jeg tilsyneladende indeholdt, - at jeg med andre ord var dygtigere til noget, som ganske vist ikke var golf, men som var af betydning for mig! I næsten samme øjeblik dukkede tanken om denne bog op, og jeg begyndte at reflektere over, om der skulle være noget, som det var vigtigt for mig at fortælle, men som jeg undlod at komme ind på. I den forbindelse skal det siges, at jeg oplevede det som meget svært at skrive denne sidste del af bogen – både fordi jeg ikke helt vidste, hvad jeg skulle skrive, men sikkert også fordi jeg ikke rigtig turde.

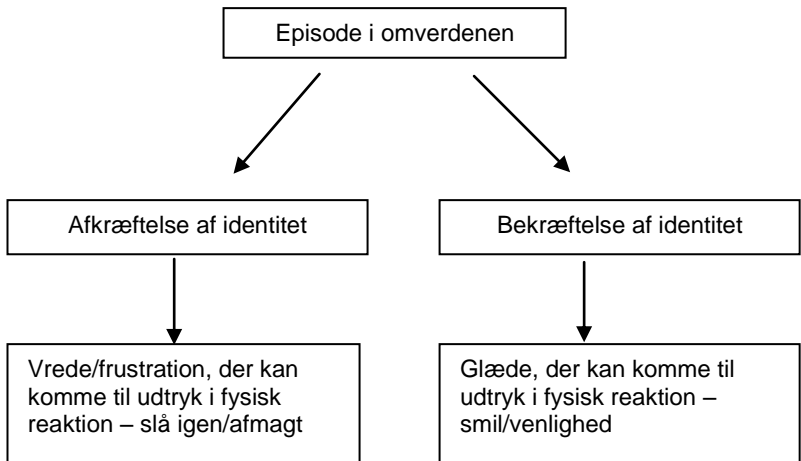
Denne beretning viser noget om, hvordan jeg bruger mine teorier i min egen *personlige* proces, og jeg nærer i dag stor taknemmelighed over for matchlederen, fordi hun påpegede den sorte plet i mit spejl, så jeg herved fandt ud af, at der var en del, jeg manglede at få sagt!

I hvilket omfang, det er muligt at benytte ovennævnte fremgangsmåde, står hen i det uvisse, men jeg har en formodning om, at det er i mange, - om ikke i alle situationer, der i væsentlig grad berører udfoldelsen af *the hidden treasure*. Samtidig må det erkendes, at processen, for at den skal kunne lykkes, sandsynligvis kræver en høj grad af parathed til at påtage sig ansvar for sig selv og sit liv. Uanset hvad, mener jeg, at mine eksempler kan tjene som en bekræftelse på min argumentation for, at mennesket er indfældet i en særdeles levende verden, hvor alle aktører påvirker og påvirkes af hinanden i en altomfattende proces.

Med omverdenen som spejl

Jeg har ovenfor givet udtryk for, hvordan jeg anvender omverdenens feedback som et spejl, der kan vise mig de sider af mig selv, som jeg (uafvidende?) overser eller ikke ønsker kontakt med. Men inden jeg uddyber dette nærmere, så lad os lige for klarhedens skyld gennemgå de forskellige faser i det menneskelige reaktionsmønster, som jeg har valgt at skitsere i nogle små figurer:

Fig. A

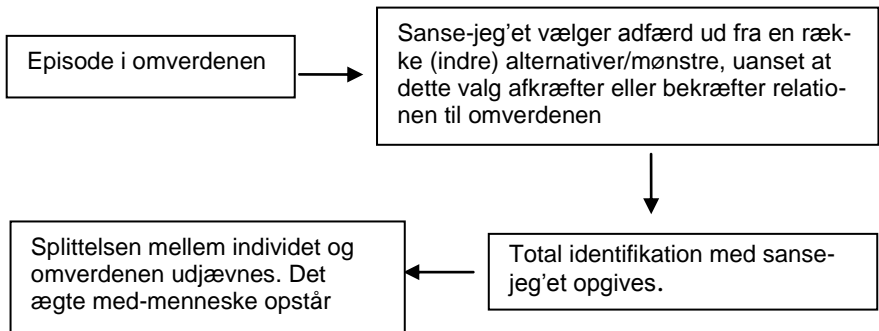
Ovenstående er et udtryk for, at en episode besvares med en automatisk reaktion, der kan sammenlignes med Batesons Niveau 0, dvs. at der ikke finder noget valg sted mellem alternative reaktioner, idet man, når ens identitet afkræftes (fx når man bliver afskediget eller dumper til en eksamen) reagerer med en følelse af vrede/frustration, medens man, når ens identitet bliver bekræftet (fx ved at bestå sin eksamen med en god karakter) reagerer med en følelse af glæde. Reaktionen er (næsten) lige så forudsigelig som fysikkens billardkugler og forventes også af det omgivende samfund, idet en bekræftelse 'beviser', at

en person er succesfuld, med andre ord er på vej *hen imod* det 'rette', medens en afkræftelse viser det modsatte. Den ydre påvirkning er årsagen til personens følelsesmæssige reaktion, og det 'rette' er en læring af samfundets sandhedsviden.

Dette reaktionsmønster peger imidlertid også på en tydelig splittelse mellem individet og omverdenen: sansse-jeg'et har ikke del i den omverden, der forårsager de følelser og heraf afledte handlinger, som man er fuldstændig identificeret med, hvilket betyder, at man bliver et 'produkt' af sine omgivelser. Resultatet heraf er, at man tilegner sig en identitet, der har en tendens til at lukke sig om sig selv i en konstant selvbekræftelse, som ligner samfundets, samtidig med, at man afviser (uanset med hvilke midler) nye aspekter af *the hidden treasure*, der higer efter at blive kendt. Dette mønster kender vi fra både det personlige og det samfundsmæssige plan.

Men det er muligt at tage et skridt videre, hvilket jeg vil illustrere i nedenfor i fig. B 1.

Fig. B 1

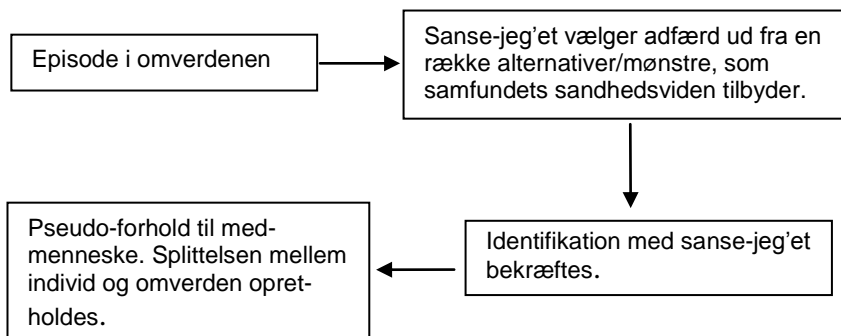
I denne model forsøger jeg at skitsere, hvorledes det forholder sig, når sansse-jeg'et har opdaget, at det kan *vælge* mellem flere alternativer (læring på niveau I), ligesom det har lært at føre adfærdsmønstre fra en situation over til en anden (læring på niveau II). Alt i alt betyder dette, at relationen mellem sansse-jeg'et og omverdenen ikke længere defineres på entydig vis, og vedkommende kan begynde at vælge

mellem forskellige adfærdsformer. Dette peger på, at personen må begynde at bløde op på sin totale identifikation med sansse-jeg'et, og herved opstår der en gryende erkendelse af den anden som et *med-menneske*, man kan have *med-følelse* med. Vi har gennem historien set, hvorledes denne bevægelse fremhæves af forskellige religiøse, åndelige, filosofiske og/eller politiske ledere, og vi har oplevet, hvordan disse moralske/etiske påbud efterhånden vinder indpas i et samfunds sandhedsviden, - for herigennem at blive noget, som børn 'lærer' gennem opdragelsen som et udtryk for 'ret' adfærd.

Når dette er sagt, dukker der imidlertid en ny problemstilling op, idet man ofte ser eksempler på folk, som handler 'egoistisk', hvilket fx kommer til udtryk på den måde, at de anvender andre mennesker som middel til at nå egne mål, også selv om næstekærlighedsbudskabet indgår i samfundets sandhedsviden.

Hvordan kan dette ske? Her kan vi passende forsøge at indfange forskellen mellem det at udføre en handling udelukkende på baggrund af et ydre påbud, og det at udføre samme som følge af en dialog mellem sansse-jeg'et og imagina-jeg'et: sidstnævnte fremgår af Fig. B 1, medens førstnævnte kan illustreres således:

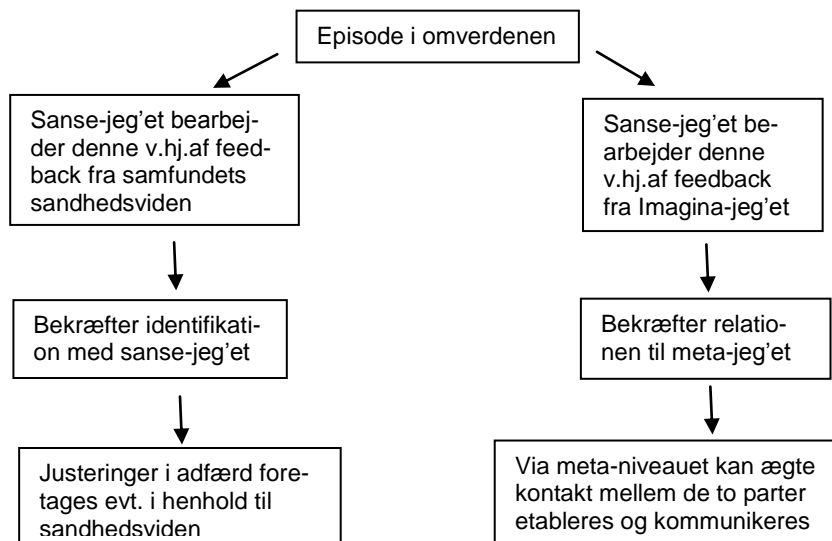
Fig. B 2

Sidstnævnte indikerer en manglende forståelse for, at ægte medmenneskelighed kun kan etableres på meta-niveauet, der transcenderer de skel, som sanseverdenen opretholder, hvorfor forholdet til mennesket i fig. B 2 får pseudo-karakter. Når dette er sagt, bliver der også mulighed for at forstå faren ved indoktrinering af bestemte normer og holdninger, idet en (fysisk/psykisk) hårdhændet cementering af sådanne kan resultere i, at en person ikke får mulighed for at etablere sin egen (bevidste eller ubevidste) relation mellem sanse-jeg'et og imagina-jeg'et, hvilket hindrer den ægte medmenneskelighed i at opstå, og endvidere kunne det tænkes, at den *kreative imaginations* udfoldelsesmuligheder hæmmes i samme forbindelse.

De tanker, jeg har forsøgt at skitsere ovenfor, er der muligvis ikke så meget nyt i, - bortset fra, at det tidligere har været svært for mig at forstå endsige forklare, hvordan tingene hang sammen. Hvad der imidlertid var en nyhed for mig, kommer til udtryk i følgende model:

Fig. C 1

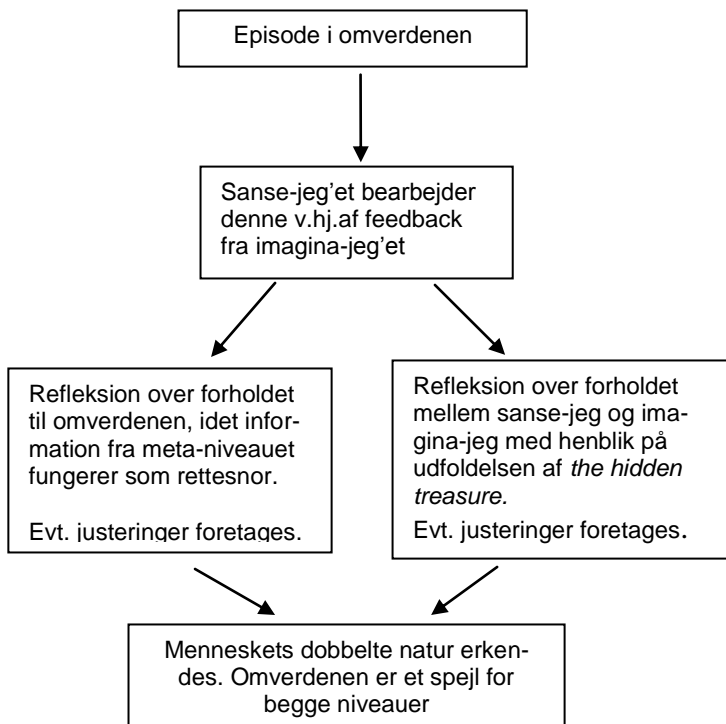
Med ovenstående model ønsker jeg at understrege, at en person, kan udvikle indlevelsessevner på to måder, - og at vedkommende let kan komme på vildspor. Hvis processen nemlig sker uden en reel (om end ubevidst) kontakt mellem sanse- og imagina-jeg'et, men udelukkende på baggrund af den tillærte, herskende sandhedsviden bliver der tale om pseudo-empati, der har en tendens til at bekræfte identifikationen med sanse-jeg'et og derfor ikke udvikler ægte med-følelse!

Hermed er der altså *ikke* tale om den ægte form for empati, som den direkte kontakt til meta-niveauet, dvs. menneskets ægte fælles grund, er et udtryk for, men snarere om en forgæves søgen efter denne. Som kompensation forsøger sanse-jeg'et ofte andre løsningsmuligheder: det overdriver fx sit ansvarsområde ved at tro sig i stand til at varetage andre menneskers interesser og hindrer dermed også disse i at søge deres egen unikke vej til meta-niveauet, eller det stræber efter samfundets sympati gennem en udslettelse af personlige ønsker og behov, hvilket mange kender fra deres børnelærdom i den såkaldte 'flinkeskole'.

Resultatet heraf kan blive en selvbekræftende bevægelse mellem samfundets sandhedsviden og sanse-jeg'ets 'sandhed' (i venstre side af fig. C 1), hvilket må antages at hindre udfoldelsen af *the hidden treasure!* Brug af pseudo-empatiske evner kan således resultere i en ond cirkel, der lukker sig i selvtilfredshed om sig selv og forhindrer en bevægelse imod meta-niveauet. Som anført i fig. C 1 (højre side) er det dog muligt at bryde denne cirkel ved at lade imagina-jeg'et komme til orde, og dette sker ved at rette opmærksomheden indad, hvilket forklarer visse åndstraditioners anvendelse af meditation som et helt essentielt redskab i opbygningen af en meningsfuld tilværelse. I vores del af verden er der mange, der oplever imagina-jeg'ets vejledning som intuitioner, der påvirker kroppen gennem såkaldt gode og dårlige fornemmelser, hvis man da ikke ligefrem har en spirituel oplevelse, en vision eller en levende drøm. Imagina-jeg'et kommunikerer på mange måder. Kunsten er at blive opmærksom på tegnene, tro på dem – og ikke mindst reagere og handle på dem.

Men lad os nu prøve at kigge nærmere på, hvordan vi kan bygge videre på ovenstående model. Vi tager nu udgangspunkt i en kontakt mellem sanse-jeg'et og imagina-jeg'et, dvs. en relation, hvor samfundets sandhedsviden er transcenderet.

Fig. C 2

Uanset om jeg bruger den ene af eller begge de anførte fremgangsmåder, kan man sige, at omgivelserne fungerer som et *spejl*, der reflekterer kendte og ukendte sider af mig selv.⁸⁵ I forbindelse med mit eget selvudviklingsforløb kan jeg se, at jeg i begyndelsen udelukkende brugte proceduren til venstre. Først langt henne i forløbet stod fremgangsmåden til højre klar for mig, hvilket muligvis hænger sam-

⁸⁵ Anvendelsen af metaforen *spejl* findes i flere åndstraditioner, bl.a. den islamiske mystik.

men med, at det tog en rum tid for mig at erkende imagina-jeg'ets reelle eksistens og behov for udfoldelse. Samtidig opstod der også et dilemma, fordi jeg jævnligt blev konfronteret med begge siders krav, men med tiden er jeg kommet til at opfatte processen som en dialektik, hvor de to sider udvikler hinanden gennem en dialog, hvori der udveksles information omkring opfyldelsen af indre og ydre krav.

Hvis dette er korrekt, synes det også rimeligt at antage, at samme proces er et udtryk for et dilemma mellem hhv. det individuelle og det universelle aspekt af mennesket⁸⁶: mennesket er underlagt det vilkår, at være indfældet i en sfære, hvor der er modsatrettede behov, som skal tilgodeses. Disse finder jeg ikke altid lette at gennemskue, især ikke når det drejer sig om imagina-jeg'ets implicitte behov, men problemet er ikke desto mindre for intet at regne sammenholdt med den situation, som jeg mener, at jeg tidligere befandt mig i, og som snarere kan beskrives som en *double bind*. Betingelsen for at anskue den i fig. C 2 skitserede problemstilling som et dilemma er nemlig, at man anerkender imagina-jeg'ets eksistens, således at de to siders behov kan erkendes. For hvis dette er umuligt, når samfundets sandhedsviden ikke rummer den nødvendige accept, vil højre side af figuren komme til at fremstå som et krav fra et ikke-eksisterende niveau, som man derfor heller ikke kan forholde sig til, men ikke desto mindre fornemmer i større eller mindre grad! Samtidig træder det tertiære krav i karakter og fortæller individet, at det ikke kan 'forlade feltet', for den omtalte spænding er et eksistentielt vilkår, som man ikke kan undslippe.

Meget tyder på, at mange mennesker tackler situationen ved at søge ly i en (religiøs/politisk) gruppering, hvor man tilbyder hinanden tryghed ved at danne et fællesskab om nogle konkret formulerede holdninger til den menneskelige tilværelse, hvis man da ikke vælger den mere moderne, individuelle løsning i form af diverse stimulanser og/eller en evindeligt søgen efter at erstatte kontakten til imagina-jeg'et med en ydre materiel stræben, som på ingen måde er i stand til at levere 'varen'. For mit eget vedkommende valgte jeg at sløre mit syn og bevidst at betegne mig selv som ateist; men jeg måtte betale en pris i form af tomhed og usikkerhed.

⁸⁶ Jf. også Ibn 'Arabis udlægning af begreberne Tashbih og Tanzih

Midt i al denne forvirring og frustration er det så, at den spirituelle oplevelse griber ind med et tilbud om erfaringer, der transformerer det ikke-eksisterende niveau til noget ægte og reelt eksisterende: double bind'en forvandles til et dilemma, hvorved skizofrenien slipper sit truende greb. Individet bliver atter handlekraftigt, og livet åbner sig på en måde, som slet ikke kan rummes i psykiatriens og psykologiens substrative verdensbillede. Vi ved for lidt om spirituelle oplevelser til at forudse eller påvirke deres opståen, men vi kan begynde at udvide samfundets sandhedsviden ved at genindsætte den imaginale verden på den plads, som den med rette bør tilkomme!

At tænke på en ny og kreativ måde

Jeg indledte denne bog med at nævne Gregory Bateson, som for en del år siden udtalte, at den vigtigste opgave i dag måske er at lære at tænke på en ny måde. Samtidig gjorde jeg efterfølgende opmærksom på mit personlige behov for at tegne en større cirkel, således at jeg atter kunne føle mig som et fuldgdyldigt medlem af samfundet, og det er på tide at begynde at undersøge, om der skulle være en sammenhæng mellem de to udsagn.

Det er svært at sige ret meget om, hvad Bateson helt konkret forestillede sig, at den nye tænkemåde skulle indebære, men faktum er, at han var en skarp kritiker af naturvidenskabens enerådige indflydelse på den vestlige verdens forhold til og behandling af naturen. Samtidig var han heller ikke i tvivl om eksistensen af større systemer, - uden at han hermed forfaldt til en religiøs forståelse. Som jeg læser Bateson, ville han kunne bifalde en tænkemåde, der nedbryder den modsætning, der er opstået mellem mennesket og naturen, hvilket han beskrev således, at en del har skilt sig ud fra helheden og mener sig i stand til at beherske helheden. Den nye tænkemåde må derfor indebære, at delen accepterer at indtage sin rette plads i helheden, hvilket i dette tilfælde betyder, at vi både på samfundsplan og hver for sig må erkende, at det substrative verdensbillede, som naturvidenskaben arbejder inden for, og som i mange år har præget den vestlige verdens sandhedsviden, langt fra dækker den totale virkelighed, som det er mennesket forundt at eksistere i.

Og her kan man så begynde at ane det punkt, hvor Batesons udsagn om en ny tænkemåde og min forestilling om at udvide 'cirklen' mødes i noget fælles: Ganske vist udtaler han sig på baggrund af en akademisk karriere, som udelukker 'overnaturlige' oplevelser, medens jeg udtaler mig netop på baggrund af sådanne; men begge henviser vi til, at en double bind kan 'helbredes' gennem læring, hvor Bateson taler om læring på Niveau III, medens jeg taler om den form for læring, som den spirituelle oplevelse tilbyder. Det faktum, at vi fra hvert vores udgangspunkt er i stand til at konkludere, at virkeligheden er langt større end den, som naturvidenskaben forholder sig til, og at der findes dimensioner (eller større systemer) som er *kvalitativt* forskellige fra sanseverdenen, har givet mig en vis sikkerhed for, at der kan være noget om snakken. Samtidig mener jeg, at de konkrete eksempler, jeg drager frem i forbindelse med mit eget forløb, må kunne udgøre en form for 'dokumentation' for de konklusioner, jeg drager.

Hvis man skal begynde at integrere en ny tænkemåde, må man således slippe forestillingen om, at den gældende sandhedsviden, ifølge hvilken delen kan beherske helheden, skulle være i stand til at føre os til den dybere forståelse af naturen (og mennesket), som vi søger. Jeg selv opfatter det således, at vi er nået til grænsen for den substrative tænkings formåen, - den har ført os vidt, hvad angår dækningen af sanse-jeg'ets behov, men livet er langt større, og der er mange spændende opgaver, som venter forude.

For mig at se kan den nye tænkemåde ikke rummes i en traditionel religiøs kontekst, selv om den har åndelig karakter: min forståelse går nærmere på, at der er tale om en proces, som både fordrer og frigør et kreativt potentiale, som skal bringes i samspil med fornuften på en hidtil uset og ofte humoristisk måde. Herved får vi adgang til nye dimensioner, der kan tilbyde andre former for viden, og kunsten bliver således at transformere denne kreative viden til en konkret viden, som både kan støtte menneskets materielle og ikke-materielle behov.

Når alt dette er sagt, må det også understreges, at det nye i det imaginale livssyns forståelse af kreativitet er den *dobbelte karakter*, som processen har. Herved gør jeg op med min hidtidige forståelse af den kreative proces, ifølge hvilken man lægger vægt på det at få *nye ideer*, dvs. *indtryk*, der herefter manifesteres i et *udtryk* gennem sanse-jeg'et med det formål at opnå et *nyttigt* udbytte.

Men dette er kun den ene side af sagen: den kreative proces viser sig at være en *dialektik* mellem to kvalitativt forskellige sfærer, dvs. det individuelle og det universelle, der interagerer med hinanden, hvor bevægelsen fører både fra det indre til det ydre og *omvendt*. Og i denne proces kan omverdenens signaler, som angivet i fig. C 2 anvendes som et spejl, der afslører 'sorte pletter' på begge niveauer; men herudover er det vigtigt at blive opmærksom på den imaginale verdens kommunikation i form af drømme og intuitioner, der fungerer som vejleder i forbindelse med udfoldelsen af de forskellige aspekter af *the hidden treasure*⁸⁷.

Afsluttende bemærkninger

Bateson anså det som essentielt at lære at tænke på en ny måde, hvilket bl.a. indebærer en eliminering af den splittelse mellem del og helhed, som naturvidenskaben i høj grad har bidraget til. For mit eget vedkommende fandt jeg min personlige løsning på denne problematik ved at finde en vej til et meta-niveau gennem det, jeg har betegnet mit imagina-jeg, og i den forbindelse kan jeg kun henvise til mine spirituelle oplevelser som det fænomen, der har været årsag til forandringen. Samtidig bevirkede mit ændrede livssyn også, at jeg ikke længere kunne indpasses i den herskende sandhedsviden, og dette medførte både frustrationer og dyb ensomhed. Hvorvidt der i forbindelse med tilblivelsen af denne bog har været tale om et personligt behov for at opnå omverdenens bekræftelse på min nye identitet eller det drejer sig om udfoldelsen af *the hidden treasure*, skal jeg lade være usagt. Men hvis det, jeg har sagt tidligere, er korrekt, vil det gælde begge dele.

Jeg opfatter den spirituelle oplevelse som et tegn på, at evolutionen er i stand til at genoprette den forbindelse, der gik tabt i forbindelse med udviklingen af den tankegang, som vores protestantiske kultur har trivedes godt med, og som kunne befordre naturvidenskabens succesfulde fremfærd. Derfor er det naturligvis også vigtigt at begynde

⁸⁷ Jf. eksempelvis min drøm beskrevet på side 129-130.

at indse, at her er tale om et fænomen, som bør tildeles betydelig større opmærksomhed og udforskning, end vi har oplevet indtil nu.

Samtidig ser vi, hvordan der her i landet efterspørges nye veje, vi kan gå for at opretholde og helst også øge den materielle velstand, som vi har fået opbygget gennem de seneste århundreder, og for mig er det ganske klart, at vi i den forbindelse må begynde at erkende mennesket, og hermed også os selv, som åndelige væsener, der via deres kreative imagination er i stand til at kommunikere med de dybe lag i eksistensen, som jeg antager, at meta-niveauet udgør. Herved kan vi skabe de bedste betingelser for at undgå pseudo-vækst og opnå ægte vækst i en ægte virkelighed.

Det er muligt, men ikke sikkert, at man på sin vej vil komme ud for en eller flere spirituelle oplevelser, og det kunne være interessant, om andre får kontakt med den dimension, der betegnede sig selv som 55555 på en måde, som jeg hen ad vejen har opdaget bedst kan beskrives med en rumlig fornemmelse. Måske dette netop er en *ægte holistisk* virkelighed, - måske dette er den kontekst, som den nye og kreative tankegang kommunikerer på baggrund af.

Uanset hvad, håber jeg, at min bog har gjort det mere trygt at blive udsat for spirituelle oplevelser, således at disse kan få den konstruktive virkning, som jeg er overbevist om, at de rent faktisk kan have.

Her til sidst kan man så – og med rette – spørge, om mine erfaringer siger noget om virkeligheden i sig selv eller kun noget om min personlige virkelighed? Kort sagt: fortæller de en universel eller blot en personlig historie? Ja, som jeg tidligere har nævnt, ønsker jeg ikke at drage forhastede slutninger, men da jeg jo gerne vil have selskab i min cirkel, ser jeg naturligvis helst, at der er tale om noget universelt. Ikke desto mindre vil jeg overlade det til den enkelte at drage sine egne slutninger.

For mig selv personligt har mine spirituelle oplevelser åbnet mig både for en ny måde at *tænke på* og for en ny måde at *opfatte livet på*, hvilket bl.a. kommer til udtryk gennem en fornemmelse af at være levende til stede i en meningsfyldt verden: her blomstrer kreativiteten, og det er let at holde af sine medmennesker, fordi *det imaginale livssyn* gør det muligt at have en direkte forbindelse til det fælles menneskelige, som er præget af lethed og humor på en seriøs måde.

Efterskrift

Medens jeg var ved at lægge sidste hånd på nærværende manuskript, døde min lillesøster, Rete, efter en smertefuld sygdomsperiode, kun 50 år gammel.

Det har været en uendelig stor sorg for mig, da jeg som storesøster har mange minder fra barndommen: jeg husker fx tydeligt, da jeg lagde sukkerknalder i vinduet for at få storken til at komme med hende, og jeg husker, da hun tog sine første skridt. Og i voksenlivet var der naturligvis alle vores ferier med vores mænd og børn, - og ikke mindst de mange golftrædere, vi gik sammen i de senere år, hvor vi begge var blevet grebet af sporten.

Når alt dette er sagt, vil jeg heller ikke undlade at nævne, at min søsters sygdomsforløb i høj grad har skærpet min opmærksomhed over for den åndelige udviklings betydning ikke blot for ens tankegang, men også for den *fysiske krop*. Set i lyset af de voldsomme kræfter, jeg selv stiftede bekendtskab med i min 'tærskelvogteroplevelse', kan jeg levende forestille mig, hvad en sådan kan gøre ved et menneskes *krop*, hvis den forsøges hæmmet eller måske endog hindret. Og i den forbindelse spørger jeg mig selv, om ikke det er muligt at forstå visse fysiske sygdomme som en (ubevist) blokering af nogle åndelige påvirkninger, - og at blokeringer kan opstå, når et samfunds sandhedsviden stempler disse påvirkninger som ikke-eksisterende.

Det er naturligvis min indstilling, at den herskende sandhedsviden her i landet langt fra er i stand til at rumme den menneskelige naturs kompleksitet. Det vil derfor være mit håb, at min bog kan medvirke til en større åbenhed over for visse upåagtede sider af eksistensen, således at det bliver muligt også at inddrage åndelige aspekter i forskningen indenfor og behandlingen af det, der nu bliver betragtet som sygdomme, uanset om disse måtte være af psykisk eller fysisk art. For mig at se kan visse fænomener sagtens være tegn på en udvikling, som vi må begynde at forstå og tackle på helt nye måder, - og ikke mindst ud fra en mere nuanceret indstilling til det at være menneske.

Tranum, d. 28. april 2005

Elisabeth Egekvist

Litteraturliste

- Bateson, Gregory:** *Ånd og Natur – En nødvendig enhed*
Rosinante/Munksgaard, København, 1991, 2. udgave
- Bateson, M.C. & G.:** *Hvor engle ej tør træde*
Rosinante/Munksgaard, København, 1990
- Bateson, Gregory:** *Steps to an Ecology of Mind*
The University of Chicago Press, edition 2000
- Christensen, Kit R.:** *Philosophy and Choice*
Selected Readings Mayfield Publishing Company, 1999
- Clément, C.:** *Theos Rejse*
Forum A/S, Kbh., 1.udg., 1. opl. 1999
- Corbin, Henry:** *Alone with the Alone*
Princeton University Press, New Jersey, 1997
- Corbin, Henry:** *Spiritual Body and Celestial Earth*
Princeton University Press, 5. udg., 1989
- Corbin, Henry:** *The Voyage and the Messenger*
North Atlantic Books, Berkeley, Cal., 1998
- Cullberg, Johan:** *Dynamisk Psykiatri*
Hans Reitzels Forlag, 4. udg. 1997
- Donovan, Peter:** *Interpreting Religious Experience*
The Religious Experience Research Centre, Oxford, 1998
- Eliade, Mircea:** *Shamanism. Archaic techniques of ecstasy*
Penguin Books, London, 1989
- Harner, Michael:** *Shamanens Vej*
Borgens Forlag, 1990
- Hermansen, Mads:** *Fra læringens horisont – en antologi*
Forlaget Klim, 1998

- Hick, John:** *Den femte dimension*
Samlerens Forlag, Kbh., 2001
- Hognestad, Helge:** *Morgendemring – en ny spiritualitet*
J.W. Cappelens Forlag A/S, 1989
- Izutsu, Toshihiko:** *Sufism and Taoism*
University of California Press, Los Angeles, 1984
- Jung, C.G.:** *Erindringer, Drømme, Tanker*
Lindhardt og Ringhof, 1998
- Jakobsen, Merete:** *Shamaner. Mellem ånder og mennesker*
Forum, København, 2001
- James, William:** *The Varieties of Religious Experience*
Touchstone, N.Y., 1997
- Kjørup, Søren:** *Forskning og samfund*
Nordisk Forlag, København, 1997, 2.udg., 1.opl.
- Pascal, Blaise:** *Tanker*
Steen Hasselbachs Forlag, 1964
- Plum, Preben:** *Mystik, mirakler og videnskab*
Naryana Press, Gylling, 2. udg., 1.opl., 1997
- Radin, Dean:** *The Conscious Universe*
HarperCollins Publishers, New York, 1997
- Walsh, Roger N.:** *The Spirit of Shamanism*
Mandala, London, 1990
- Watson, Walter:** *The Architectonics of Meaning*
University of Chicago Press, 1993
- Ølgaard, B.:** *Kommunikation og Økomentale systemer iflg. G. Bateson*
2. udg. Akademisk Forlag, 1991

Lademanns Lægeleksikon

Lademann Forlagsaktieselskab, Kbh, 1977-1980